

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

**Діяльність органів досудового розслідування в умовах реформування
правоохоронних органів:
сучасні виклики**

**Матеріали всеукраїнської
науково-практичної конференції
(м. Дніпро, 21 травня 2021 року)**

**Дніпро
2021**

ББК 67.9 (4 УКР) 311
Р 59
УДК 343.13

*Рекомендовано до друку
Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 10 від 17.06.2021 року)*

Діяльність органів досудового розслідування в умовах реформування правоохоронних органів: сучасні виклики. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 21 травня 2021 року). Ред. кол. А.В. Захарко, В.М. Федченко, А.Г. Гаркуша. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 299с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Андрій ЗАХАРКО	Т.в.о. завідувача кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
Аліна ГАРКУША	доцент кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
Володимир ФЕДЧЕНКО	професор кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

У збірнику представлено тези доповідей, які були оприлюднені під час роботи Всеукраїнської науково-практичної конференції «Діяльність органів досудового розслідування в умовах реформування правоохоронних органів: сучасні виклики», що відбулась у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ 21 травня 2021 року.

Збірник розраховано на наукових та науково-педагогічних працівників навчальних закладів і наукових установ, студентів, курсантів, аспірантів та докторантів юридичного напрямку, практичних працівників правоохоронних органів і правозахисних інституцій.

Редакційна колегія не завжди поділяє думку учасників конференції.

У збірнику максимально точно збережено орфографію, пунктуацію та стилістику, запропоновані учасниками конференції.

Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи вищих навчальних закладів і наукових установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

ЗМІСТ

1.	Тертишник Володимир Митрофанович ДОКТРИНАЛЬНІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ СЛІДЧИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ	9
2.	Назаров Віктор Володимирович ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	13
3.	Гловюк Ірина Василівна ПРАВОВА ПРИРОДА ЗАСТОСУВАННЯ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ЗА Ч. 6 СТ. 194 КПК УКРАЇНИ	17
4.	Шапвалова Ірина Сергіївна ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ ПРОКУРОРОМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	21
5.	Баулін Олег Вячеславович ІНСТИТУТ ПОНЯТИХ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАКОННОСТІ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ	28
6.	Бадалова Тетяна Геннадіївна ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	33
7.	Калугін Володимир Юрійович НАПРЯМКИ ТА ФОРМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	37
8.	Шендрик Юлія Володимирівна ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ	42
9.	Федченко Володимир Михайлович ЩОДО БЕЗПЕРЕРВНОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	45
10.	Захарко Андрій Володимирович КОМПАРАТИВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ПАМ'ЯТОК ПРО ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВА ЗАТРИМАНОВОГО: УКРАЇНА, НІМЕЧЧИНА	52
11.	Солдатенко Олена Анатоліївна ВІДПОВІДНІСТЬ НОРМ ЧИННОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНУ МІЖНАРОДНИМ СТАНДАРТАМ ЩОДО ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ	59
12.	Черняк Наталя Петрівна, Пяничук Марія Сергіївна ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ ЯК ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	65
13.	Гаркуша Аліна Григорівна ЩОДО СПРОЩЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	71
14.	Литвинов Валерій Валентинович ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЯК ПІДСТАВА ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	75

15.	Первій Віта Юрїївна ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ ЗЛОВЖИВАННЯМ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ	79
16.	Надьон Олена В'ячеславівна ДОТРИМАННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ ТА ЗМІНИ ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	84
17.	Здрок Олена Іванівна ВИКОНАННЯ УХВАЛИ ПРО АРЕШТ МАЙНА: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ Науковий керівник: Лазарева Дарія Володимирівна	88
18.	Резцова Наталія Сергїївна, Хан Віталій В'ячеславович КОМПАРАТИВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА КАЗАХСТАНУ ЩОДО РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПОРЯДКУ ЗАТРИМАННЯ	91
19.	Тетерятник Ганна Костянтинівна ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ	97
20.	Хабло Оксана Юрїївна ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАБУТТЯ СТАТУСУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО	101
21.	Дружинін Володимир Світозарович ВПРОВАДЖЕННЯ АІС «ТИМЧАСОВИЙ ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ ОПЕРАТОРІВ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ» ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ	105
22.	Романов Максим Юрїйович ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ ДІЗНАВАЧАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	108
23.	Лучко Артем Сергїйович ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАННЯ НЕДОПУСТИМИМИ ДОКАЗІВ, ЩО ОТРИМАНІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ Науковий керівник: Рогальська Вікторія Вікторівна	113
24.	Броневицька Оксана Михайлівна ВИКРИВАЧ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ	117
25.	Бойко Олексій Павлович ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	121
26.	Мельниченко Андрій Валерїйович ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДІЗНАВАЧАМИ ОКРЕМИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ	124
27.	Сербін Микола Миколайович ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ ТА НЕЗАЛЕЖНОСТІ СЛІДЧОГО	130
28.	Поливанюк Василь Дмитрович, Лукомська Аліна Андрїївна ПОЛІЦІЯ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ З ГРОМАДСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ	135

29.	Навроцька Віра Вячеславівна ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВТРАТИ ЧИ ЗНИЩЕННЯ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ	140
30.	Булдакова Каріна Едуардівна ЗАСТОСУВАННЯ ДЕЯКИХ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ Науковий керівник: Федченко Володимир Михайлович	143
31.	Батюк Олег Володимирович СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ НА ОБ'ЄКТАХ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	148
32.	Ратнюк Віктор Вікторович ОРГАНІЗАЦІЯ Й ВИКОНАННЯ ДОРУЧЕНЬ СЛІДЧОГО ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ВИГОТОВЛЕННЯ, ПЕРЕРОБКИ ЧИ РЕМОНТУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ	153
33.	Гришко Ірина Костянтинівна ВПЛИВ ТАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ НА РОЗРОБКУ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ САМОВІЛЬНОГО ЗАЙНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ТА САМОВІЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА	158
34.	Бондаренко Олексій Сергійович ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ КРИМІНАЛІСТИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ Науковий керівник: Плетенець Віктор Миколайович	162
35.	Буряк Анна Сергіївна ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОДАННЯ СКАРГИ НА ДІЇ, РІШЕННЯ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО, ПРОКУРОРА ТА ДІЗНАВАЧА Науковий керівник: Солдатенко Олена Анатоліївна	165
36.	Вовчок Владислав Сергійович РОЗГЛЯД ЗАСТОСУВАННЯ СУДОВИХ ПРЕЦЕДЕНТІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД Науковий керівник: Федченко Володимир Михайлович	168
37.	Гетьман Валерій Олександрович ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАННОЇ НЕЗАКОННИМИ РІШЕННЯМИ, ДІЯМИ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТТЮ ОРГАНУ, ЩО ЗДІЙСНЮЄ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ, ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ, ПРОКУРАТУРИ АБО СУДУ Науковий керівник: Федченко Володимир Михайлович	171
38.	Голованенко Юрій Володимирович ЩОДО ЗАГАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ Науковий керівник: Федченко Володимир Михайлович	174
39.	Гончар Лілія Олегівна МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ З ОГЛЯДУ НА ДОСВІД США Науковий керівник: Бідняк Ганна Сергіївна	178

40.	Григор'єва Наталія Володимирівна ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНОСТІ СЛІДЧОГО ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ Науковий керівник: Плетенець Віктор Миколайович	184
41.	Діденко Кристина Дмитрівна ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ Науковий керівник: Федченко Володимир Михайлович	187
42.	Добош Вікторія Василівна АКТУАЛЬНІСТЬ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО Науковий керівник: Кіяниця Володимир Миколайович	190
43.	Дума Анастасія Володимирівна WAYS TO IMPROVE THE SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF LAW ENFORCEMENT AGENTS FOR ACTION IN EMERGENCY SITUATIONS Науковий керівник: Никифорова Олена Анатоліївна	194
44.	Калашнік Євгеній Олександрович РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТІТЬ У ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ Науковий керівник: Царьова Ірина Валеріївна	198
45.	Карпенко Владислав Олександрович ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЗАГАЛЬНИХ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ І ЙОГО ТЛУМАЧЕННЯ Науковий керівник: Федченко Володимир Михайлович	203
46.	Кір'янова Вероніка Олегівна ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ Науковий керівник: Плетенець Віктор Миколайович	207
47.	Кишинська Інна Олександрівна СУДИ ТА ЇХ ОСНОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ І РОЗВИТОК ЗА ОСТАННІ РОКИ Науковий керівник: Кіяниця Володимир Миколайович	210
48.	Комаров Максим Олегович РОЛЬ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ Науковий керівник: Гаркуша Аліна Григорівна	216
49.	Котов Владислав Сергійович ЮРИДИЧНІ ПРЕЗУМПЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ Науковий керівник: Федченко Володимир Михайлович	219
50.	Кусайко Ілона Юріївна КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ: ПОМИЛКИ ЕКСПЕРТІВ Науковий керівник: Павлова Наталя Валеріївна	224
51.	Максимчук Богдан Ярославович СУЧАСНИЙ СТАН КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ТА ПРАКТИЧНОГО ПОРЯДКУ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ТРУПА ТА ЙОГО ЧАСТИН Науковий керівник: Солдатенко Олена Анатоліївна	227
52.	Намазов Ілля Алійович ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ Науковий керівник: Федченко Володимир Михайлович	231

53.	Никифорова Олена Анатоліївна, Вільхова Єлизвета Миколаївна ПОРЯДОК НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ПІДОЗРІ ПЕРЕДОЗУВАННЯ ОПОЇДАМИ	237
54.	Пелипас Олександр Віталійович ЩОДО ПИТАННЯ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ В АПЕЛЯЦІЙНОМУ ПОРЯДКУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ Науковий керівник: Федченко Володимир Михайлович	241
55.	Перетятко Ян Сергійович РЕЧОВІ ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ Науковий керівник: Бублик Надія Сергіївна	243
56.	Подаченко Микита Геннадійович ДЖЕРЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА Науковий керівник: Федченко Володимир Михайлович	248
57.	Протасов Сергій Олександрович ПОНЯТТЯ І ВИДИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВИТРАТ Науковий керівник: Федченко Володимир Михайлович	252
58.	Процький Максим Володимирович ПІДСТАВА ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ Науковий керівник: Федченко Володимир Михайлович	255
59.	Рудий Владислав Сергійович ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПРЯМОГО ПИТАННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ МАЛОЛІТНЬОЇ АБО НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ Науковий керівник: Федченко Володимир Михайлович	257
60.	Тупотіна Діана Артурівна, Смірнов Денис Валерійович ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНИХ ПІДОЗРЮВАНИХ (ОБВИНУВАЧЕНИХ) Науковий керівник: Бідняк Ганна Сергіївна	263
61.	Соловій Ярослав Русланович ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ Науковий керівник: Федченко Володимир Михайлович	267
62.	Трень Тетяна Олександрівна ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОЇ СИЛИ Науковий керівник: Анісімов Дмитро Олексійович	271
63.	Усатенко Вікторія Вікторівна СУЧАСНИЙ СТАН ДОТРИМАННЯ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ Науковий керівник: Федченко Володимир Михайлович	275
64.	Чемерис Карина Павлівна ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ФОРМІ ДІЗНАННЯ Науковий керівник: Черняк Наталія Петрівна	278

65.	Чепеляк Карина Володимирівна ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ДО ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО Науковий керівник: Плетенець Віктор Миколайович	282
66.	Чечель Анастасія Олександрівна ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОЇ АБО МАЛОЛІТНЬОЇ ОСОБИ ПСИХОЛОГОМ ЯК ОДИН З ТАКТИЧНИХ ПРИЙОМІВ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ Науковий керівник: Бідняк Ганна Сергіївна	285
67.	Чмух Даниїл Ігорович ПРИМУСОВІ ЗАХОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ Науковий керівник: Федченко Володимир Михайлович	288
68.	Щур Андрій Миколайович РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОПОРЦІЙНОСТІ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ Науковий керівник: Федченко Володимир Михайлович	290
69.	Якубович Михайло Михайлович СУТНІСТЬ ВБИВСТВА, ПРИХОВАНОГО ІНСЦЕНУВАННЯ Науковий керівник: Павлова Наталя Валеріївна	293
70.	Яшков Кирило Віталійович ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ОБШУКУ Науковий керівник: Павлова Наталя Валеріївна	296

Володимир Митрофанович ТЕРТИШНИК,
*доктор юридичних наук, професор, академік
Академії політичних наук України (Університет
митної справ та фінансів)*

ДОКТРИНАЛЬНІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ СЛІДЧИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Суспільно-політична та правова криза в Україні обумовлюють необхідність дієвого розмежування влади і бізнесу, розробки комплексної програми протидії white-collar crime та іншій економічній і корисливій злочинності, подолання корупції. Першочерговими завданнями реалізації такого курсу є невідкладне виконання таких стратегічних засад, як демонополізація, деолігархізація, деофшоризація, одержавлення об'єктів енергетичної безпеки, розмежування бізнесу і влади та усунення корупційних ризиків, забезпечення ефективної та високо професійної слідчої діяльності.

В аспектах забезпечення незалежності слідчих, новостворюване Бюро економічної безпеки, як на нашу думку, не повинно бути в системі виконавчої гілки влади, а до його формування не повинен бути причетним Кабінет міністрів України.

Але аналізуючи останні законопроекти, можна побачити спробу створення ще одного унікального буцім-то слідчого органу, який скоріше нагадує історично відомий інститут так званих «опричників». Мова йде про Проект Закону України №4684 «Про Національну комісію з цінних паперів та бірж». Даним Законопроектом передбачається під виглядом «проведення інспекції» наділити Національну комісію з цінних паперів та бірж повноваженнями проведення розслідувань. Зокрема, відповідно до ст. 40 названого законопроекту, «Комісія після отримання повідомлення про фактичні або потенційні порушення вимог законодавства про ринки капіталу та організовані товарні ринки, законодавства про акціонерні товариства, законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг, або після самостійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення такого порушення, зобов'язана розглянути таку інформацію та винести постанову про проведення розслідування в разі наявності обґрунтованої підозри щодо вчинених фізичними або

юридичними особами порушень зазначеного законодавства. При цьому, припускаючи що таке «розслідування» може бути здійснено з поміж іншого і відносно злочинних дій (наприклад «маніпулювання ринком» - ст. 222-1 КК України), а також те, що законопроектом пропонується здійснювати таке «розслідування», поза межами КПК України і без внесення відомостей до ЄРДР, проект пропонує, що «порядок проведення розслідування встановлюється Комісією», «процесуальні дії можуть вчинятися виключно тим уповноваженим (уповноваженими) на проведення розслідування, які визначені Комісією», датою початку такого розслідування буде «винесення постанови про проведення розслідування», а «максимальний строк проведення розслідування не може перевищувати вісімнадцяти місяців» (ст. 40 законопроекту.).

Зазначимо принципівим положенням організації розслідування є забезпечення неупередженості слідства та усунення факторів конфлікту інтересів. Відтак органи слідства мають бути як самі незалежними, так і не можуть наділятися компетенцією розслідування справ відносно осіб, які знаходяться в залежності від самих таких органів, повинні бути незалежними ієрархічно та інституційно від будь-кого, хто причетний до подій у справі.

Нагадаємо, що з цих міркувань, 24 квітня 2018 року Конституційний Суд України вирішив визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), частину шосту статті 216 Кримінального процесуального кодексу України, згідно з якою «слідчі органів Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюють досудове розслідування злочинів, вчинених на території або в приміщеннях Державної кримінально-виконавчої служби України». Конституційний Суд України зазначив, що ієрархічне підпорядкування слідчих органів Служби вищим посадовим особам Міністерства не здатне забезпечити дотримання конституційних вимог щодо незалежності офіційного розслідування злочинів, вчинених проти осіб, які перебувають в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах.

У справах «Михалкова та інші проти України» (рішення від 13 січня 2011 року), «Сергій Шевченко проти України», ЄСПЛ висловив правову позицію, що мінімальна вимога до системи слідства полягає в тому, що особи, відповідальні за проведення

слідства, мають бути незалежні від тих, які причетні до подій, які розслідуються. Розслідування вважатиметься ефективним за дотримання такого загального принципу: особи і ті, які здійснюють перевірки, і ті, які здійснюють розслідування, повинні бути незалежними ієрархічно та інституційно від будь-кого, хто причетний до подій у справі, тобто слідчі мають бути незалежними на практиці (пункт 260 рішення Європейського суду з прав людини у справі "Карабет та інші проти України" від 17 січня 2013 року).

Виходячи з сьогоденної системи слідчих органів, яка становиться все більш розгалуженою, а незабаром має розпочати роботу і Бюро економічної безпеки, варто задуматись над питанням доцільності розмежуванні існуючої їх компетенції, а спроби логічного аналізу такого, призводять до висновку, – «чи недоцільно об'єднати їх в один єдиний слідчий орган, слідчі підрозділи, які заточені на протидію економічній злочинності та корупції.

Законодавство має передбачити чітку юридичну процедуру реалізації в кримінальному судочинстві доказових матеріалів, які можуть бути отримані в процесі законної діяльності Тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, Рахункової палата Верховної Ради України, Національного агентства з питань запобігання корупції, Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, матеріали журналістських розслідувань. Між тим, досі в ч. 1 ст. 84 КПК України закріплено позбавлене логіки штучне бюрократичне правило - «доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку...» (саме цим, і без альтернатив).

Пропонуємо доповнити інститут доказового права КПК України нормою такого змісту: «Фактичні дані, отримані шляхом здійснення оперативно-розшукових дій, антикорупційних заходів, діяльності щодо запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, митних та інших передбачених законом адміністративних чи цивільно-процесуальних процедур, можуть використовуватися в кримінально-процесуальному доказуванні за умови, що з'ясовано й може бути перевірено джерело і спосіб їх здобуття, фактичні дані отримані без недопустимого

втручання в гарантовані Конституцією України права і свободи громадян, не є «плодами отруйного дерева» чи даними, отриманими в умовах провокації злочину, такі здобуті фактичні дані відповідають вимогам належності до справи, допустимості та достовірності”.

На наш погляд, слід реалізувати наступні концептуальні моделі організації розслідування.

1. Об'єднати слідчі підрозділи ДБР та БЕБ та віднести до компетенції даного підрозділу протидію економічним злочинам та корупції.

2. На основі слідчих Національної поліції створити – Державне агентство розслідувань (ДАР), зберігаючи існуючу юрисдикцію щодо категорій підслідності.

3. Наділити правом відкривати кримінальні провадження та виконувати розслідування Уповноваженого Верховної ради України з прав людини.

4. Названим у ст. 41 КПК України працівникам оперативних підрозділів слід надати статусу детективів, до компетенції яких належало б як провадити оперативно-розшукові заходи, так і виявляти злочини та починати розслідування з правом виконання невідкладних слідчих дій.

5. На інтегративній основі таких заходів, які сьогодні передбачені ст. 272 «Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації», ст. 275 «Використання конфіденційного співробітництва» та законодавства про ОРД розробити окремий інститут детективної доказової діяльності.

6. Реформу слідчих органів доцільно завершити розробкою та прийняттям окремих кодексів: Кодекс про злочини, Кодекс про проступки, Кримінально-процесуальний кодекс, Кодекс провадження щодо проступків, Кодекс доказового права, а дані кодифіковані акти мають доповнюватись Законами України: «Про дізнання», «Про функцію розслідування та статус слідчих», «Про статус детективів», «Про Суд присяжних та мировий суд», «Про Національний суд з прав людини», а також «Про виявлення, попередження та профілактику злочинів».

Перелік використаних джерел

1. Корниенко М. В., Тертишник В. М. Острые углы реформирования следственных органов в Украине: семь раз не для нас. «Право.UA». 2017. №3. С. 86-93.

2. Організаційно-правові засади діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : монографія / В. Г. Дрозд, А. В. Пономаренко, С. Є. Абламський, Л. В. Гаврилюк та ін.; Держ. наук.-досл. ін.-т. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 352 с.

3. Протидія white-collar crime (інтегративний аналіз, коментар законодавства та пошук шляхів його удосконалення). / В.М. Тертишник, Д.В. Каменський, О. Г. Кошовий, М.В. Корнієнко, О.І. Тертишник, В.В. Ченцов; за заг. ред. доктора юрид. наук, професора В.М. Тертишника. Київ : Алерта, 2021. 346 с.

4. Тертишник В. М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі. Автореферат дис. док. юрид. наук. Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ 2009. 40 с.

Віктор Володимирович НАЗАРОВ,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінального процесу та криміналістики

Академії адвокатури України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Правильна організація взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів в кримінальному провадженні є важливою умовою успіху в попередженні, виявленні і розслідуванні кримінальних правопорушень, притягненні до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодуванні заподіяної кримінальними правопорушеннями шкоди, відновленні порушених прав та інтересів громадян і юридичних осіб. Об'єднання зусиль зазначених суб'єктів підвищує результативність, ефективність і дієвість у боротьбі з кримінальними правопорушеннями.

Важливу організаційну роботу з усіх основних напрямів взаємодії в кримінальному провадженні здійснює слідчий. Саме він визначає стратегію та тактику досудового розслідування, несе персональну відповідальність за свою діяльність.

Слідчий має право залучати до розслідування в кримінальному провадженні оперативні підрозділи, спеціалістів, експертів, інших необхідних для надання йому відповідної допомоги суб'єктів; визначати конкретні завдання цієї взаємодії, а також час, місце та строки її реалізації; установлювати обсяг і послідовність виконання необхідних дій в межах організованої взаємодії; конкретизувати роль кожного органу чи іншого суб'єкта у випадках спільного проведення кількох дій; розподіляти обов'язки між учасниками взаємодії тощо [1, 73].

Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами полягає в їх узгодженій діяльності з метою забезпечення успішності досудового розслідування кримінальних правопорушень; здійснюється вона кожним з них не розрізнено, а в комплексі, у межах компетенції за допомогою передбачених законодавством засобів і методів. Налагоджена та раціональна взаємодія є однією з важливих умов виконання завдань кримінального провадження.

Водночас сьогодні на практиці спільна діяльність слідчих та оперативних підрозділів з метою забезпечення успішності досудового розслідування кримінальних правопорушень перебуває на вкрай низькому рівні. Наглядним прикладом цього є високий рівень злочинності в державі, який свідчить про дезорганізацію правоохоронних органів, низьку ефективність діяльності слідчих і оперативних підрозділів, відсутність узгодженості в їх діях, неналежне інформаційне забезпечення взаємодії, наявність відомчих бар'єрів, незацікавленість у взаємодії. Згідно із статистикою, відсоток розкриття кримінальних правопорушень у минулих роках, тобто, злочинів, зареєстрованих до 2020 року, склав 1,4 % (для порівняння, у 2019 році – 1,6 %, у 2018 році – 1,9 %). У 2020 році до судів надійшло 77 113 скарг на бездіяльність слідчого та прокурора, з яких судом задоволено 22 853 скарги. Про не покращення криміногенної обстановки у 2020 році свідчить той факт, що з облікованих у 2019 році 13 199 особливо тяжких злочинів лише у 5 691 випадку (43,1 %) конкретним особам було повідомлено про підозру, а ще менше справ за такими злочинами направлено до суду – 4 033 (30,5 %), до того ж в залишку на кінець звітного періоду залишилося не розслідуваними 8 772 кримінальні провадження даної категорії або 66,4 % [2]. Загалом, зазначена статистика свідчить про незадовільну роботу як

слідчих, так й працівників оперативних підрозділів, у тому числі це стосується й незадовільної організації взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів.

Сьогодні оперативні підрозділи позбавлені активної ролі в досудовому розслідуванні. Слідчі й прокурори наділені правом ініціювати й проводити негласні слідчі (розшукові) дії, які за своєю сутністю є реалізацією оперативно-розшукових методів. Працівники оперативних підрозділів позбавлені права не лише здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власною ініціативою, а й не мають права звертатися з таким клопотанням до слідчого судді чи прокурора (ч. 2 ст. 41 КПК). На практиці це призводить до того, що оперативні підрозділи припиняють будь-яку активну діяльність в очікуванні відповідних постанов або окремих доручень слідчого. Слідчі ж завантажені надзвичайно великою кількістю зареєстрованих кримінальних проваджень, а тому фактично не мають можливості аналізувати кожне з них та визначати завдання оперативно-пошукового характеру.

Про яку спільну скоординовану і результативну роботу може йтися, якщо керівництво правоохоронних органів не несе прямої відповідальності за погіршення криміногенної обстановки в країні. На сьогодні ні Національна поліція, ні Міністерство внутрішніх справ, ні прокуратура не звітують про стан злочинності та протидію їй. Більш того, не звітують про стан дотримання конституційних прав і свобод громадян.

На даний час у країні створено або перебуває в процесі створення багато різних правоохоронних інститутів. Разом з тим рівень злочинності лише збільшується. Зазначене доводить, що всі ці державні органи існують відокремлено один від одного, будь-якої координації або взаємодії між ними не існує. Крім того, відсутнє загальне формування стратегії розслідувань у тому чи іншому напрямі відповідно до законодавства, відсутній досвід працівників органів розслідування, неузгоджено проводяться спецоперації, відсутня координація системи діяльності на місцях.

Органи розслідування демонструють повну безвідповідальність за розкриття кримінальних правопорушень, бездіяльність та безконтрольність. Цілісної структури правоохоронної системи, яка спільно, у взаємодії між собою, повинна боротися зі

злочинністю та стояти на захисті прав громадян, тепер немає. Як наслідок, навіть Президент України сьогодні вимагає від усіх правоохоронних органів злагодженої командної роботи.

Зазначимо, що неналежна взаємодія органів розслідування призводить до порушень законодавства під час проведення процесуальних дій. Так, останнім часом у країні почастишали випадки проведення незаконних, навіть – масових, обшуків із залученням різних спецпідрозділів та застосуванням фізичної сили і спеціальних засобів, у т.ч. з явним порушенням вимог КПК України. Здійснюються тимчасові необґрунтовані доступи до документів та їх виїмка, проводяться несанкціоновані судами спостереження за громадянами та прослуховуються їх телефонні розмови, безпідставно вручаються підозри особам, коли для цього немає достатніх підстав, а ще гірше – мають місце факти незаконного затримання громадян та масового обрання таким особам виключного (виняткового) запобіжного заходу – тримання під вартою, що в сукупності є справжнім наступом на конституційні права і свободи громадян. Навіть адвокати масово почали скаржитись на порушення їх конституційних та професійних прав. Все це підриває демократичні основи України та є свідченням наступу на конституційні права громадян.

Проблеми взаємодії простежуються й під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Прикладом, під час вирішення питання щодо накладення арешту на майно виникають проблеми через повільну роботу або неможливість установлення майна, грошових коштів та інших цінностей, що необхідно піддати арешту. Ці негаразди пов'язані передусім з неналежною організацією роботи слідчим та відсутністю його взаємодії з працівниками оперативних підрозділів. Недоліки в організації розслідування не лише затягують строки отримання інформації про майно в ході розслідування, а й надають власнику або володільцю майна можливість його приховати, розпорядитися коштами на банківських рахунках до моменту прийняття в ході слідства заходів забезпечувального характеру. Відповідно надалі виникають проблеми в слідчого й щодо зазначення в клопотанні виду і переліку майна, яке підлягає арешту.

Підводячи підсумок зазначимо, що взаємодія слідчих та оперативних підрозділів має характеризуватися взаємозв'язком та взаємозалежністю, спрямовуватися на боротьбу зі злочинністю. Чим успішніше виконує свої функції один орган розслідування, тим успішною є діяльність інших. У зв'язку з цим суттєве поліпшення криміногенної ситуації в державі може бути досягнуто лише завдяки поверненню до напрацьованої роками системи взаємодії та координації діяльності органів розслідування, підключення до цієї діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, широкому залученню до роботи в цьому напрямі недержавних структур, громадських об'єднань і навіть окремих громадян. При цьому не слід забувати, що спільні дії органів розслідування мають будуватися виключно відповідно до законодавства України, на взаємоповазі та за умов дотримання конституційних прав і свобод учасників кримінального провадження.

Перелік використаних джерел

1. Малюга В. Криміналістична сутність та функції взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в кримінальному провадженні // *Нац. юрид. журнал: теорія и практика*. 2015. С. 71-77.

2. Баганець О. Загальний стан протидії злочинності в Україні 2020 року. URL: https://resonance.ua/zagalniy-stan-zlochinnosti-ta-protid/?fbclid=IwAR0_VEvSypJRmYJTTgpAOCNm_D298dWdMDguvQMLoMguAwH5hj7ZbtEwEqQ

Ірина Василівна ГЛОВІЮК,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових
дисциплін Інституту права Львівського
державного університету внутрішніх справ*

ПРАВОВА ПРИРОДА ЗАСТОСУВАННЯ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ЗА Ч. 6 СТ. 194 КПК УКРАЇНИ

Частиною 6 ст. 194 КПК України передбачено застосування в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, до особи, яка

підозрюється у вчиненні такого кримінального правопорушення, таких обмежувальних заходів: 1) заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства; 2) обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності; 3) заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку із роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин; 4) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб; 5) направлення для проходження лікування від алкогольної, наркотичної або іншої залежності, від хвороб, що становлять небезпеку для оточуючих, направлення для проходження програми для кривдників.

Підтримуючи доречність закріплення у КПК України цих обмежувальних заходів, звернемо увагу на питання визначення їх правової природи у КПК України. У кримінальному процесуальному законодавстві ці обмежувальні заходи розглядаються, по суті, як додаткові обов'язки, які застосовуються при обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою. Такі формулювання не є досконалыми з техніко-юридичної точки зору. Тому слід погодитися із О.І. Тищенко, що по-перше, законодавець є непослідовним у використанні термінології, оскільки у ч. 6 ст. 194 КПК він застосовує термін обмежувальні заходи, втім, у ч. 7 цієї ж статті їх називає обов'язками. По-друге, назва статті 194 КПК – «Застосування запобіжного заходу» – зумовлює висновок про можливість покладення на підозрюваного, обвинуваченого обов'язків, визначених ч. 5 цієї статті, лише під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу. Вони доповнюють обраний запобіжний захід та не мають самостійного характеру у кримінальному провадженні

[1, с. 163]. Проте, є думка, що ці заходи є запобіжними заходами [2, с. 130], що було піддано критиці [3, с. 123], зважаючи на положення чинного законодавства.

Разом з тим, слід розглянути це питання у площині того, наскільки доречно законодавець визначив природу обмежувальних заходів, розглядаючи їх лише у аспекті додаткових обов'язків до запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою. Загалом ці обмежувальні заходи корелюються із положеннями ст. 52 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція), яка передбачає, що сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб компетентним органам надавалися повноваження видавати приписи в ситуаціях безпосередньої небезпеки про те, щоб особа, що вчинила домашнє насильство, звільнила місце проживання жертви або особи, яка знаходиться в ситуації ризику, на достатній період, та заборонити правопорушнику заходити до місця проживання жертви або особи, яка знаходиться в ситуації ризику, або контактувати з жертвою або особою, яка знаходиться в ситуації ризику (нагальні заборонювальні приписи). Мета цих заходів – захистити жертву насильства, і тому вони мають бути оперативними та враховувати специфіку ситуації, яка склалася.

Тому виникає питання, навіщо у національному кримінальному процесуальному законодавстві передбачати їх застосування лише одночасно із запобіжним заходом? Дійсно, нерідкими є ситуації, коли є потреба обрати до підозрюваного, обвинуваченого і запобіжний захід, і застосувати обмежувальні заходи. Проте, у разі, якщо сторона обвинувачення не зможе довести обставини, передбачені ч. 1 ст. 194 КПК України (1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; 2) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених статтею 177 КПК України, і на які вказує слідчий, прокурор; 3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у

клопотанні), то застосувати обмежувальні заходи буде неможливо, і їх мета – захист потерпілої / потерпілого – не буде досягнута. Законодавець натепер, по суті, вбачає за необхідне довести, по-перше, підстави та умови для обрання запобіжного заходу (яких може і не бути у конкретній ситуації), по-друге, обставини, що свідчать про потребу потерпілої / потерпілогоу захисті (що *prima facie* має місце у переважній більшості випадків, якщо не застосовано тримання під вартою), і доведення має кумулятивний характер. Тобто у разі недоведення ризиків, які можуть бути і не пов'язані із впливом на потерпілого (п.п. 1, 2, 4, частково – п. 3 ч. 1 ст. 177 КПК України), потерпілий позбавляється захисту, а це вже несумісно із позитивними зобов'язаннями держави у сфері захисту постраждалих від домашнього насильства. Разом з тим, доведення обґрунтованості підозри має бути забезпечене.

Тому обмежувальні заходи мають розглядатися як окремий різновид заходів забезпечення кримінального провадження – обмежувальні заходи у кримінальному провадженні щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством; у КПК України має бути передбачено: по-перше, кумулятивне доведення обставин (1) передбачених ч. 3 ст. 132 КПК України та (2) потреби потерпілого у захисті, що виправдовує застосування одного або декількох обмежувальних заходів; строки застосування (у межах строку досудового розслідування та судового провадження до набрання судовим рішенням законної сили); порядок застосування – за ухвалою слідчого судді, суду; порядок зміни та скасування. Умова застосування - у кримінальному провадженні щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством – має тлумачитись за позицією ОП ККС ВС від 12 лютого 2020 року у справі № 453/225/19 [4] (злочин, пов'язаним із домашнім насильством, слід вважати будь-яке кримінальне правопорушення, обставини вчинення якого свідчать про наявність у діянні хоча б одного з елементів (ознак), перелічених у ст. 1 Закону № 2229-VIII,

незалежно від того, чи вказано їх в інкримінованій статті (частині статті) КК як ознаки основного або кваліфікованого складу злочину).

Перелік використаних джерел

1. Тіщенко О.І. Окремі питання застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2019. №5. Ч. 2. С. 161-167.
2. Пашковська М., Федоровська Н. Правові особливості винесення обмежувального припису. *Новели законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству*: матеріали міжнародного круглого столу (27 вересня 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. С. 127-131.
3. Гловюк І. Деякі питання практики застосування обмежувальних заходів у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із домашнім насильством. *Забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та протидії торгівлі людьми*: національна практика та зарубіжний досвід [Текст]: матеріали науково-практичної конференції (Київ, 14 грудня 2020). Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2020. С. 122-125.
4. Постанова ОП ККС ВС від 12 лютого 2020 року, справа № 453/225/19, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87602679>

Ірина Сергіївна ШАПОВАЛОВА,
доктор філософії в галузі права
суддя Павлоградського
міськрайонного суду
Дніпропетровської області

ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ ПРОКУРОРОМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасна правозастосовна практика норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - ЄКПЛ) та рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) сформувала нову тенденцію, яка потребує обговорення на науковому рівні. Мова йде про можливість звернення стороною обвинувачення до вимог ЄКПЛ, оскільки останнім часом спостерігається тенденція критично не релевантного застосування прокурорами практики ЄСПЛ,

зокрема в клопотаннях про надання дозволу на обшук, визначення розміру застави, обґрунтування безальтернативного тримання під вартою тощо.

Безперечно, в ст. 8, 9 КПК України [1] регламентовано, що ЄСПЛ і рішення ЄСПЛ визнаються джерелом права, а їх застосування та врахування є обов'язковим під час здійснення кримінального провадження не тільки для суду, але й для інших учасників кримінального провадження, в тому числі і прокурора.

Чинне законодавство України містить низку норм, які прямо чи опосередковано торкаються прав підозрюваної особи у кримінальному провадженні, а також відповідних обов'язків органів досудового розслідування та прокурорів щодо їх забезпечення. Ці норми закріплені у Конституції України (ст.28-29, 59, 62, 63), Законі «Про прокуратуру» (ст.1), вони також фактично пронизують весь КПК, знаходячи своє закріплення й у завданнях (ст.2 КПК) та загальних засадах кримінального провадження (ст.7—29 КПК) [2].

Однак, аналіз ст.131-1 Конституції України [3] та положень Закону України «Про прокуратуру» [4] вказують на те, що на прокуратуру та на прокурорів як учасників кримінального провадження покладено обов'язок організації та процесуального керівництва досудовим розслідуванням, нагляд за дотриманням законності під час проведення процесуальних дій органами правопорядку, вирішення відповідно до закону інших питань під час здійснення кримінального провадження, питання ж обов'язковості застосування прокурором практики ЄСПЛ- на законодавчому рівні на сьогодні так і не врегульовано.

Результати статистичних досліджень також свідчать про те, що прокурори не до кінця розуміють як свою роль у забезпеченні прав і свобод особи, яка піддана процесуальному переслідуванню [2] так і доцільність й необхідність застосовувати в своїй діяльності практику ЄСПЛ.

На необхідність обізнаності прокурорів з практикою ЄСПЛ та застосування у прокурорській діяльності принципів верховенства права, положень ЄСПЛ, а також практики ЄСПЛ як актуального завдання в умовах посилення імплементації європейських стандартів прав людини в Україні вже

було звернуто увагу практичними працівниками та представниками наукової спільноти [5].

Слід погодитись з В.А. Завгороднім, що вплив практики ЄСПЛ на суб'єктів правоохоронної діяльності, в тому числі прокурорів є слабким, що зумовлюється зокрема: відсутністю особистої зацікавленості до вивчення практики ЄСПЛ, яку в деяких спеціальних законах пропонується лише «враховувати», а в інших взагалі про неї незгадується; доведенням лише вибіркового рішення ЄСПЛ у межах занять у системі службової підготовки [6].

Дійсно, на практиці, прокурори або не застосовують практику ЄСПЛ взагалі або використовують витяги з окремих рішень ЄСПЛ для ілюстрації різних вимог ЄКПЛ, яким підпорядковується здійснення кримінального процесу. Проте, таке вибіркоче використання абсолютно не відповідає значенню ЄКПЛ для тлумачення і застосування норм КПК України та інших законодавчих актів, які стосуються зазначеної сфери.

В своїй постанові від 7 серпня 2019 року Верховний суд (*Справа № 607/14707/17*) також звертав увагу на те, що практика ЄСПЛ при її застосуванні не на користь особи, яка піддана кримінальному переслідуванню - може становити ризики для справедливості кримінального провадження в частині дотримання закону при отриманні доказів [7].

Посилання на рішення ЄСПЛ не повинно бути автоматичним, оскільки ЄКПЛ не вимагає прямого застосування (посилання) на її положення. Основна вимога Конвенції відповідно до ст. 1 – забезпечувати реалізацію та виконання вимог щодо прав людини, в каталозі прав закріплених Конвенцією та протоколами до неї [8].

Неправильне застосування норм ЄКПЛ і практики ЄСПЛ, прокурором в свою чергу, не лише нівелює цінність такого застосування та відволікає від суті процесуального питання, яке ставиться на вирішення, а і може бути причиною істотного порушення норм КПК України.

Такий виновок ми аргументуємо наступним.

Обсяг функцій прокуратури повинен відповідати принципам верховенства права, справедливого судового розгляду та іншим основоположним принципам

демократичного суспільства, а також пов'язаному з ними зобов'язанню забезпечувати усіх людей у межах юрисдикції держави-члена правами людини, які закріплено у ЄКПЛ [9].

Здійснення об'єктивного розслідування прокурором є одним із основоположних міжнародних стандартів: обвинувачі відповідно до закону виконують свої обов'язки справедливо, послідовно та швидко, поважають і захищають людську гідність й захищають права людини, сприяючи тим самим забезпеченню належного процесу і безперебійного функціонування системи кримінального правосуддя [10].

На думку Ж.-П. Кости, попри те що обмеження прав і основоположних свобод у країнах-підписантах Конвенції різняться, роль держав і, власне, сутність їхнього зобов'язання насамперед полягає у невторчання або якомога меншому вторчання у права і свободи, закріплені в Конвенції; іншими словами, вони повинні виконувати свої зобов'язання, позитивні та негативні, які взяли на себе в результаті приєднання до Конвенції. Негативні зобов'язання означають, що держави мають утримуватися від незаконного вторчання у права і свободи, гарантовані Конвенцією. При цьому позитивні зобов'язання держав змушують їх уживати необхідних заходів, зокрема законодавчих, для захисту людей від посягань на їхні права, передбачені в Конвенції [11].

Таким чином, обґрунтування прокурором будь-якого процесуального рішення, яке призведе до вторчання в права особи, яка піддана кримінальному переслідуванню, гарантовані ЄКПЛ буде повністю суперечити функціональному призначенню застосуванню практики ЄСПЛ під час здійснення кримінального провадження, яке полягає у забезпеченні прав і свобод людини, що гарантовані ЄКПЛ [12].

Релевантне та доцільне застосування практики ЄСПЛ прокурором повинно відбуватись за таким алгоритмом: 1) насамперед необхідно встановити фактичні обставини, які зумовлюють звернення до практики ЄСПЛ, та норми ЄКПЛ, яка гарантує права та свободи людей, що були порушені під час здійснення кримінального провадження або планується обмежити, при цьому юридично значущі фактив становлюються за допомогою вже існуючих доказів, які

перевіряються на предмет належності, допустимості, достовірності та достатності; 2) наступним етапом буде відбір і аналіз практики ЄСПЛ, що включає в себе дії по відшукуванню конкретних рішень ЄСПЛ, які відповідають обставинам, встановленим на першому етапі. На цьому етапі необхідно проаналізувати норми національного законодавства, які регламентують дане питання, та спів ставити його на предмет відповідності ЄКПЛ і практики ЄСПЛ та доцільності застосування прокурором при обґрунтуванні свого процесуального рішення [12].

Також слід врахувати, що у випадках, коли ЄСПЛ при вирішенні справи доходить висновку, що певні положення кримінального процесуального законодавства України суперечать нормам ЄКПЛ, суди до внесення відповідних змін до кримінального процесуального законодавства України в аналогічних ситуаціях повинні керуватися даним рішенням ЄСПЛ. Такі рішення є джерелом кримінального процесуального права України. Стосовно ж інших рішень ЄСПЛ, то викладена в них позиція щодо інтерпретації тих або інших положень наведеної Конвенції по конкретній справі за своєю правовою природою є судовими прецедентами та повинні бути враховані судом при мотивуванні певного процесуального рішення [13]. На нашу думку, аналогічним має бути і підхід прокурора щодо відбору і аналізу практики ЄСПЛ, що допоможе уникнути не релевантного та вибіркового цитування рішень ЄСПЛ.

Проблема некоректного, або й відверто маніпулятивного застосування практики ЄСПЛ учасниками кримінального провадження, а особливо стороною обвинувачення (прокурором) потребує вирішення шляхом регламентації правил застосування Конвенції та практики ЄСПЛ на законодавчому рівні та підвищення рівня обізнаності прокурорів про зміст конкретних рішень ЄСПЛ. А до внесення відповідних змін в Закон України «Про прокуратуру», КПК України та інші нормативно-правові акти, вважаємо за можливе керуватись загальними правилами застосування рішень ЄСПЛ у кримінальному процесі [14], а також запозичити правила застосування Конвенції та практики ЄСПЛ, які вже використовуються слідчими суддями [12].

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення – 23.04.2021).
2. Белоусов Ю. та ін. Прокурор: керує? координує? наглядає? розслідує : Звіт за результатами дослідження «Роль прокурора на досудовій стадії кримінального процесу» / Белоусов Ю., Венгер В., Мітько В., Орлеан А., Сущенко В., Яворська В.; за заг. ред. Белоусова Ю. К. : СТ-Друк, 2017. 268 с.
3. Конституція України : прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28.06.1996 / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення – 23.04.2021).
4. Про прокуратуру: Закон України від 2 липня 2015 року No 578-VIII / Відомості Верховної Ради, 2015. № 2–3. Ст. 12. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення – 23.04.2021).
5. Практика Європейського суду з прав людини в діяльності органів П 68 прокуратури і суду: виклики та перспективи: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (13 червня 2018 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. 206 с.
6. Завгородній В.А. Вплив практики Європейського суду з прав людини на правозастосовну діяльність в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. Запоріжжя, 2017. № 5. с. 10-14. URL: http://lsey.org.ua/5_2017/3.pdf. (дата звернення – 23.04.2021).
7. Постанова ВС від 07.08.2019 року URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83589933> (дата звернення – 23.04.2021).
8. Бабанли Р., Пушкар П. До питання про (не) релевантність посилання на рішення Європейського суду з прав людини: практичні поради. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/140972-do-pitannya-pro-ne-relevantne-zastosuvannya->

praktiki-yevropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-praktichni-poradi(дата звернення - 23.04.2021).

9. Про роль прокуратури в системі кримінального судочинства: Рекомендація Rec (2000) 19, прийнята Комітетом міністрів держав-членів Ради Європи 6 жовтня 2000 року. Державне обвинувачення: довідник з питань організації роботи з підтримання державного обвинувачення в судах: довід. вид. / упоряд.: С.М. Бурдейний, В.П. Лобач, М.В. Куратов, С.В. Пересунько, Ю.П. Федюк; відп. ред. В.В. Кудрявцев. Київ, 2003. с. 173–184.

10. Керівні принципи, що стосуються ролі осіб, які здійснюють судове переслідування: Прийняті VIII Конгресом ООН з попередження злочинності та поведження з правопорушниками, Гавана, Куба, 27 серп. – 7 вересн. 1990 р. Правові основи прокурорської діяльності в Україні: науково-практичний посібник. А.В. Лапкін. Х. : Право. 2013. с. 48–54.

11. Коста Ж.-П. Роль національних судів та інших органів державної влади у захисті прав людини в Європі (виступ на Міжнародній конференції). *Право України*. 2011. № 7. с. 11–15.

12. Шаповалова І.С. Застосування слідчим суддею практики Європейського суду з прав людини при здійсненні судового контролю у кримінальному провадженні: дис. ..докт. філос.: спец.081. Дніпро, 2020. 273с.

13. Дроздов О. М. Джерела кримінально-процесуального права України : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2004. 232 с., с.82-83.

14. Уваров В.Г. Застосування практики Європейського суду з прав людини та норм міжнародних правових актів в удосконаленні кримінального судочинства України. Монографія / За заг. ред. доктора юридичних наук, професора В.М. Тертишника. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2012. 404 с.

Олег Вячеславович БАУЛІН,
*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач відділу наукової діяльності
та міжнародного співробітництва
Київського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції України*

ІНСТИТУТ ПОНЯТИХ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАКОННОСТІ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

У кримінальному процесі понятій – це незаінтересована дієздатна особа, яка на запрошення слідчого, прокурора присутня під час провадження слідчих (розшукових) дій і своїм підписом засвідчує відповідність записів у протоколі виконаним діям і встановленим фактам.

Поняті відомі національному кримінальному судочинству не одне століття. Вони є залишком стародавнього інституту народної участі у кримінальному суді, переродженого в інститут забезпечення достовірності того, що відбувалося перед певним органом влади і записуваним у його протоколі [1, с. 259]. Окремі науковці їх вважали процесуальними свідками, які відрізняються від звичайних свідків злочину, оскільки перші уповноважені бути присутніми під час проведення процесуальних дій для того щоб посилити достовірність і юридичну силу отриманих доказів, а останні випадково отримали відомості про певні факти, що становлять предмет інтересу органу досудового розслідування і суду [2, с. 87].

Історично склалося так, що для отримання показань від понятих про обставини проведення процесуальних дій їх допитують як свідків. У гносеологічному плані поняті, поряд зі слідчим, є суб'єктами пізнання, тобто є

суб'єктами доказування, в якому відіграють хоч і допоміжну, але дуже важливу роль, оскільки засвідчують у відповідних протоколах перебіг і результати проведених за їх участі дій, зокрема тих, які є неповторюваними.

Чинний КПК України містить певну сукупність норм, які передбачають участь понятих у проведенні огляду, обшуку, у пред'явленні для впізнання та інших слідчих (розшукових) діях, встановлюють певні обов'язки для понятого і визначають осіб, які не можуть бути понятими (п. 25 ч. 1 ст. 3, ч. 6 ст. 104, ч. 3 ст. 66, ч. 7 ст. 223), що дає підстави вести мову про збереження у кримінальному провадженні України інституту понятих [3, с. 9]. Проте, цьому інституту не вистачає стрижня, тобто норми, що визначила б процесуальний статус понятого. Навіть у КПК 1960 р. була ст. 127, присвячена участі понятих. Тому слід підтримати пропозиції щодо чіткого визначення процесуального статусу понятого, у тому числі, з формулюванням його прав і обов'язків та вимог до нього у окремій статті КПК України [4, с. 105].

Участь понятих є гарантією правильного безпосереднього сприйняття при провадженні слідчих дій обставин та фактів, що мають значення для кримінального провадження, їх належного фіксування у процесуальних документах [5, с. 156].

Проте, дієвість інституту понятих як гарантії законності досудового розслідування потребує не лише удосконалення положень кримінально-процесуального закону, а й інших заходів.

Зараз поширеними стали випадки залучення слідчими і оперативними співробітниками, так званих, «штатних», «професійних» понятих до участі у проведенні слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій. При цьому, сфальшовані докази, нібито отримані під час проведення вказаних дій, а також показання таких понятих, допитаних як свідків на стадії досудового розслідування, покладалися в основу обвинувачення і ледь не призвели до

засудження невинуватих осіб. Достатньо вказати на вирок Новодністровського міського суду Чернівецької області від 29.12.2016 р. у провадженні № 719/514/15-к, яким було виправдано особу, обвинувачену у вчиненні правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 368 КК України, в якому йдеться про оплату на місці послуг понятих [6], а також ухвалу слідчого судді Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 24.09.2019 р в провадженні №607/22096/19 про скасування постанови слідчого СУ ГУНП в Тернопільській області від 21.08.2019 р. про відмову у задоволенні клопотання захисника про проведення слідчих дій у провадженні № 12018210000000101, і про зобов'язання слідчого за участю захисника допитати понятих студентів юридичного факультету, які приймали участь у слідчих діях як свідків [7]. Факти неодноразового залучення слідчими «професійних» понятих (пенсіонерів, студентів-стажистів відділу поліції тощо) для проведення обшуків приміщень, а також вирок про засудження правоохоронців, які вдалися до фальсифікації матеріалів кримінального провадження, що набрали законної сили, дають підстави для твердження, що «сьогодні в Україні практично не існує незацікавлених понятих» [8, с. 215].

Така ситуація характерна не лише для нашої держави, а й для деяких інших країн, що раніше входили до складу СРСР. Так, відповідно до Рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі «Кобіашвілі проти Грузії» (№ 36416/06) Арчіла Кобіашвілі було визнано винним у придбанні та зберіганні героїну та засуджено до 6 років ув'язнення [9]. В основу вироку було покладено протокол обшуку, показання допитаних як свідків 2 поліцейських і 2 понятих. Кобіашвілі стверджував, що його не обшукували, речовину підкинула поліція. Він скаржився до ЄСПЛ на підставі ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Суд звернув увагу на те, що оскаржуваний обшук заявника був основною підставою для порушення кримінальної справи проти нього. Протокол і заяви осіб, які проводили обшук, та понятих стали підставою для засудження. Таким чином, цей обшук був слідчим заходом, який забезпечив докази, на яких ґрунтувалося засудження. Він проводився за відсутності санкції суду за рішенням керівника відділу поліції, з дотриманням процедури за невідкладних обставин. Але у ЄСПЛ так і не знайшли цих невідкладних обставин. Окремі питання в ЄСПЛ виникли щодо понятих, які повинні були слугувати незалежними спостерігачами за проведенням слідчої дії і гарантами проти можливих зловживань з боку поліції. Але коли один з понятих був допитаний в суді, то він змінив свої показання, стверджуючи, що він не був присутнім на обшуку, і надав неправдиві свідчення під примусом. Національні суди зробили висновок, що заява, надана ним у суді, не є достовірною. Стосовно іншого понятого сторона захисту представила документ, згідно з яким він був колишнім поліцейським і поставила під сумнів довіру до нього на цій підставі, що він діяв як агент і з'являвся як свідок у різних кримінальних справах. Національний суд проігнорував ці відомості.

За таких обставин, зауважили в ЄСПЛ, присутність понятих під час обшуку заявника та їх подальша участь під час розгляду справи в суді не сприяла адекватному з'ясуванню фактичних обставин обшуку. Ці та інші протиріччя, що стосувалися фактичних обставин обшуку Кобіашвілі, дали підстави для сумнівів у достовірності отриманих доказів. Отже, при оцінці справедливості провадження слід враховувати якість доказів, включаючи те, чи були обставини, за яких вони були отримані, такими, що ставлять під сумнів їх достовірність.

Для уникнення «штатних» понятих, на наш погляд, достатнім було б заборонити у КПК особі брати участь як понятим більше ніж двічі на рік та запровадити в державі Єдиний реєстр понятих, до якого включалися б органом

досудового розслідування відомості про осіб, які були залучені як поняті. Розпорядником такого реєстру могло виступити Міністерство юстиції України або МВС України. На початку процесуальної дії, яка проводиться за участі понятих, слідчі (прокурори, дізнавачі) повинні будуть встановлювати не лише особу кожного понятого, а й з'ясувати чи раніше ця особа залучалася як понятій і якщо залучалася, то коли, а також перевіряти її за даними вказаного реєстру на предмет її можливої участі як понятого раніше. У випадку ж залучення особи до процесуальної дії після такої перевірки як понятого, зазначити про це у реєстрі, впровадження якого запропоноване. Це посилить значення інституту понятих як гарантії законності у досудовому розслідуванні.

Перелік використаних джерел

1. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства. В 2-х т. Т. II. / (печат. по 3-му изд., Спб, 1910). Санкт-Петербург: Альфа, 1996. 607 с.
2. Кистяковский А. Ф. Общая часть уголовного судопроизводства. Киев: Изд-во Семенко Сергея, 2005. 118 с.
3. Бублик Н. С., Бобик М. В. Понятій як учасник кримінального провадження. *Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 7 червня 2019 р.). Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 6-9. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4719/1/1.pdf>*
4. Смоков С. М., Кирилюк О. А. Участь понятих у слідчих (розшукових) діях на стадії досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 101-106.
5. Хахуцяк О.Ю. Статус понятого у кримінальному провадженні. *Юридична наука*. № 4/2015 С. 154-160; URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2015_4_17.

6. Вирок Новодністровського міського суду Чернівецької області від 29 грудня 2016 року у провадженні № 719/514/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/63803107>.
7. Ухвала слідчого судді Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 24 вересня 2019 року в провадженні №607/22096/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84726567>.
8. Поповченко О. І. Енциклопедія захисту нотаріальної діяльності. Харків: ФО-П Лисяк Л. С., 2020. 448 с.
9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кобіашвілі проти Грузії» (Case of Kobiashvili v. Georgia) від 14 березня 2019 року (заява № 36416/06)/ URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-191544>.

Тетяна Геннадіївна БАДАЛОВА,
*старший слідчий в ОВС СУ ГУНП
в Дніпропетровській області
майор поліції*

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Кримінальним процесуальним законодавством України передбачено здійснення міжнародного співробітництва під час проведення процесуальних дій у кримінальних провадженнях (глава 43 КПК України).

Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження - це форма міжнародного співробітництва держав у протидії злочинності, змістом якої є здійснення компетентними органами однієї держави за запитом уповноваженого органу іншої держави кримінальних процесуальних та інших дій, правовою

підставою яких є міжнародні угоди та положення національного законодавства, а за відсутності міжнародних угод - засади взаємності [1].

Правовими джерелами, у яких визначаються підстави і процесуальний порядок міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, є міжнародні договори, конвенції, угоди тощо.

Найбільш поширеними міжнародними конвенціями при здійсненні міжнародного співробітництва є Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року, Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року, Європейської конвенція про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року [2; 3; 4;].

З практичного досвіду роботи, мені відомо, що під час здійснення міжнародного співробітництва виникають проблемні питання пов'язані з виконанням вимог ст. 23 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року, ст. 16 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року, ст. 18 Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року, та ст. ст. 552, 575, 598 КПК України.

Так, згідно статті 23 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року, статті 16 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року та статті 18 Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року документи подаються на мові запитуючої або запитуваної Сторони. Запитувана Сторона може вимагати перекладу на одну з офіційних мов Ради Європи за своїм вибором, таким чином при підготовці матеріалів екстрадиції та запитів про надання правової допомоги виникають питання, пов'язані з пошуком компанії, яка зможе надати послуги перекладачів та здійснення оплати цих послуг.

Згідно протоколів Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року, Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959

року, Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року представниками України при їх підписанні не заявлено жодних застережень щодо звертання іноземних держав до України на державній мові - українській.

Згідно ст. 29 КПК України кримінальне провадження здійснюється державною мовою.

За результатами дослідження Центру економічної стратегії близько 16% українців працездатного віку працюють за кордоном - це 4 мільйони громадян. Одночасно в інших країнах знаходиться приблизно 2,6-2,7 мільйона українців

За даними Державної прикордонної служби України, з часу перепису населення (2001 рік) з України виїхали і не повернулися 6,3 мільйона громадян.

Перебуваючи за кордоном громадяни України порушують закони іноземних держав, лише у 2018 року до слідчих підрозділів Дніпропетровської області з територіальних прокуратур Дніпропетровської області надійшло 18 кримінальних проваджень від компетентних органів:

- Республіки Польща – 13; Естонської Республіки, Чеської Республіки, Республіки Словенія – 1; Республіки Білорусь – 2.

За 12 місяців 2017 року слідчими підрозділами ГУНП Дніпропетровської області підготовлено і направлено до прокуратури Дніпропетровської області 13 запитів (7 у 2016 році) про надання правової допомоги у кримінальних провадженнях та підготовлено 5 клопотань про видачу правопорушників (4 у 2016 році) до компетентних органів:

- Російської Федерації – 2;
- Республіки Вірменія – 1;
- Королівства Таїланд – 1;
- Республіки Кіпр – 1.

Кримінальні провадження, порушені компетентними органами Республіки Польща, Чеської Республіки, Республіки Словенія надходять для здійснення кримінального переслідування відносно громадян України без перекладу на українську мову.

Нажаль здійснення перекладу матеріалів екстрадиції, міжнародних запитів, кримінальних проваджень з іноземних мов на державну мову покладається на слідчі підрозділи, які вимушені звертатись до УФЗБО ГУНП та стикаються з проблемою оголошення і проведення тендеру, що суттєво впливає на дотримання строків проведення досудового розслідування.

Також існує проблематика, під час підготовки матеріалів екстрадиції у порядку ч. 4 ст. 575 КПК України, пов'язана з десятиденним строком підготовки вказаних матеріалів екстрадиції це також стосується в основному з отриманням грошових коштів з бюджету ГУНП на довготривалу оплату за здійснення перекладу.

Спостерігаються випадки перекладу матеріалів екстрадиції на дуже рідкісні мови, такі як тайська та іврит, що також дуже суттєво впливає на строк підготовки матеріалів екстрадиції та здійснення оплати за переклад.

Так наприклад у період з 2017 по 2018 рік з бюджету ГУНП в Дніпропетровській області на переклад матеріалів екстрадиції компетентним органам Держави Ізраїль, Республіки Кіпр та передачі матеріалів виділених з кримінального провадження до компетентних органів Республіки Хорватія було виділено 200 000 гривень.

Такі обставини дуже впливають на якість та строки проведення досудового розслідування.

Враховуючи вищевикладене, 20.02.2018 СУ ГУНП ДО гсу Національної поліції України направлявся лист в якому вважалося за доцільне звернути увагу на вказані питання та клопотати перед Генеральною прокуратурою України про

звернення до Верховної Ради України щодо можливості перегляду вказаних протоколів, та внесення до них відповідних корегувань.

Станом на теперішній час питання щодо перегляду протоколів Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року, Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року, Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року не вирішено.

Існують також проблемні питання щодо дотримання строків виконання слідчими підрозділами міжнародних – правових запитів компетентних органів іноземних держав (ч. 2 ст. 558 КПК України).

Згідно ч. 2 ст. 558 КПК України запит компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу виконується упродовж одного місяця, але з боку компетентних органів Республіки Польща, Румунія, Чехія, Молдова спостерігаються випадки коли в міжнародних – правових запитах вказано неповні анкетні данні осіб за участі яких необхідно було провести процесуальні дії, що призводить до встановлення місця реєстрації вказаних осіб у ВАДР ГУДМС України в Дніпропетровській області та Державної міграційної служби України в Дніпропетровській області.

Вказані обставини призводять до додаткового звернення в Офіс Генеральної прокуратури України з проханням про продовження строку виконання такого запиту, що також суттєво впливає на якість виконання необхідних процесуальних дій.

Володимир Юрійович КАЛУГІН,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Одеського державного
університету внутрішніх справ*

НАПРЯМКИ ТА ФОРМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Деякі положення КПК 2012 року до наступного часу викликають дискусій та неоднозначне тлумачення норм чинного кримінального процесуального законодавства, ці норми продовжують привертати велику увагу як юристів-теоретиків так і працівників практичних підрозділів. Так, до наступного часу не має єдиної позиції поглядів щодо досить важливого елементу кримінального провадження - оперативно-розшукове забезпечення.

В директивних документах МВС України починаючи з 1984 року [1] цей напрям діяльності отримав найменування «оперативно-розшукове супроводження кримінальних справ» та сформульований як комплекс ОРЗ в інтересах конкретної кримінальної справи з метою пошуку і фіксації фактичних даних, які можуть бути доказами у цій справі, забезпечення всебічного повного і ефективного дослідження обставин справи, безпеки учасників кримінального судочинства, постійного інформування органів досудового слідства і суду про дії підозрюваних, обвинувачених та інших осіб, спрямований на негативний вплив на учасників кримінального судочинства для протидії встановленню істини. З того часу, термін – «оперативне супроводження» застосовується і в інструкціях МВС України, затверджених після набрання чинності КПК (2012 р.)

Слід підтримати думку О.О. Подобного, яким було сформульовано визначення оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження, як це систему заходів, переважно негласного характеру, кваліфіковано здійснюваних оперативними підрозділами під керівництвом слідчого та прокурора на стадіях досудового слідства та судового розгляду з метою створення оптимальних умов повного та об'єктивного процесу розслідування, припинення або нейтралізації протидії учасників організованого злочинного угруповання виконанню правоохоронної функції держави та правосуддя, забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства. [2, 303]

Є досить слушною думка про те, що після прийняття КПК 2012 року права та обов'язки працівників оперативних підрозділів поліції були суттєво зменшені.

Положення ч. 2 ст. 41 КПК, визначають, що оперативні працівники не мають права здійснювати процесуальні дії за власною ініціативою або звертатися про їх проведення до прокурора чи слідчого судді. З цього приводу у працівників оперативних підрозділів почали виникати питання щодо розуміння обсягу виконання ними завдань ОРД, які передбачені ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» в контексті: 1) шляхів забезпечення інтересів кримінального провадження під час його проведення; 2) порядку здійснення пошуку та фіксації протиправних діянь, відповідальність за які передбачена КК України на етапі здійснення кримінального провадження; 3) порядку виконання обов'язків оперативних підрозділів, які передбачені ст. 7 цього ж Закону щодо виявлення, попередження та припинення злочинів, вчинення яких перебуває у причинному зв'язку з фактом здійснення кримінального провадження.

Частина 2 ст. 41 КПК України на законодавчому рівні штучно створила умови за яких працівники оперативних підрозділів НПУ втрачають інтерес до забезпечення інтересів кримінального провадження, оскільки вони позбавлені права навіть клопотатися про проведення процесуальних дій перед судом чи прокурором.[3, 341]

З іншої точки зору, оперативно-розшукова діяльність фактично увійшла до складу кримінальної процесуальної у кримінальних провадженнях, по яких розпочато досудове розслідування, що підносить значення оперативно-розшукового забезпечення кримінального судочинства, на якісно новий рівень, оскільки самостійно ані слідчий, ані прокурор, що очевидно, не зможуть кваліфіковано провести жодної із передбачених КПК України (2012 р.) негласної слідчої (розшукової) дії, що дає можливість стверджувати про досить важливу роль оперативно-розшукового забезпечення.

В ході аналізу чинного законодавства, Наказів МВС України, можливо визначити основні позиції які визначають значення та форми оперативно-розшукового забезпечення кримінальному провадженні:

1) у межах своїх повноважень вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення кримінальних правопорушень та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, здійснювати профілактику правопорушень;

2) виконання письмових доручень слідчого, вказівок прокурора та ухвал слідчого судді суду і запитів повноважних державних органів, установ та організацій про проведення оперативно-розшукових заходів;

3) виконання у межах своєї компетенції запитів правоохоронних органів інших держав або міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна;

4) інформування відповідних державних органів про відомі їм факти та дані, що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про порушення законодавства, пов'язані з службовою діяльністю посадових осіб;

5) здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами, в тому числі відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень;

6) використання для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні;

7) використання матеріалів ОРД які можуть бути приводами та підставами для початку досудового розслідування, використовуватися для попередження, виявлення та припинення злочинів;

8) підтверджують імовірність факту готування до злочину, вчинення замаху на злочин або його вчинення у латентній формі саме у кореляційному зв'язку з наявним кримінальним провадженням;

9) встановлення місцезнаходження підозрюваного, інших осіб, причетних до вчинення злочину, або таких, що стали його жертвою, розшуку викрадених предметів, цінностей, знарядь та засобів учинення злочину.

10) забезпечити із залученням інших підрозділів безпеку працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу, сприяють оперативно-розшуковій діяльності, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб;

11) використання автоматизованих інформаційних систем в оперативно-розшуковій діяльності, забезпечення можливості видавати дані про особу на запит органів досудового розслідування, прокуратури, суду. [4, 5]

Вбачається, що діяльність оперативних підрозділів з оперативного забезпечення кримінального провадження на стадіях досудового розслідування та судового розгляду у визначених типових формах буде запорукою виконання завдань кримінального судочинства.

Перелік використаних джерел

1. Указание МВД СССР О ходе выполнения решения коллегии МВД СССР от 25.10.1983 года «О мерах по дальнейшему улучшению работы следственного аппарата» от 05.12.1984 г., № 124.

2. Подобний О. О. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження про корисливо-насилницьку організовану злочинну діяльність / О.О. Подобний // Форум права. -2013. - № 4. -С. 300-305 Електронний ресурс_. - Режим доступу: [jvvò://pdwø.éqø.wã/i-òæh/ÈRakpægз.jvïa2013 a4a52](http://pdwø.éqø.wã/i-òæh/ÈRakpægз.jvïa2013 a4a52).

3.Сафронов С. О. Забезпечення інтересів кримінального провадження оперативними підрозділами Національної поліції / А. А. Самойленко, С. О. Сафронов // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 листоп. 2016 р.) / МВС України, Харків. Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. - С. 341 - 345.

4.Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 р. // [Електронний ресурс]:// Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text>.

5.Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні [Електронний ресурс] : наказ МВС України № 575 від 07 серпня 2017 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

Юлія Володимирівна ШЕНДРИК,
*старший слідчий в особливо важливих справах
слідчого управління Головного управління
Національної поліції в Дніпропетровській області,
підполковник поліції*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ

Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження, застосовується переважно під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях про злочини економічної спрямованості (доступ до бухгалтерських документів, інформації про рух коштів, документів податкової звітності, реєстраційних документів підприємств, документів купівлі-продажу майна та ін.); але також застосовується при розслідуванні злочинів загальнокримінальної спрямованості (доступ до інформації операторів та провайдерів телекомунікацій, записів камер відеоспостереження, медичних карток тощо).

При здійсненні тимчасового доступу на практиці виникають наступні проблемні питання.

Відповідно до ч.2 ст. 159 КПК України, тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду. Таким чином слідчому необхідно підготувати клопотання, погодити його із прокурором, що

здійснює процесуальне керівництво у кримінальному провадженні, підготувати копії матеріалів для долучення до подання та подати клопотання разом з додатками до місцевого суду, після отримання ухвали суду оголосити її особі, у володінні якої знаходяться речі або документи та вже безпосередньо здійснити тимчасовий доступ.

На практиці отримання ухвали суду може займати досить тривалий час - від одного до трьох тижнів, внаслідок чого фактично не залишається часу на її виконання. Так, якщо слідчим отримано ухвалу про тимчасовий доступ за тиждень до закінчення терміну її дії, а особа, у володінні якої знаходяться речі або документи, перебуває в іншому місті, або згідно ухвали необхідно вилучити великий обсяг документів, - це фактично унеможливорює вчасне виконання ухвали та змушує слідчого повторно звертатися до суду.

Окрім того, в багатьох містах України є місцеві суди, в межах територіальної юрисдикції яких знаходяться територіальні підрозділи декількох правоохоронних органів (Національної поліції, СБУ, ДБР та ін.), внаслідок чого виникає надмірна завантаженість слідчих суддів. При цьому в першу чергу слідчі судді розглядають невідкладні клопотання – про застосування запобіжного заходу, про надання дозволу на проведення обшуку, про арешт майна тощо. Також після розгляду клопотання тривалий час займає виготовлення ухвали про тимчасовий доступ. Якщо при цьому слідчий суддя піде на лікарняний або у відпустку, не встигнувши підписати виготовлену ухвалу, слідчий змушений звертатися до суду повторно з цього ж питання.

Також слід зазначити, що в ході розслідування деяких видів кримінальних правопорушень (зокрема багатоепізодних злочинів економічної спрямованості), виникає необхідність у здійсненні великої кількості тимчасових доступів до речей і документів. Наприклад, якщо під час розслідування кримінального провадження встановлено факт підроблення документів від імені 100 осіб,

виникає необхідність призначити судову почеркознавчу експертизу для підтвердження факту підроблення підпису від імені кожної особи та встановлення осіб, якими виконані підроблені підписи.

Відповідно до п.1.3 глави 1 розділу I «Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень», затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (в ред. від 06.04.2021), для проведення досліджень орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), повинен(на) надати експерту вільні, умовно-вільні та експериментальні зразки почерку (цифрових записів, підпису) особи, яка підлягає ідентифікації. Згідно п.1.8. зазначених Науково-методичних рекомендацій, як вільні, так і експериментальні зразки буквеного або цифрового письма бажано надавати не менше ніж на 15 аркушах. Вільні зразки підпису надаються по змозі не менше ніж на 15 документах.

З метою отримання вільних зразків у вказаній кількості, виникає необхідність вилучити в оригіналі документи, що містять зразки почерку та підписів 100 осіб, чиї підписи було підроблено, а також ймовірних підозрюваних – тобто вилучити особові справи за місцем навчання, роботи, документів щодо купівлі-продажу майна та ін. Таким чином, в даному випадку необхідно здійснити близько 200-300 тимчасових доступів в одному кримінальному провадженні. З наведеного прикладу зрозуміло, що досудове розслідування у такому кримінальному провадженні може тривати роки.

В той же час, саме швидкість отримання необхідної інформації має іноді вирішальне значення для розкриття злочину та встановлення усіх його співучасників, в даному випадку йде мова про доступ до інформації щодо телефонних з'єднань абонентів, яка знаходиться у володінні операторів та провайдерів телекомунікацій. Наприклад, в разі розслідування вчинення розбійного нападу швидке отримання відповідної інформації може допомогти

розкрити злочин «по гарячих слідах», а інформація, отримана через 2-3 тижні після події, вже не буде актуальною.

Також слід зазначити, що виконання ухвали про тимчасовий доступ покладається судом безпосередньо на слідчого або прокурора, прізвище якого зазначається в ухвалі суду, що унеможлиблює доручення здійснення тимчасового доступу оперативному підрозділу.

Таким чином, здійснення тимчасового доступу в порядку, передбаченому главою 15 КПК України, призводить до створення надмірного навантаження на слідчих суддів, неефективності витрачання робочого часу слідчим/прокурором, затягування досудового розслідування та неможливості завершення кримінального провадження у стислі строки.

Зважаючи на викладене, вважаю за доцільне надати повноваження слідчим самостійно приймати рішення та виносити постанови про тимчасовий доступ до речей і документів, з можливістю доручення виконання постанови оперативним підрозділам. У випадках необхідності тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю (передбачену ст. 162 КПК України), - погоджувати постанову слідчого із прокурором, що здійснює процесуальне керівництво у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 жовт. 2020 р.
2. Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (в ред. від 06.04.2021).

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО,
*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ЩОДО БЕЗПЕРЕРВНОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Ефективність провадження досудового розслідування зі встановлення всіх обставин, що підлягають доказуванню, як і вирішення питань щодо збирання, перевірки, використання та оцінки доказів напряду залежить від ефективності проведення слідчих (розшукових) дій [1, с. 4].

За чинними положеннями кримінального процесуального законодавства, серед загальних вимог проведення слідчих (розшукових) дій, в окремих випадках, а саме: під час пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідчування особи передбачена необхідність залучення не менше двох понятих. Виключенням з цього правила є здійснення безперервного відеозапису ходу та результатів проведення таких слідчих (розшукових) дій, оскільки, в цьому випадку вимога щодо обов'язкової участі понятих замінюється альтернативою, у вигляді здійснення безперервного відеозапису ходу та результатів вказаних слідчих дій (ч. 7 ст. 223 КПК).

А вже далі, у цій же нормі КПК, законодавець в категоричній формі та безальтернативно наголошує на обов'язковій участі не менше двох понятих під час проведення огляду, обшуку житла чи іншого володіння особи, як і обшуку самої особи, незалежно від того, чи здійснюється безперервний відеозапис [2].

Оскільки при проведенні вказаних слідчих (розшукових) дій відбувається певне обмеження конституційних прав щодо недоторканості особи та її житла чи іншого володіння, то вимога законодавця щодо обов'язкової участі понятих є доцільною, і заслуговує на певну підтримку.

Водночас, не слід забувати, що за обсягом свого проведення окремі слідчі (розшукові) дії можуть тривати не одну годину, і мати продовжувальний характер. Особливо це стосується таких слідчих (розшукових) дій, як обшук та огляд, які мають свої особливості проведення, і в залежності від об'єкту та площі, яка підлягає

огляду чи обшуку за своїм обсягом можуть бути значними, і охоплювати не один проміжок часу.

У цілому, законодавча конструкція щодо порядку проведення обшуку передбачена у ст.ст. 234-236 КПК. Між тим, вказані статті не завжди дають чіткі відповіді на окремі запитання щодо правильного розуміння їх змісту, як і відповіді на питання прокурорів та слідчих, що виникають у правозастосовній практиці під час проведення вказаної слідчої (розшукової) дії [3, с. 3].

Проведення огляду місця події в наслідок авіакатастрофи, техногенної аварії тощо, як і необхідність проведення обшуку на об'єкті, який займає значну за обсягом територію, тає дуже трудомістким за своїм змістом, ефективність проведення таких слідчих дій передбачає залучення значних сил, і навіть створення групи слідчих за участю декількох спеціалістів [4, с. 420].

Слід зазначити, що у правозастосовній практиці, коли мова йде про проведення обшуку (на великих об'єктах, площах, територіях, або у великих адміністративних приміщеннях, офісах кредитно-фінансових установ, складських приміщень тощо) з метою виявлення точного місця знаходження приховуваних об'єктів, речей, документів, які відображають або підтверджують виконання фінансово-господарських операцій, пов'язаних із розрахунками та сплатою податків. Або необхідністю відшукування предметів, за допомогою яких був учинений чи прихований злочин, у тому числі відшукування печаток, штампів, бланків документів, які мають значення для кримінального провадження, та сприяють розкриттю злочину, встановленню осіб, винних у його вчиненні. Результативність та ефективність проведення таких обшуків вимагає і значного збільшення часу на їх проведення [3, с. 7].

За таких обставин, провести огляд місця події на значній за обсягом території, скажімо пов'язаної з авіакатастрофою, техногенною аварією, чи провести обшук на великих об'єктах, площах, територіях, або у великих складських приміщеннях

безперервно фізично неможливо, оскільки за часом такі слідчі дії можуть тривати не одну добу. І тоді, виникає закономірне питання, як не порушивши вимоги кримінального процесуального кодексу про заборону проведення слідчих (розшукових) дій у період з 22 до 6 години провести вказані слідчі дії лише у дозволений проміжок часу, та ще й безперервно?

Не слід також забувати, що відповідно до вимог передбачених ч.1 ст. 235 КПК за ухвалою слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи з підстав зазначених про це у клопотанні слідчого, закон надає слідчому право проникнути до житла чи іншого володіння особи та провести там обшук лише один раз.

З цього питання, як наголошує Оксана Капліна, у правозастосовчій практиці вже є приклади, коли слідчий, який проводив обшук, залишив складське приміщення, що було об'єктом обшуку, та територію підприємства, на якому воно знаходилося у зв'язку з настанням нічного часу. Наступного дня охорона підприємства, посилаючись на ч. 1 ст. 235 КПК, заборонила йому вхід на територію підприємства для продовження проведення обшуку. Слідчий був змушений отримати ще одну ухвалу слідчого судді та продовжити слідчу дію вже безперервно протягом декількох днів. А в іншому випадку, здійснюючи досудове розслідування, слідчий, на підставі ухвали слідчого судді про надання дозволу на обшук відповідних приміщень, проводив його на потязі з 7 по 30 серпня 2014 року. При цьому обшук проводився з ранку до приблизно 20-ої години кожного дня, після чого приміщення замикалося, опечатувалося та вночі охоронялося працівниками міліції. Відмітки про перерви під час обшуку в протоколі слідчим не проставлялися. У зв'язку з необґрунтованою тривалістю проведеної слідчої дії, неодноразовим «проникненням» слідчого до приміщення, де проводився обшук, були внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про вчинення зазначеним слідчим злочину,

передбаченого ч. 1 ст. 162 КК України «Порушення недоторканності житла» [3, с. 8-9].

Не викликає сумніву, що обставини, за яких проводяться трудомісткі та великі за своїм обсягом роботи слідчі дії будуть вимагати здійснити вимушену перерву, щонайменше для відпочинку, прийому їжі тощо учасниками такої слідчої дії. Одночасно, вказана вимушена перерва вимагає від слідчого організувати відповідну охорону місця огляду, обшуку, з метою виключення можливості вплинути зацікавленим особам на його результати.

Не слід забувати, що з метою ухилення від кримінальної відповідальності та протидії з боку зацікавлених осіб щодо ефективності проведення обшуку, можливі і всякого роду провокації та протистояння, у вигляді скажімо відключення електропостачання в приміщеннях де проводиться обшук. За вказаних обставин, слідчий буде вимушений зупинити проведення обшуку, відволіктися для вирішення питань щодо поновлення електропостачання, з вжиттям одночасних заходів для збереження можливості отримання даних, що цікавлять слідство в ході продовження проведення обшуку.

Між тим, штучно затягувати огляди місця події, та обшуки і зловживати перервами недопустимо, оскільки відбувається порушення нормальної життєдіяльності на об'єктах, які обшуковуються, спричиняються серйозні незручності для громадян. Необхідність в перервах повинна викликатися лише об'єктивними чинниками як то: неможливість залучення достатньої кількості співробітників, створення групи слідчих, великі об'єкти, площі, території, адміністративні приміщення, офіси установ, складських приміщень тощо. До того ж, під час проведення тривалих слідчих (розшукових) дій необхідно передбачити і можливість відпочинку залучених до їх проведення учасників. Слід також враховувати і можливість настання небажаних обставин, у вигляді погіршення самопочуття

учасників слідчої дії, особливо понятих, їх стану здоров'я, можливої втрати свідомості від побаченого тощо.

Виходячи з вищезазначеного, проведення огляду місця події, як і обшуку може бути з об'єктивних причин довготривалим у часі та відбуватися на протязі декількох днів. Вказані обставини вимагають слідчого здійснити вимушену перерву зазначивши про це в протоколі проведення огляду чи обшуку, яким оформлюється хід та результати проведення вказаних слідчих дій, і таких вимушених перерв може бути декілька.

Між тим, ст. 104 КПК, яка висуває вимоги щодо оформлення протоколу, не містить положень, які б передбачали можливість внесення обставин щодо вимушеної перерви проведення огляду, чи обшуку до протоколу.

В загальних вимогах щодо проведення слідчих (розшукових) дій, які регламентуються ст. 223 КПК також не передбачена вимога про те, що факт перерви проведення слідчої (розшукової) дії зазначається відповідним чином у протоколі її проведення з вказівкою причин такої перерви.

Можливість та необхідність перерви щодо слідчих (розшукових) дій законодавцем передбачена лише відносно проведення допиту (ст. 224 КПК).

Вказане, породжує ситуацію, за якої під час проведення довготривалих оглядів, обшуків слідчі вимушені робити перерви зазначаючи, а іноді і не зазначаючи про це в протоколі, тим самим не дотримуючись його процесуальної форми, і порушуючи засаду законності, за якою слідчі зобов'язані неухильно дотримуватися вимог КПК, оскільки службові особи можуть діяти лише в рамках закону.

Для усунення прогалин з питань врегулювання здійснення вимушеної перерви під час проведення довготривалих оглядів, обшуків доцільно передбачити в нормах чинного КПК положення, за яким слідчий під час проведення огляду місця події, обшуку, у випадку виникнення непередбачувальних обставин, чи проведення огляду місця події, обшуку, що є трудомістким за своїм змістом та пов'язаним

знеобхідністю його проведення на значних за обсягом площах, територіях, об'єктах, приміщеннях, установах, що вимагає здійснення вимушеної перерви, зазначає в протоколі підстави щодо такої перерви, вказуючи час початку перерви, її завершення, та продовження проведення відповідної слідчої (розшукової) дії.

Перелік використаних джерел:

1. Карпушин С.Ю. Проведення слідчих (розшукових) дій. Дис.канд. юр.наук. К., 2016. 210 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 жовт. 2020 р. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2020. 452 с.
3. Капліна О.В. Проблеми нормативного регулювання та практики проведення обшуку під час кримінального провадження / О. В. Капліна *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2015. № 2(12) С. 1-17 URL.:<https://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n2/15kovckp.pdf>.
4. Федченко В.М. Деякі аспекти розслідування слідчо-оперативною групою. Актуальні питання криміналістики та судової експертизи [Текст] : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 461 с.

Андрій Володимирович ЗАХАРКО,
*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального процесу Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ*

КОМПАРАТИВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ПАМ'ЯТОК ПРО ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВА ЗАТРИМАНОВОГО: УКРАЇНА, НІМЕЧЧИНА

Важливим показником ефективності виконання завдань кримінального провадження, передбачених у ст.2 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України [1], є забезпечення прав затриманих осіб. Як відомо, згідно ст.37 Закону України «Про Національну поліцію», остання уповноважена затримувати особу на підставах, у порядку та на строки, визначені Конституцією України, КПК України та Кодексом України про адміністративні правопорушення, а також іншими законами України [2]. Згідно ст.29 Конституції України, кожному заарештованому чи затриманому, зокрема, має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника [3]. Права мають повідомлятися затриманим невідкладно, про що наголошувалося у вказівці МВС України від 18 квітня 2006 року №338 «Про забезпечення зачитування прав затриманим під час затримання громадян за підозрою в учиненні злочину або у зв'язку з учиненням адміністративного правопорушення». Затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення є одним із способів надання статусу підозрюваного відповідно до ч.1 ст.42 КПК України. Згідно ч.8 ст.42 КПК України, підозрюваному вручається пам'ятка про його процесуальні права та обов'язки одночасно з їх повідомленням. Згідно з ч.4 ст.29 КПК України, за клопотанням визначених у законі осіб, до яких зокрема належить підозрюваний, здійснюється переклад процесуальних документів кримінального провадження, надання копій яких передбачено в КПК України. Таким чином виникає потреба

проаналізувати, наскільки зручно в Україні забезпечено можливість виготовлення і вручення затриманому пам'ятки про його процесуальні права, в тому числі у перекладі на іншу мову, якщо затриманий виявився іноземцем.

Вивчення офіційних сайтів державних органів України переконує в відсутності розміщення таких пам'яток. На сайті Всеукраїнської благодійної організації «Українська Фундація Правової Допомоги» розміщено, зокрема, Пам'ятки про права затриманого за вчинення адміністративного та кримінального правопорушення [4], також й у перекладі іноземними мовами. Аналізуючи зміст цих пам'яток, доречно звернути увагу на таких аспектах:

1) в Україні їх зміст не є нормативно закріпленим;

2) викладені на сайті Всеукраїнської благодійної організації «Українська Фундація Правової Допомоги» Пам'ятки мають стислий характер, хоча певною мірою в їх змісті відображено ряд важливих прав процесуальних учасників кримінального провадження;

3) аналізуючи слідчу практику слід зауважити, що слідчими Національної поліції, порівняно з розміщеними на зазначеному сайті Пам'ятками, використовуються Пам'ятки з більш розширеним змістом, що включає в себе відповідні статті (28, 29, 55, 56, 59, 62, 63) Конституції України, ст.10 Положення про порядок короткочасного затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, ст.9, 10 ЗУ «Про попереднє ув'язнення», ст.42, 469 КПК України.

Спробуємо проаналізувати відповідний стан справ у Німеччині.

У ст.104 Конституції Німеччини зазначається: поліція власною владою не може утримувати нікого під вартою понад добу після арешту. Будь-кого, кого тимчасово заарештували за підозрою у вчиненні злочину, необхідно доставити до судді не пізніше наступного дня після арешту. Суддя повідомить його про причини арешту, допитає та надасть можливість заперечити. Суддя повинен негайно видати мотивований письмовий ордер на арешт або наказати звільнити затриманого [5].

Згідно ст. 57 Закону про Федеральне управління кримінальної поліції та співпрацю між Федерацією та землями у справах кримінальної поліції (Закон про Федеральну кримінальну поліцію - ВКАГ), Федеральне управління кримінальної поліції може взяти особу під варту, якщо це необхідно для:

1) тимчасового вислання особи з певного населеного пункту, або тимчасової заборони особи прибути в певний населений пункт, щоб уникнути небезпеки (ст.54 ВКАГ);

2) запобігання неминучому вчиненню або продовженню кримінального правопорушення у випадках, визначених ВКАГ [6].

Згідно з розд.35 Закону про поліцію штату Північний Рейн-Вестфалія (PolG NRW), поліція може затримати особу, якщо це необхідно для:

1) захисту життя чи здоров'я особи від небезпеки, зокрема, коли особа перебуває в стані, що перешкоджає її вільному волевиявленню чи в іншому безпорадному стані;

2) відвернення неминучого вчинення чи продовження злочину чи адміністративного правопорушення, що має значення для широкого загалу;

3) уникнення небезпеки шляхом тимчасового виселення особи з місця проживання чи тимчасової заборони їй в'їзду до місця проживання;

4) забезпечення виконання рішення про виселення чи заборону повернення для захисту від домашнього насильства;

5) захисту особистих прав, а арешт є дозволим відповідно до норм Цивільного кодексу щодо рятування свого життя чи здоров'я;

б) забезпечення виконання заборони залишати особою своє місце проживання чи перебування в певних місцях без дозволу поліції з метою запобігання терористичним правопорушенням [7].

Поліція може затримувати неповнолітніх, які ухиляються від піклування, щоб доставити їх опікунам чи відповідному державному органу, а також осіб, які

ухилилися від досудового тримання під вартою, покарання у вигляді позбавлення волі з метою забезпечення безпеки чи повернення таких осіб до виправних установ [7].

Згідно ст.127 КПК Німеччини (StPO) прокуратура та працівники поліції мають право проводити тимчасові арешти у випадку неминучої небезпеки. Якщо злочин може розслідуватися виключно за заявою, попередній арешт дозволяється, навіть якщо заяву ще не було подано. Будь-хто може затримати особу, яка підозрюється у вчиненні злочину, для передання поліції і вжиття заходів щодо встановлення особи [8]. Відповідно до ст.ст.112 КПК Німеччини (StPO), підозрюваного може бути попередньо ув'язнено, якщо його терміново підозрюють у вчиненні злочину та є підстава його затримати. Підстава затримання існує, якщо ґрунтується на таких фактах:

1) встановлено, що підозрюваний не має постійного місця проживання або переховується;

2) якщо існує загроза ухилення підозрюваного від кримінального провадження (ризик втечі) або

3) поведінка підозрюваного породжує сильну підозру, що він буде: знищувати, змінювати, вилучати, підробляти докази; незаконно впливати на співучасників, свідків чи експертів; спонукати інших осіб до такої поведінки і якщо по цим причинам існує небезпека ускладнення з'ясування істини [8].

Крім того, відповідно до ст.112а КПК Німеччини (StPO), причинами для затримання слугує також підозра у вчиненні ряду тяжких і особливо тяжких кримінальних правопорушень, повторність або продовжуваність ряду визначених у кримінальному процесуальному законі кримінальних правопорушень, у ряді випадків пов'язаність їх із наркотиками та психоактивними речовинами тощо [8].

Згідно ст. 114 б КПК Німеччини (StPO), затриманому підозрюваному має бути негайно роз'яснено письмовою мовою, яку він може розуміти, його права. Якщо

письмових роз'яснень явно недостатньо, треба надавати усні роз'яснення. Підозрюваний має письмово підтвердити роз'яснення йому його прав. В пам'ятці підозрюваного, зокрема, повідомляється, що він негайно, не пізніше наступного дня після арешту, повинен бути переданий до суду, який повинен допитати його та прийняти рішення про його подальше затримання; має право коментувати підозру або не давати свідчень; може подати заяву на отримання індивідуальних доказів для його звільнення; має право вимагати обстеження у лікаря за його вибором тощо [8]. Не зупиняючись на більш детальному порівнянні прав затриманого відповідно до КПК України й КПК Німеччини, є підстави підсумувати схожість їх регламентації. Втім, Пам'ятка про процесуальні права затриманої особи в Німеччині, на відміну від України, розміщена на сайті Федерального міністерства юстиції та захисту прав споживачів. Більше того, розміщена в перекладі чисельними мовами. Таких пам'яток на зазначеному ресурсі викладено п'ять, залежно від підстав затримання відповідної особи.

На сайті Федерального міністерства юстиції та захисту прав споживачів Німеччини викладено українською мовою наступні документи щодо роз'яснення прав затриманим особам:

1) роз'яснення особам, взятим під варту на підставі ордеру на арешт (на підставі ст.112 та наст., абз.2 ст.230, ст.236, абз.4 ст.329, 412, 453 с StPO)¹;

2) роз'яснення особам, взятим під варту на підставі ордеру на тримання або ордеру на попереджувальний арешт (на підставі ст.126 а, абз.6 ст.275 а, ст.453 с разом з абз.1 ст.463 StPO)²;

3) роз'яснення попередньо взятим під варту особам (на підставі ст.ст.127, 127 б StPO)³;

¹ URL: https://www.bmjv.de/SharedDocs/Downloads/DE/Service/Belehrungsformulare/Ukrainisch_Haftbefehl.html

² URL: https://www.bmjv.de/SharedDocs/Downloads/DE/Service/Belehrungsformulare/Ukrainisch_Unterbringung.html

4) роз'яснення непідозрюваним особам, затриманим для встановлення особи (на підставі абз.2 ст.163 b, ст.163 c StPO)⁴;

5) роз'яснення підозрюваним особам, затриманим для встановлення особи (на підставі абз.1 ст.163 b, ст.163 c StPO)⁵. Аналогічні роз'яснення викладені англійською, німецькою, російською та рядом інших мов.

Таким чином, у результаті порівняння доступу до пам'яток про процесуальні права затриманого в Україні й Німеччині, є підстави для висновку про те, що в Німеччині створено кращі умови для забезпечення поінформованості затриманих про їхні процесуальні права. Ці умови конкретизовані в тому, що 1) відповідні пам'ятки розміщені на офіційному державному сайті; 2) залежно від підстав затримання, розрізняють п'ять пам'яток і, отже, п'ять різних процесуальних статусів затриманої особи; 3) зазначені пам'ятки розміщені на офіційному веб-ресурсі багатьма іноземними мовами, що надає можливість як працівникам слідчих органів, так і пересічним громадянам в разі потреби зручно скористуватися зазначеним інформаційним ресурсом, обрати собі відповідний документ зрозумілою мовою й зручно користуватися ним для з'ясування свого процесуального статусу.

Порівнюючи статистичні дані щодо затримання осіб в Україні та Німеччині, слід звернути увагу на наступне. Згідно зі Звітом про роботу органів досудового розслідування за 12 місяців 2017 року (Таблиця 7. Затримання осіб як підозрюваних, обрання запобіжного заходу) в Україні було затримано 723 особи в порядку, передбаченому в ст.207, 208 КПК України [9], населення України становить 41,98 млн осіб. У Німеччині протягом 2017 року згідно звітних даних Федерального

³ URL:

https://www.bmjbv.de/SharedDocs/Downloads/DE/Service/Belehrungsformulare/Ukrainisch_Vorl_Festnahme.html

⁴ URL:

https://www.bmjbv.de/SharedDocs/Downloads/DE/Service/Belehrungsformulare/Ukrainisch_Identitaet_Unverdaechtig.html

⁵ URL:

https://www.bmjbv.de/SharedDocs/Downloads/DE/Service/Belehrungsformulare/Ukrainisch_Identitaet_Verdaechtig.html

міністра юстиції та захисту прав споживачів про кримінальне правосуддя на підставі ст.112, 112a StPO було затримано 29600 осіб, які підозрювалися у вчиненні кримінальних правопорушень [10, с.23], населення Німеччини становить 82,9 млн осіб. Таким чином, у Німеччині, що має кількість населення вдвічі більшу, аніж в Україні, протягом однакового звітного періоду, порівняно з Україною, було затримано в 41 раз більше людей, аніж в Україні. Можливо, саме цим пояснюється ретельна увага Федерального міністерства юстиції та захисту прав споживачів Німеччини щодо необхідності якісного роз'яснення затриманим їхніх процесуальних прав.

У подальших дослідженнях планується приділити увагу компаративістичному аналізу регламентації поліцейських повноважень.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Дата оновлення: 11.09.2020. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384> (дата звернення: 16.12.2020).

2. Про Національну поліцію: закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. Дата оновлення: 12.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 16.12.2020).

3. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 року № 254 к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 16.12.2020).

4. Офіційний сайт Всеукраїнської благодійної організації «Українська Фондація Правової Допомоги». URL: <https://ulaf.org.ua/information-leaflets> (дата звернення: 16.12.2020).

5. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland ab dem 23. May 1949. Aktualisierungsdatum: 29.09.2020. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html> (дата звернення: 16.12.2020).

6. Gesetz über das Bundeskriminalamt und die Zusammenarbeit des Bundes und der Länder in kriminalpolizeilichen Angelegenheiten (BKAG) ab dem 1. Juni 2017. Aktualisierungsdatum: 03.12.2020. URL: http://www.gesetze-im-internet.de/bkag_2018/BJNR135410017.html (дата звернення: 16.12.2020).

7. Polizeigesetz des Landes Nordrhein-Westfalen (PoLG NRW) ab dem 25. Juli 2003. Aktualisierungsdatum: 12.12.2020. URL: https://recht.nrw.de/lmi/owa/br_text_anzeigen?v_id=3120071121100036031 (дата звернення: 16.12.2020).

8. Strafprozeßordnung (StPO). Дата оновлення: 11.07.2019. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/> (дата звернення: 16.12.2020).

9. Звіт про роботу органів досудового розслідування за 12 місяців 2017 року. Офіс Генерального прокурора. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=113277&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 16.12.2020).

10. Strafrechtspflege in Deutschland. Fakten und Zahlen von Jörg-Martin Jehle. Heraus gegeben vom Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz 7. Auflage 2019. URL: <https://portal.dnb.de/opac.htm?method=showNextResultSite¤tResultId=be tRef%3D1065282761%26any¤tPosition=0> (дата звернення: 14.12.2020).

Олена Антатоліївна СОЛДАТЕНКО,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх*

ВІДПОВІДНІСТЬ НОРМ ЧИННОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНУ МІЖНАРОДНИМ СТАНДАРТАМ ЩОДО ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

Питанню обрання до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою залишається гострим, адже пов'язане з низкою обмежень для особи, зокрема свавілля з боку правоохоронних органів та суду. Вітчизняний законодавець постійно намагається підновляти вітчизняну законодавчу систему під міжнародні стандарти задля уникнення неправильного тлумачення законодавства. Таким чином, в законодавство нашої держави імплементовано чимало правових положень, у тому числі і тих, що стосуються запобіжного

заходу у вигляді тримання під вартою Тому, вважаємо за необхідне розглянути окремі із них.

Відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції та ст. 19 Закону України від 29 червня 2004 року № 1906-IV «Про міжнародні договори України»: чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України і застосовуються вони у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Міжнародні договори України, які набрали чинності у встановленому законом порядку та встановлюють інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідних актах законодавства України, мають перевагу над внутрішньодержавними законодавчими актами [1].

Для формування обґрунтованих пропозицій щодо подальшого удосконалення інституту тримання під вартою за необхідне вбачається встановлення сучасного стану реалізації міжнародних стандартів у кримінальному процесуальному законі України.

Для дослідження стану імплементації міжнародних стандартів тримання під вартою у вітчизняній системі права, на нашу думку, має здійснюватися з урахуванням прецедентного права ЄСПЛ, оскільки, по-перше, ця судова установа тлумачить положення Конвенції 1950 р., яка значною мірою формує вищенаведені стандарти саме для європейського простору, а практика Суду є частиною національного законодавства України; по-друге, ЄСПЛ вказує на порушення нашою державою вимог Конвенції 1950 р., що неодмінно мають бути усунені у правозастосовній діяльності.

Застосування тримання під вартою, як виняткового запобіжного заходу, у випадках і в порядку, встановлених законом.

У ст. 9 Загальної декларації прав людини від 10.12.1948 р. зазначено, що *ніхто не може зазнавати безпідставного арешту* [2]. Відповідно, у ст. 5

Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод від 04.11.1950 р., ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р., Паризькій Хартії нової Європи від 21.11.1990 р., ст. 5 Конвенції Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи від 26.05.1995 р. містяться аналогічні правові положення. Також, у ст. 5 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод від 04.11.1950 р. [3], принципі 2 Зводу принципів захисту всіх осіб, що піддаються затриманню чи ув'язненню в якій би то не було формі від 09.12.1988 р. [4], а також ст. 5 Конвенції Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи від 26.05.1995 р. [5] стверджується про те, *що нікого не може бути позбавлено волі інакше, як на підставах і відповідно до такої процедури, які встановлено законом.* Зокрема, міжнародні документи містять норми, що вказують на винятковість такого запобіжного заходу. Так, згідно з п. 6.1 Мінімальних стандартних правил ООН щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням від 14.12.1990 р. [6], *попереднє ув'язнення (тримання під вартою) використовується у кримінальному провадженні як крайній захід за умови належного врахування балансу інтересів розслідування передбачуваного правопорушення і захисту суспільства і жертви.*

Така вимога була врахована українським законодавцем та відображена у ст. ст. 177, 183 та 194 Кримінального процесуального кодексу України (далі по тексту КПК України), згідно з якими, прокурор має довести необхідність тримання особи під вартою [7], а судна основі принципу змагальності, повинен встановити відповідні та достатні підстави для застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Зокрема, ЄСПЛ неодноразово у своїх рішеннях звертає увагу, що обов'язковою умовою законності та правомірності тримання під вартою є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні злочину. Так, КПК України у ч. 1 ст. 194 закріплює *обов'язок слідчого судді, суду встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які*

свідчать про наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення.

Судовий контроль за законністю взяття і тримання під вартою. Відповідно до ст. 5 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод від 04.11.1950 р., кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» п. 1 ст. 5, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження [21]. Про необхідність встановлення судового контролю за застосуванням зазначеного нами запобіжного заходу визначено також у ч. 4 ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р., Рекомендаціях Комітету Міністрів держав-членів Ради Європи R (80) 11 «Про тримання під вартою до суду» від 27.06.1980 р.; у Зводі принципів захисту всіх осіб, що піддаються затриманню чи ув'язненню в якій би то не було формі, від 09.12.1988 р.; п. 6.3 Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням, від 14.12.1990 р.; ст. 5 Конвенції Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи від 26.05.1995 р.

Відповідно до ч. 4. ст. 176 КПК України, запобіжні заходи призначаються: у рамках досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора. Частина 3 ст. 197 КПК України визначає, що строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК України. А в ч. 1 ст. 201 КПК України гарантується право підозрюваного, обвинуваченого подати до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, клопотання про зміну запобіжного

заходу. Можливість оскарження рішення слідчого судді щодо даного запобіжного заходу передбачено п. 2, 3 ч. 1 ст. 309 КПК України [1].

Тримання під вартою протягом строку, що обумовлений потребами кримінального провадження. На необхідність застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою протягом строку, що обумовлений потребами кримінального провадження, вказується у міжнародно-правових актах, які ратифіковані Україною. Так, відповідно до принципу 36 Зводу принципів захисту всіх осіб, що піддаються затриманню чи ув'язненню в якій би то не було формі від 09.12.1988 р., *арешт або затримання такої особи на період проведення слідства і судового розгляду допустимий тільки в цілях здійснення правосуддя на засадах і відповідно до умов і процедур, встановлених законом* [3]. Схожі правові положення містяться і у ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р., п. 6.1 Мінімальних стандартних правил поведіння з ув'язненими 30.08.1955 р. Зазначимо, що жодними міжнародними правовими актами не обґрунтовано, який саме строк є розумним. У свою чергу, КПК України в статті 197 визначає максимальний строк тримання під вартою.

Забезпечення права на захист для взятої під варту особи. Аналіз практики ЄСПЛ показав, що питома кількість скарг пов'язана саме з порушенням права особи на захист, незабезпечення доступу підозрюваного до спілкування з захисником. КПК України гарантує право підозрюваного, обвинуваченого на конфіденційність спілкування, без обмеження кількості й тривалості (п. 3 ч.3 ст. 42). Умови конфіденційного побачення визначенні в Правилах внутрішнього розпорядку, слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України від 18.03.2013 р. [8]. Так, відповідно до п. 2.1 зазначених Правил, такі побачення відбуваються під візуальним контролем посадових осіб СІЗО, але в умовах, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування.

На підставі аналізу процесу імплементації міжнародних стандартів тримання під вартою у кримінальному процесуальному законодавстві України, можемо зробити висновок, що вітчизняний законодавець закріпив в КПК України порядок застосування досліджуваного запобіжного заходу відповідно до вимог, що сформовані у міжнародному праві, а саме: передбачив, з дотриманням вимог правової визначеності, можливість взяття та тримання під вартою лише тоді, коли необхідність його використання об'єктивно обумовлена обставинами кримінального провадження, та у законному порядку, за яким реалізується правовий механізм захисту від свавільного обмеження права особи на свободу та особисту недоторканість. Проте мусимо констатувати, що у правозастосовній практиці у більшості випадків, необхідність застосування до особи запобіжних засобів достатнім чином не обґрунтовується, слідчий лише наводить вже напрацьовані підстави та ризики, а слідчий суддя питому їх кількість задовольняє, порушуючи його винятковість.

Перелік використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996, № 30, ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Дата звернення 10.03.2021).

2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. : Міжнародний документ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (Дата звернення 10.03.2021).

3. Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод від 04.11.1950 р. : Міжнародний документ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (Дата звернення 10.02.2021).

4. Звід принципів захисту всіх осіб, що піддаються затриманню чи ув'язненню в якій би то не було формі від 09.12.1988 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_206 (Дата звернення 10.03.2021).

5. Конвенція Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи від 26.05.1995 р. : Міжнародний документ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_070 (Дата звернення 10.03.2021).

6. Мінімальні стандартні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням від 14.12.1990 р. : Міжнародний документ. URL:https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_907 (Дата звернення 10.03.2021).

7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. Дата оновлення 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (Дата звернення 10.03.2021).

8. Правила внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України від 18.03.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0445-13>(Дата звернення 10.03.2021).

Наталія Петрівна ЧЕРНЯК,

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри кримінального процесу

Дніпротперовський державний університет внутрішніх справ

Марія Сергіївна ПЯНИЧУК,

курсантка 3 курсу

Дніпротперовський державний університет внутрішніх справ

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ ЯК ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Одним із фундаментальних прав людини, які закріплені у Конституції України, як у найвищому нормативно-правовому акті країни, є право кожної людини на свободу та особисту недоторканність(ст. 29). Також, відповідно до ст.3 Конституції України права і свободи та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави[1].

Захисту прав та законних інтересів учасників кримінального провадження завжди приділялась значна увага на різних його стадіях, зокрема під час застосування запобіжних заходів. Так, домашній арешт, як один із видів запобіжних заходів, будучи ззовні м'яким, є досить серйозним обмеженням

свободи та особистої недоторканості підозрюваного та обвинуваченого в кримінальному процесі, а недотримання законних норм в застосуванні такого запобіжного заходу може призвести до суттєвого порушення конституційних прав і свобод особи. Таким чином, роль та місце запобіжних заходів, а саме домашнього арешту у кримінальному судочинстві безпосередньо пов'язані з гарантіями захисту особи в кримінальному процесі.

За ступенем суворості в системі запобіжних заходів домашній арешт посідає друге місце після тримання особи під вартою, що свідчить про актуальність розглядуваної проблеми. Також аналіз даних судової статистики протягом 2014-2019 років свідчить, що на другому місці по поширеності, після тримання під вартою, є запобіжний захід у вигляді домашнього арешту (9247 рішень) [2]. Загалом, для всіх категорій злочинів спостерігається зростання кількості рішень, які публікуються у ЄДРСР та де фігурує домашній арешт. Тобто, вищенаведена статистика надає нам можливість наглядно побачити необхідність у всебічному аналізі правових норм, що регулюють домашній арешт, а також швидке виявлення та усунення недоліків його практичному застосуванні та усунення певних прогалин у нормах різних законодавчих актах, які вкрай негативно впливають на дотримання прав учасників кримінального процесу. Також важливим аспектом є постійне вдосконалення норм, що регулюють домашній арешт, з метою покращення процедури його реалізації.

Окрім Кримінального процесуального кодексу[3], діючою нормативно-правовою базою, що регулює норми застосування домашнього арешту, як одного із видів запобіжних заходів, був прийнятий Наказ МВС № 654 «Про затвердження Інструкції про порядок виконання органами Національної поліції ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на

запобіжний захід у вигляді домашнього арешту»[4], а також Наказ МВС № 480 «Про затвердження Порядку застосування електронних засобів контролю»[5].

Аналізуючи вищенаведені нормативні документи, було визначено, що контроль за виконанням заборон і обмежень на вихід особи за межі житлового приміщення регулюється за допомогою таких заходів:

1. Право поліцейського з'являтися в житло підозрюваної, обвинуваченої особи з метою перевірки дотримання встановлених судом зобов'язань та обмежень[2];

2. Вимагати в підозрюваного, обвинуваченого в усній або письмовій формі пояснення з питань, пов'язаних з виконанням покладених на нього обов'язків;

3. Отримувати від членів сім'ї підозрюваного, обвинуваченого або інших осіб, які мешкають разом з ним, за їх згодою, пояснення з приводу його поведінки.

4. Застосування електронних засобів контролю (далі - ЕЗК), до яких належать електронний браслет, електронний моніторинг, мобільний контрольний пристрій, мобільний пульт моніторингу, стаціонарний пульт моніторингу, стаціонарний контрольний пристрій

Не всі вищевказані контролюючі заходи можна визнати ефективними, так як на практиці відомо доволі багато випадків, коли підозрювані чи обвинувачені особи, будучи під домашнім арештом, покидали своє місце проживання, тікали за межі України і, як наслідок, уникали відповідальності та покарання за вчинені ними кримінальні правопорушення. З іншої сторони існує також багато сумнівів пов'язаних із застосуванням домашнього арешту, з огляду на нормативно-правові, організаційні, фінансові та матеріально-технічні аспекти.

На нашу думку до основних проблем застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту можна враховувати наступні: відсутність чіткого суб'єкта виконання ухвали щодо обліку підозрюваних, обвинувачених, які

перебувають під домашнім арештом; не визначеність чіткої періодичності проведення контрольних перевірок, щодо не залишення місця проживання підозрюваним або обвинуваченим; недостатня фінансова та матеріально-технічна забезпеченість застосування ЕЗК.

Говорячи про першу проблему, а саме відсутність чіткого суб'єкта, варто розглянути думки вчених з приводу цього питання. Так, на думку В.Г. Крайнюка в ухвалі суддіпро застосування домашнього арешту обов'язково повинно бути вказано орган чи посадову особу, на яку покладається здійснення нагляду за дотриманням обмежень чи заборон[5, с. 320–321]. Ми вважаємо, що дуже важливим аспектом є необхідність наділення такими функціями певного суб'єкту, чітке розроблення і закріплення їх прав та обов'язків в законодавстві.

Ще ми погоджуємося з думкою В. Г. Крайнюка щодо необхідності прийняття окремого Закону України «Про домашній арешт», в якому буде чітко регламентовано порядок і умови застосування та здійснення такого виду запобіжного заходу. Також, в Законі повинні бути чіткі вказівки про суб'єкта здійснення нагляду за особою, якій призначено домашній арешт, а також способи такого здійснення. Цим Законом, звичайно ж, повинні бути гарантовані права та законні інтереси осіб, до яких буде застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту[5, с. 321–322].

Розглядаючи питання щодо відвідування органами поліції підозрюваних, обвинувачених, щодо яких застосовано домашній арешт, варто зазначити, що така перевірка працівниками проводиться у денний час, проте якщо надійшов сигнал про порушення умов цього заходу, а саме залишення житла у заборонений час, працівники поліції можуть навідатися до цієї особи і вночі. Періодичність відвідування визначається начальником органу внутрішніх справ. При цьому, якщо згідно з умовами застосованого запобіжного заходу підозрюваному, обвинуваченому заборонено залишати житло цілодобово,

відвідування його місця проживання повинно здійснюватися не рідше одного разу на сім днів[3].

Таким чином, не існує чітко регламентованої кількості проведень перевірок підозрюваних, обвинувачених, у яких заборона покидати житло встановлена на певний період, а відвідування особи, щодо якої обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, тільки один раз на тиждень є неефективною, оскільки за вказаний період підозрюваний (обвинувачений), має досить часу для знищення слідів злочину, здійснення впливу на свідків та потерпілих, а також для того, щоб сховатися за межі України.

Розглядаючи застосування ЕЗК, ми вважаємо, що впровадження таких сучасних засобів стеження(а саме, закріплення на тілі підозрюваного, обвинуваченого електронного браслету, що дає змогу відстежувати та фіксувати його місцезнаходження) робить цей запобіжний захід дійсно альтернативним взяттю під варту і має доволі дієвий характер спостереження за особою та її контролю. Проте, необхідно нагадати про те, що навіть вони не можуть забезпечити повний контроль над підозрюваним чи обвинуваченим. Це можна пояснити тим, що застосування сучасних науково-технічних засобів контролю підозрюваного (обвинуваченого), що знаходиться під домашнім арештом, у всіх регіонах країни неможливо. Причина такої ситуації криється в фінансово-економічних аспектах, тобто, іншими словами, неможливо надати кримінально-виконавчим органам всіх міст і районів такі кошти, які визначені. Крім того, унаслідок такої неможливості виділення достатніх коштів на електронні засоби, їх не тільки не вистачає, а й ті що закупаються, є дешевшими і не такими якісними, і відповідно є неефективними. Бо тільки якісні та сертифіковані пристрої можуть гарантувати виконання покарання чи застосування як запобіжного заходу домашнього арешту повною мірою.

Тож, варто наголосити на тому, що проблематика даного питання є актуальною і потребує дослідження для реалізації усіх заходів примусу й подолання негативних обставин, що перешкоджають вирішенню завдань кримінального судочинства у повній мірі. І підсумовуючи усе вищесказане, ми вважаємо доцільним поставити питання про впровадження чіткої регламентації домашнього арешту, а також визначення кола суб'єктів проведення нагляду за особами, що знаходяться під домашнім арештом. Також відвідування помешкань таких осіб повинно здійснюватися не рідше ніж один раз на два дні, і доцільним буде складання на початку кожного місяця відповідних графіків проведення відвідувань, які будуть затверджуватися у начальника відповідного органу внутрішніх справ та долучати до контрольної-наглядової справи.

Перелік використаних джерел

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 13.05.2021 року).

2. «Статистичний аналіз застосування судами запобіжних заходів, 2014-2018». URL: <https://socialdata.org.ua/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=4367> (дата звернення 13.05.2021 року).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 13.05.2021 року).

4. Наказ МВС від 13.07.2016 № 654 «Про затвердження Інструкції про порядок виконання органами Національної поліції ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1087-16#Text> (дата звернення 13.05.2021 року).

5. Наказ МВС від 08.06.2017 № 480 «Про затвердження Порядку застосування електронних засобів контролю» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-17#Text> (дата звернення 13.05.2021 року).

6. Домашній арешт як запобіжний захід у кримінальному провадженні. Крайнюк В. Г. Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. 2013. Т. 26 (65). № 2–1. Ч. 2. С. 317–324.

Аліна Григорівна ГАРКУША,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ЩОДО СПРОЩЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

22 листопада 2018 року Верховною Радою України було прийнято Закон No 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який набрав чинності 01.07.2020 р.[1]. Відповідно до зазначеного закону ст.ст. 11 і 12 Кримінального кодексу (далі –КК) України, введено нове поняття «кримінальне правопорушення», яке в свою чергу поділяється на кримінальні проступки (далі –проступок) і злочини[2]. Злочини і кримінальні проступки відрізняються лише –покаранням: а саме воно не може передбачати позбавлення волі, а штраф за проступок не може перевищувати трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

У статті 215 Кримінального-процесуального кодексу України (далі - КПК) «Досудове розслідування злочинів і кримінальних проступків» зазначено, що досудове розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства, а кримінальних проступків у формі дізнання[3].

Одним із різновидів спрощеної форми кримінальних процесу є спрощений порядок судового розгляду щодо кримінальних проступків, який отримав регламентацію у параграфі 1 глави 30 КПК України (ст.ст. 381-382).

У КПК України передбачено два варіанти розгляду обвинувального акту відносно кримінального проступку. Зокрема, у ст.ст.381- 382КПК передбачено, по перше, що суд має право призначити розгляд у судовому засіданні обвинувального акта відносно вчинення кримінального проступку та викликати для участі в ньому учасників кримінального провадження, якщо визнає це за необхідне або суд розглядає обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, якщо обвинувачений не бажає в подальшому оскаржувати зібрані під час дізнання обставини та погоджується з розглядом обвинувального акта.

В свою чергу законодавством передбачено, що суд у п'ятиденний строк з дня отримання обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку, а в разі затримання особи у порядку, передбаченому ч.4 ст. 298-2 КПК України, невідкладно вивчає його та додані до нього матеріали і ухвалює вирок.[4].

Підставою для розгляду обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку у спрощеному провадженні є встановлення прокурором під час досудового розслідування, що підозрюваний беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорює встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не заперечують проти такого розгляду, прокурор має право надіслати до суду обвинувальний акт, в якому зазначає клопотання про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні.

Зазначемо, що за відсутності хоча б однієї з умов, передбачених ст. 302 КПК України обвинувальний акт не може бути розглянутий у спрощеному провадженні, а саме:

1. підозрюваний беззаперечно визнав свою винуватість;

2. не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини;
3. згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності;
4. потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється

провадження, не заперечують проти такого розгляду[3].

Слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язаний роз'яснити підозрюваному, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, зміст встановлених досудовим розслідуванням обставин, а також те, що у разі надання згоди на розгляд обвинувального акта у спрощеному порядку вони будуть позбавлені права оскаржувати вирок в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини. Крім того, слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язаний впевнитися у добровільності згоди підозрюваного, потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, на розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні.

До обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні повинні бути додані:

1. заява потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, щодо згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження та згоди з розглядом у спрощеному провадженні;

2. заява підозрюваного, (за обов'язкової участі захисника), щодо беззаперечного визнання своєї вини, згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження та згоди з розглядом обвинувального акта у спрощеному

провадженні; матеріали досудового розслідування, у тому числі документи, які засвідчують беззаперечне визнання підозрюваним своєї винуватості.[3].

Вирок суду за результатами спрощеного провадження ухвалюється в порядку, визначеному КПК України, та повинен відповідати загальним вимогам до вироку суду. У вирокі суду за результатами спрощеного провадження замість доказів на підтвердження встановлених судом обставин зазначаються встановлені органом досудового розслідування обставини, які не оспорується учасниками судового провадження.

Копія вироку за результатами розгляду обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку не пізніше дня, наступного за днем його ухвалення, надсилається учасникам судового провадження. Вирок за результатами розгляду обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку може бути оскаржений в апеляційному порядку з урахуванням особливостей, передбачених ст. 394 КПК України.

Підсумовуючи викладене, вважаємо, що зміни, які відбулися у національному кримінально-процесуальному законодавстві, враховуючи Європейський досвід щодо досудового розслідування кримінальних проступків є позитивним моментом щодо спрощення процесу доказування у провадженнях про кримінальні проступки, так як вони відрізняються від загальних та покликані на прискорення процесу досудового розслідування кримінальних проступків. Ось чому ефективному дотриманню прав учасників кримінального провадження сприятиме застосування саме нових кримінальних процесуальних інститутів, включаючи спрощений порядок досудового розслідування у формі дізнання, доведеності вини особи, та винесення законного, обґрунтованого вироку суду у спрощені строки судового розгляду.

Перелік використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листопада 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>

2. Кримінальний кодекс України. Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n2656>(дата звернення – 26.11.2020).

3. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітн. 2012 р. № 4651- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>(дата звернення: 07.11.2020).

4. Затримання у кримінальному провадженні: навчальний посібник/ кол. авторів: А.В. Захарко, В.В. Рогальська, О.А. Солдатенко, Д.В. Лазарева та ін. Дніпро, 2020. 166 с.

Валерій Валентинович ЛИТВИНОВ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЯК ПІДСТАВА ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Кримінальний процес України передбачає здійснення досудового розслідування в двох формах: 1) досудове слідство; 2) дізнання. Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 3 КПК України досудове слідство - це форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування злочинів. Згідно п. 4 тієї ж норми дізнання є формою досудового розслідування, якій здійснюється розслідування кримінальних проступків.

Системний аналіз норм КПК України 1960 року, а також наукових досліджень, дає можливість зробити висновок про те, що кримінальне судочинство України знало два види дізнання: 1) дізнання в кримінальних провадженнях, де досудове слідство не є обов'язковим; 2) дізнання в

кримінальних провадженнях, де досудове слідство є обов'язковим. Зазначені види дізнання чітко передбачалися в ч. 3 ст. 103 КПК України 1960 року станом на 1974 год [4, с.137].

Досліджуючи поняття дізнання, вчені того часу надавали йому різні визначення. Так, З.Ф. Коврига відзначала, що дізнання - це початковий етап розслідування злочинів, на якому органи міліції проводять оперативно-розшукові заходи та невідкладні слідчі дії щодо попередження, припинення злочинів, ліквідації причин, що їх породжують, по виявленню злочинів та встановлення винних осіб, збирання доказів у встановлених законом формах, а також діяльність з проведення повного розслідування кримінальних справ віднесених законом до їх компетенції [3, с.7]. На думку В.О. Іванова, дізнання - це діяльність спеціально уповноважених органів державного управління, що поєднує оперативно-розшукову та слідчу функції і спрямована на попередження, припинення і розкриття злочинів, розшук і викриття винних [2, с.8].

З аналізу зазначених визначень можна відзначити, що дізнання передбачене КПК України 1960 року вчені визначали як форму досудового розслідування, яке здійснюється державними органами, основною діяльністю яких не є кримінально-процесуальна діяльність.

У 1993 році Зазначені види дізнання були замінені одним видом. Відповідно до Закону України № 3351-ХІІ (3351-12) від 30.06.1993 "Про внесення до деяких законодавчих актів України змін і доповнень щодо удосконалення попереднього розслідування" були Внесено зміни до КПК України 1960 року, а саме ч. 3 ст. 103 КПК України 1960 року була виключена. Зазначений закон визначав дізнання як процесуальну діяльність, яка проводилась лише на початковому етапі досудового розслідування передбачених у законі суб'єктами. У ч. 1 ст. 103 КПК України 1960 року зазначалося, що на органи дізнання покладається прийняття необхідних оперативно-розшукових заходів з

метою виявлення ознак злочину і осіб, які його вчинила. Дізнання проводилося протягом 10-ти днів, після чого кримінальне провадження передавалося слідчого підрозділу, який починав досудове слідство.

З урахуванням змін законодавства в 1993 році, погляди вчених на поняття дізнання змінилося. Так В.В. Вапнярчук зазначив, що дізнанням слід розуміти початкову форму попереднього розслідування кримінальних справ, яка представляє собою врегульовану кримінально-процесуальним законом діяльність органів дізнання і осіб, які проводять дізнання, щодо проведення слідчих дій для виявлення особи, яка вчинила не тяжкий злочин і здійснення невідкладних слідчих дій при розслідуванні тяжких злочинів, метою якої є забезпечення всебічності, повноти, об'єктивності попереднього слідства, а також попередження і розкриття злочинів [1, с.26].

Втім, поєднання процесуальної діяльності під час проведення дізнання та діяльності по виконанню органами дізнання своєї прямої функції викликало певні труднощі. У зв'язку з цим, МВС України було видано ряд наказів, якими передбачався такий суб'єкт здійснення дізнання як штатний дізнавач. До обов'язків штатних дізнавачів було віднесено здійснення виключно процесуальної діяльності, тобто проведення розслідування у формі дізнання.

Вище зазначалося, що в КПК України 1960 року, починаючи з 1993 року не передбачав здійснення дізнання в повному обсязі, але фактично штатні дізнавачі його проводили. Значне навантаження на слідчі підрозділи спонукала їх керівництво до залучення штатних дізнавачів до розслідування кримінальних проваджень в повному обсязі. Практично всі штатні дізнавачі за наказом керівника слідчого управління обласного рівня призначалися виконуючими обов'язки слідчого і фактично здійснювали досудове слідство нетяжких злочинів в повному обсязі, приймаючи кінцеві процесуальні рішення для стадії

досудового розслідування. Таким чином практична діяльність показала ефективність здійснення дізнання в повному обсязі саме штатними дізнавачами.

З огляду на наведені факти, ще до 2012 року, коли був прийнятий новий КПК України, вчені наголошували на необхідності відновлення можливості здійснення дізнання в повному обсязі, а саме можливості проведення всіх процесуальних дій і прийняття кінцевих процесуальних рішень для стадії досудового розслідування за окремими категоріями злочинів [1, с.8].

У чинному КПК України було враховано вищезгаданий досвід і передбачена можливість здійснення дізнання в повному обсязі. Чинний КПК України визначив суб'єктів, які вправі здійснювати дізнання. А саме в ч. 3 ст. 38 КПК України зазначено двох суб'єктів, які здійснюють дізнання, а саме: 1) підрозділи дізнання; 2) уповноважені особи інших підрозділів: а) органів Національної поліції; б) органів безпеки; в) органів, які здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства; г) органів Державного бюро розслідувань

Таким чином, дізнання можуть здійснювати співробітники правоохоронних підрозділів, основною діяльністю яких не є кримінально-процесуальна діяльність. Законодавець знову повернувся до здійснення дізнання суб'єктами, для яких ця діяльність не є основною. Тобто дізнання здійснюватимуть працівники оперативних підрозділів, дільничні офіцери поліції і інші співробітники підрозділів поліції, які мають необхідне юридичну освіту.

На наш погляд, з урахуванням практичного і теоретичного досвіду, який був придбаний не за одне десятиліття, здійснення дізнання саме штатними підрозділами дізнання (дізнавачами) сприятиме якості та швидкості його проведення. Дізнавач матиме основним завданням здійснення лише дізнання, а тому придбає належні для цього професійні якості і досвід роботи. Якщо ж доручити проведення дізнання працівнику оперативного підрозділу або

дільничного офіцерові поліції, це призведе до перевантаження цих працівників. Крім виконання своїх безпосередніх обов'язків їм буде необхідно ще здійснювати і дізнання, що неминуче призведе до низької якості його проведення. А тому було б доцільно передбачити у КПК України норму, яка б визначала здійснення дізнання уповноваженими особами інших підрозділів лише для проведення першочергових процесуальних дій. Після їх проведення, матеріали дізнання повинні передаватися для провадження штатним дізнавачам.

Перелік використаних джерел

1. Вапнярчук В.В. Процесуальне становище особи, яка проводить дізнання : дис. ... канд.. юрид. Наук : 12.00.09. В.В. Вапнярчук. Харків, 2000. 198 с.
2. Иванов В.А. Дознание в советском уголовном процессе В.А. Иванов. Л. : ЛГУ, 1966. 37с.
3. Коврига З.Ф. Дознание в органах милиции Коврига З.Ф. под ред. Чугунова В.Е. – Воронеж : Изд-во Воронеж. Ун-та, 1964. 59 с.
4. Научно-практический комментарий Уголовно-процессуальный кодекса Украинской ССР под редакцией М.Г. Самаева. Рецензент Ф.А. Лопушанский Киев, 1974. 544 с.

Віта Юріївна ПЕРВІЙ,

ад'юнкт кафедри кримінального процесу

Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ ЗЛОВЖИВАННЯМ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

На сьогоднішній день одним із пріоритетів для українського суспільства є вирішення проблеми корупції. Загальновизнано, що злочини пов'язані зі

зловживанням владою або службовим становищем відносяться до корупційних злочинів та створюють загрозу демократичному розвитку і національній безпеці України. Вони негативно впливають на всі сфери суспільного життя, економіку, освіту, політику, соціальну і правову сфери, міжнародні відносини.

Вказані злочини входять до числа найбільших проблем населення і боротьба з ними залишаються в Україні нагальною загальнодержавною проблемою.

Вивченню різних аспектів злочинів, пов'язаних із зловживанням владою або службовим становищем, а також особливостей проведення по ним негласних слідчих (розшукових) дій, присвячені роботи багатьох наукових діячів, а саме: Н. В. Багрій, М. В. Даньшин, С.С. Кудінов, В.В. Луцик, А.А. Полтавський та ін.

Слід зазначити, що Конституція України в ч. 2 ст. 19 задекларувала, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Це положення Основного закону вказує на те, що особи, уповноважені виконувати функції органів державної влади або місцевого самоврядування, зобов'язані у своїй повсякденній діяльності діяти так, як це прямо дозволено законом.

Будь-які відхилення від цього принципу є правопорушеннями, найнебезпечнішим з яких є зловживання владою або службовим становищем, кримінальна відповідальність за яке передбачена ст. 364 Кримінального кодексу України [1].

Слід зазначити, що цей злочин в кримінальному законі кваліфікується як корупційне діяння. Реалізація державної політики в сфері національної безпеки, боротьби зі злочинністю та запобігання корупції покладається на правоохоронні органи.

Стаття 364 Кримінального Кодексу України (далі - КК України) регламентує зловживання владою або службовим становищем, як умисне, з метою одержання

будь-якої неправомірної вигоди для себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб [1].

Викликає тривогу той факт, що кількість зареєстрованих злочинів відрізняється від кількості залучених до кримінальної відповідальності осіб за вказаними злочинами і продовжує залишатися стабільно низьким. Число посадових осіб, які вчинили даний вид кримінальних правопорушень в Україні практично не зменшується, незважаючи на значну увагу і зусилля держави і суспільства в пошуках правових варіантів розв'язання проблеми.

Під формуванням системи доказів з пред'явленням підозри винній особі у вчиненні злочину, пов'язаного з корупцією, слід розуміти процес накопичення слідчим під час розслідування достовірної та повної інформації, яка свідчить про те, що саме підозрювана слідчим особа вчинила злочин. Для успішного розслідування кримінального провадження фіксація і збір доказів має важливе значення. У зв'язку з цим, кримінальний процесуальний кодекс України (далі - КПК України) передбачає інститут негласних слідчих (розшукових) дій (далі - НСРД), які є одним із засобів формування доказів у кримінальному провадженні при розслідуванні злочинів, пов'язаних зі зловживанням владою або службовим становищем.

Так відповідно до ч. 1 ст. 246 КПК України, НСРД є різновидом слідчих (розшукових) дій, інформація про факти і методах яких не підлягає розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України [2]. За своєю юридичною природою вони є кримінальними процесуальними діями, процесуальна форма яких відрізняється від процедури проведення оперативно-розшукових заходів. НСРД дозволяються тільки під час конкретного кримінального провадження, і це не є

виключенням і для злочинів, пов'язаних зі зловживанням владою або службовим становищем.

Проведення негласних заходів є достатньо копіткою в тактичному плані діяльністю, якій передує процесуальна діяльність з прийняття відповідного рішення уповноваженим суб'єктом і «санкціонування» цього рішення слідчим суддею (але не у всіх випадках)[3].

Більшість з них проводяться з дозволу слідчого судді за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором. Виняток становить контроль за вчиненням злочину (ч. 4 ст. 246 та ч. 7 ст. 271 КПК України) та виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації [2].

Однак, якщо, наприклад, контроль за вчиненням злочину або виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності передбачає певні форми втручання у приватне спілкування, то в рамках проведення таких негласних заходів, уповноважений суб'єкт має звернутися за відповідним дозволом до слідчого судді [3].

Проаналізувавши позиції багатьох учених, слід зазначити, що проведення негласних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів, пов'язаних із зловживанням владою або службовим становищем, необхідно для збору доказів і доказування.

Без перебільшення можна зазначити, що цей спосіб є найефективнішим, оскільки під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій отримуються відомості, що підтверджують суб'єктивну сторону злочину або про подію кримінального правопорушення в деталях (коли, наприклад, особи, які перевіряються на причетність до злочину, засобами зв'язку його обговорюють чи пересилають у месенджерах відповідні матеріали). Разом із тим за допомогою негласних слідчих (розшукових) дій можливо отримати інформацію про місця

перебування особи, яка переховується від органу досудового розслідування, або про докази вчинення злочину, які приховуються учасниками [3]. Серед негласних слідчих (розшукових) дій, які доцільно проводити під час розслідування злочинів, пов'язаних із зловживанням владою або службовим становищем, можна виділити такі, як: аудіо-, відеоконтроль особи; накладення арешту на кореспонденцію; огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів; спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтроль місця.

З огляду на все вищевикладене, зазначимо, що зловживанням владою або службовим становищем, як один з видів корупційних злочинів, найскладніший з точки зору доведення серед кримінальних злочинів і вимагає високої кваліфікації слідчого, готовності оперативно і ефективно використовувати надані повноваження. При проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, враховуючи тактичні особливості розслідування корупційних злочинів, слідчому необхідно аналізувати і приймати рішення на підставі наданих йому матеріалів або досліджених особисто обставин. Тому, слід підтримати позицію Білоус І.М., який вважає, що важливою умовою прийняття законного і обґрунтованого рішення по злочинам, пов'язаним зі зловживанням владою або службовим становищем, є оцінка доказів, яка передбачає перевірку їх перш за все з точки зору законності, тобто, чи не було порушень при зборі і закріпленні фактичних даних, чи не будуть впливати порушення на достовірність та повноту інформації, чи дозволяє закон використовувати джерело фактичних даних такого роду [4, С.83].

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р .. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 16.05.2021).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 16.05.2021).

3. Процесуальний алгоритм розгляду слідчим суддею клопотання про дозвіл на проведення негласних (слідчих) розшукових дій (частина перша). URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/protsesualnyj-algorytm-rozglyadu-slidchym-suddeyu-klopotannya-pro-dozvil-na-provedennya-neglasnyh-slidchyh-rozshukovyh-dij-chastyna-persha/>

4. Білоус І. М. Особливості доказування злочинних діянь з ознаками корупції / Вісник Маріупольського державного університету серія: Право 2017, вип. 13. С.82-87.

Олена В'ячеславівна НАДЬОН,
*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри наглядово-профілактичної
діяльності Національного університету
цивільного захисту України*

ДОТРИМАННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ ТА ЗМІНИ ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Положення Конституції України закріплюють в ст. 29 право на свободу та особисту недоторканність людини. [1] Адже саме ці цінності визнаються як найвищі соціальні. Поняття "свобода" й "особиста недоторканність" не випадково стоять поряд. Цей союз двох понять має свою історію. Ш.Л. Монтеск'є, при визначенні «свободи», акцентував свою увагу на тому, що це право людини робити все, дозволене законом. Лише за таких умов людина може мати повну свободу, бути вільною у виборі певного варіанта поведінки в межах існуючих у державі законів. Якщо в суспільстві не забезпечена реалізація прав і свобод людини, таке суспільство не може вважатися демократичним [2].

Таким чином, поєднання двох прав- історичний процес, який почався ще у XIII столітті. Задля визнання та дотримання цих принципів, права закріплено у

міжнародно-правових нормах, багатьох міжнародних документах та договорах, наприклад "Загальна декларація прав людини".

З того моменту, коли Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), вона сама на себе взяла обов’язок створювати надійні ефективні механізми виконання рішень Європейського Суду з прав людини, застосовувати практику цього суду як одного з джерел права.

У практиці Європейського Суду з прав людини (далі – Суд) поняття «свобода та особиста недоторканність» декларується, у першу чергу, в рішеннях щодо порушень статті 5 Конвенції, яка закріплює головне право людини, а саме захист кожного від свавільного втручання держави в його право на свободу. Будь-яке позбавлення волі, як зазначає Суд, повинно здійснюватися не тільки відповідно до основних процесуальних норм національного права, а також відповідатиме ті зазначеній вище статті 5, тобто захищати людину від свавілля влади [3].

Проголошуючи "право на свободу", стаття 5 Конвенції говорить про особисту свободу в її класичному розумінні, тобто фізичну свободу особи [4]. Мета її – гарантувати, щоб ніхто не міг бути позбавлений цієї свободи свавільно, так зазначив Європейський суд з прав людини у своєму рішенні у справі "Енгель та інші проти Нідерландів". В конвенції забороняються не всі види позбавлення свободи і спеціально зазначаються шість вичерпних випадків, на підставі яких держава може посягнути на свободу і особисту недоторканність особи.

Право на свободу і особисту недоторканність має існувати як захист від будь-якого процесуального чи матеріально-правового посягання на особисту свободу з боку державних органів. Іншими словами, під "особистою недоторканністю" мається на увазі фізична недоторканність, тобто гарантія від арешту чи затримання.

Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року отримав схвальні оцінки між народних експертів, а на думку директора Генерального директорату прав людини та верховенства права Ради Європи Х. Джакумопулоса є одним з

найкращих та гуманних в Європі. Цілком правильною є думка О. Ю. Татарова про те, що сьогодні завдяки застосуванню альтернативних запобіжних заходів мінімально обмежуються права учасників процесу[5].

Проте з дня прийняття кодексу пройшло майже 10 років і він за цей час зазнавав багато змін. Якісь були в «дусі» Конвенції, а якісь ні.

В квітні 2021 року в першому читанні було прийнято законопроект «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України» (№2164) [6]. Законопроектом запропоновано відмовитися від вимоги щодо проведення спеціального досудового розслідування внаслідок оголошення особи у міжнародний розшук. Також, пропонується розширити перелік підстав для оголошення підозрюваного у розшук шляхом доповнення положень ч. 1 ст. 281 КПК України такою підставою для розшуку як ухилення підозрюваного від явки до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду за умови його належного повідомлення про такий виклик та існують обґрунтовані підстави вважати, що він виїхав та/або перебуває в іншій країні або на тимчасово окупованих територіях України. З цих же підстав, законодавець пропонує дозволити можливість обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та проведення спеціального досудового розслідування щодо особи підозрюваного. При цьому, суб'єкт законодавчої ініціативи пропонує за наявності такої підстави як ухилення підозрюваного від явки до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду заборонити суду постановити рішення про відмову у проведенні спеціального досудового розслідування.

На мою думку, спрощення процедури оголошення підозрюваної особи в розшук, а також спрощення процедури ініціювання проведення спеціального досудового розслідування за відсутності можливості суду відмовити у його здійсненні свідчить про порушення права особи на справедливий суд та створює передумови для неналежного досудового розслідування у кримінальному провадженні, адже так і дискреційні повноваження можуть призвести не тільки до

необґрунтованого обрання запобіжного заходу, а й до незаконного засудження особи, яка не лише не знала про існування кримінального провадження, а й за відсутності належних та допустимих доказів.

Для того, щоб заочне засудження стало реальним правовим інструментом необхідно усунути наявні прогалини та колізії, узгодити дефініції в національному законодавстві, адже в цілому, чинне кримінальне процесуальне законодавство є логічним та послідовним, спроможним забезпечити гарантії дотримання прав та свобод людини в кримінальному провадженні *in absentia*, хоча і потребує внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України з метою забезпечення дієвості кримінального провадження.

Разом з цим, запропоновані законопроектом зміни надмірним чином спрямовані на звуження прав та свобод підозрюваного, обвинуваченого, та створюють передумови для зловживання стороною обвинувачення наданими процесуальними правами, а тому потребують ґрунтовного доопрацювання.

Нерозривний зв'язок особистої недоторканності з законними межами втручання в особисте життя громадянина, залученого в кримінальне судочинство, не може існувати без принципу особистої недоторканності та інших принципів Конвенції. Розкрити злочин, викрити винного, призначити йому справедливу міру покарання й не допустити притягнення до кримінальної відповідальності й засудження невинного, захистити права й свободи людини у сфері судочинства можна лише на основі суворого додержання законності. Додержання принципу особистої недоторканності в кримінальному судочинстві так само не можливо без точного виконання всіх вимог кримінально-процесуального закону. «Достатньо відійти від вимог, викладених у процесуальних нормах, знехтувати ними, допустити довільне їх тлумачення – і це насилля над правом неминуче помститься за себе судовою помилкою» [7].

Перелік використаних джерел

1. Конституція України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Монтескьє Ш.Л. О духе законов. Избранные произведения. М., 1955. С. 289.
3. Микеле де Сальвиа. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики с 1960 по 2002 годы / А.А. Жукова, Г.А. Пашковский (пер. с франц.); Ю.Ю. Берестнев (науч. ред. и предисл.); Ассоциация юрический центр. – Спб. :Юридический центр Пресс, 2004. 1071 с.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
5. Татаров О. Ю. Особливості застосування деяких нових інститутів кримінального процесуального законодавства України. Право України. 2013. No 11. С. 63–70.
6. Законопроект «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України» : URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=66916&pf35401=546613>
7. Малько А. В. Стимулы и ограничения в праве. Саратов, 1994.
8. Махов В. Н. , Пешков М. А. Уголовный процесс США (досудебные стадии): Учеб. пособие. М. , 1998. 238 с.
9. Петрухин И. Л. Свобода личности и уголовно-процессуальное принуждение. Общая концепция. Неприкосновенность личности. М., Наука, 1985. 239 с.
10. Ривлин А. Л. Понятие и система принципов советского правосудия. Учеб.записки. Харьков: Юрид. ин-т, 1962. С. 28-44.

Олена Іванівна ЗДРОК,

*аспірант кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

ВИКОНАННЯ УХВАЛИ ПРО АРЕШТ МАЙНА: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Виконання ухвали про арешт майна регламентується ст. 175 Кримінального процесуального кодексу України (далі- КПК), де зазначається лише те, що ухвала про арешт майна виконується негайно слідчим, прокурором[1].

Відсутність належної регламентації процесуального порядку виконання ухвали про арешт не сприяє дотриманню принципу правової визначеності та може призвести до порушення прав, охоронюваних Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, Конституцією України та КПК, а саме - права осіб володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. До того ж відповідно до ст. 1 Протоколу 1 до ЄКПЛ, будь-яке обмеження права власності повинно здійснюватися відповідно до закону, а отже суб`єкту, який ініціює таке обмеження, необхідно обґрунтувати свою ініціативу з посиланням на норми закону[2], які в свою чергу повинні узгоджуватися з принципом правової визначеності, що вимагає зрозумілості й однозначності правових норм.

Про те, що недосконалість нормативного регулювання порядку виконання ухвали про арешт майна також негативно впливає на ефективність застосування вище зазначеного заходу забезпечення кримінального провадження, також зазначили практичні працівники під час їх анкетування.

Ряд науковців в своїх дисертаційних дослідженнях теж неодноразово зазначали про доцільність унормування порядку виконання ухвали слідчого судді про арешт майна, яке тимчасово не вилучалось[3].

Ми також є прибічниками позиції щодо доцільності внесення змін до ст. 175 КПК, в якій детально регламентувати процесуальний порядок виконання ухвали про накладення арешту.

До того ж практика окремої детальної регламентації вищезазначеної процедури в кримінальному процесуальному законодавстві вже існує в багатьох іноземних державах, зокрема в ч.6-12 ст. 163 КПК Республіки Казахстан, ст.ст. 251-252 КПК Азербайджанської Республіки, ст.ст. 235-236 КПК Республіки Вірменії.

Аналіз вищезазначених нормативних документів, дозволив виділити наступні етапи процесуального порядку виконання ухвали про арешт майна, які доцільно на нашу думку запозичити і нам: 1) направлення судового рішення його безпосередньому виконавцю (слідчому, прокурору або судовому виконавцю); 2) пред'явлення виконавцем ухвали власнику (володільця) майна судового рішення про арешт майна та вимога про його добровільну видачу; 3) накладення арешту на майно в примусовому порядку у разі відмови добровільно видати майно; 4) встановлення наявності арештованого майна, складення протоколу про накладення арешту майна з описом майна, яке арештовано; 5) вилучення майна і передача його відповідальним за зберігання особам. У разі накладення арешту без вилучення майна останнє опечатується і передається під розписку на зберігання власнику або володільцю майна із попередженням про відповідальність за незаконні дії з ним[4, с.199].

Практичні працівники під час їх опитування також погодилися із пропозицією внесення змін до ст. 175 КПК, де передбачити обов'язок виконавця ухвали слідчого судді, суду про накладення арешту на майно (прокурора, слідчого, дізнавача, детектива або іншу особу) після її отримання: 1) вручити копію зазначеної ухвали власнику чи володільцю майна; 2) запропонувати добровільно виконати вимогу видати майно для виконання ухвали про накладення арешту, а у разі відмови - провести це примусово. Так, у разі, коли власник або володілець майна перешкоджає виконанню ухвали про накладення арешту на майно чи переховує майно, на яке необхідно накласти арешт, дозволити проведення обшуку в порядку, встановленому в КПК; 3) скласти протокол про виконання ухвали про арешт майна з детальним описом арештованого майна. Копію такого протоколу надати власнику або володільцю майна. Також, під час виконання ухвали про арешт майна, доцільним, на нашу

думку, є здійснення безперервної відеофіксації або присутність понятих та залучення відповідних спеціалістів.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384> (дата звернення 05.05.2021).
2. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20.03.1952 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (дата звернення 05.05.2021).
3. Лепей М. В. Арешт майна у кримінальному процесі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 200 с.
4. Медведєв В.І. Окремі проблеми накладення арешту на майно та виконання ухвали про арешт майна. Юридичний науковий електронний журнал. 2018. №5. С.198-201

Наталія Сергіївна РЕЗЦОВА,
*викладач кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Хан Віталій В'ячеславович,
*професор кафедри спеціальних
юридичних дисциплін Інституту
післявузівської освіти Академії
правоохоронних органів при
Генеральній прокуратурі
Республіки Казахстан, к.ю.н.*

КОМПАРАТИВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА КАЗАХСТАНУ ЩОДО РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПОРЯДКУ ЗАТРИМАННЯ

Кримінальний процес України спрямований на виконання ряду завдань для захисту прав і свобод людини і громадянина, охорону держави від протиправних

посягань, а також протидії злочинності з метою забезпечення стабільності суспільних відносин та нормальної життєдіяльності суспільства. Сучасний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) складається з інститутів, реалізація яких утворює матеріальну форму кримінального процесу – кримінальне провадження, серед яких заходи забезпечення кримінального провадження, а саме: тимчасовий запобіжний захід – затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, уповноваженою службовою особою. Даний захід регламентується ст. 208 КПК України, яка визначає підстави та порядок його проведення[1].

Як і будь-які процесуальні дії або рішення затримання особи повинно бути здійснене відповідно до конституційних норм, положень кодифікованого закону та законів України, тому що даний захід має високий ступінь правообмежування, а саме: права на свободу та особисту недоторканність. Тобто, має бути дотримано принципу верховенства права і законності поряд із іншими, не менш важливими засадами кримінального процесу тощо. Незважаючи на розгалужену правову регламентацію затримання особи відповідно до ст. 208 КПК України, завжди беруться до уваги норми міжнародного права.

Поява дієвого механізму захисту порушених прав особи на міжнародному рівні дедалі більше вказує на недоліки національного права, зокрема кримінального процесуального, в аспекті процедури затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення. Зважаючи на міжнародно-правові стандарти у сфері забезпечення прав людини в рамках кримінального провадження та їх розгляд в межах даного дослідження, існує необхідність підвищити якість останнього та звернутися до процедури та окремих особливостей затримання в Казахстані як країни-партнера в освітній та науковій сферах. До того ж, Казахстан сьогодні також тримає курс на становлення його як правової держави та долучення до європейського співтовариства, зокрема, в правовому полі.

Так, звертаючись до законодавства Казахстану, який стосується затримання особи, було використано порівняльний метод, тобто дослідження процесуальних особливостей затримання в Казахстані здійснено в порівнянні із чинними положеннями КПК України.

Аналіз доцільно розпочати із конституційних засад, які стосуються права на свободу та особисту недоторканність, яке проголошено Конституцією та встановлення аналогічних категорій і розбіжностей норм України та Казахстану. Зокрема, ст. 16 Конституції Республіки Казахстан містить вказівку на дотримання права на свободу, а відтак утримання під вартою і арешт можуть бути здійснені виключно за санкцією суду, з наданням арештованому права на оскарження. За відсутності санкції особа повинна бути затримана на строк не більше, ніж 72 години, а також повідомлена про свої права, як-от: мати захисника тощо [2]. У даному випадку спостерігається однозначність базових норм, які стосуються обмеження свободи особи у виняткових випадках. Слід констатувати розбіжності у понятійному апараті Кримінально-процесуального кодексу Республіки Казахстан. У п. 29 ст. 7 даного кодифікованого закону існує поняття фактичне затримання, натомість як в кримінальному процесі України воно існує на теоретичному рівні. У дефініції фактичного затримання Закону Казахстану зібрано ознаки фактичного затримання, які у КПК України розпорошені по багатьох статтях, зокрема, обмеження свободи та пересування затриманої особи, обмеження з відрахуванням строку до хвилини, незалежно від наявності процесуального статусу або виконання певних процедур тощо [3].

Враховуючи вищезазначене, доцільно звернути увагу на необхідність доповнення чинного КПК України тлумаченням поняття «фактичне затримання». Таким чином, дана дефініція буде закріплена в кодифікованому законі і міститиме ознаки фактичного затримання особи. Так само в якості альтернативного варіанту рекомендується впорядкувати всі наявні в КПК України ознаки (положення)

фактичного затримання в окрему норму. Виокремивши поняття «фактичного затримання» як ключове під час затримання уповноваженою службовою особою за ст. 208 КПК України, законодавець може сподіватися на зменшення кількості звернень до ЄСПЛ з приводу порушень затримання особи в даному аспекті. Дані новели рекомендовано впровадити з огляду на процесуальне законодавство Казахстану, адже невтішна офіційна статистика звернень до ЄСПЛ за 2020 рік вказує, що Україна посідає третє місце серед країн за кількістю звернень, на кінець жовтня 2020 року кількість звернень проти України досягла показника 10 100 [4].

Однак найбільш значущою відмінністю є різниця у строках затримання особи без ухвали слідчого судді, визначених КПК України та Казахстану. Зокрема, у ст. 211 КПК України визначено, що строк затримання особи без ухвали слідчого судді не може перевищувати 72 години, тобто це загальний строк затримання за вчинення кримінального правопорушення за національним процесуальним законодавством. Натомість у Кримінально-процесуальному кодексі Республіки Казахстан у ст. 14, ч. 4 ст. 131 визначено загальний строк затримання повнолітніх осіб тривалістю 48 годин, неповнолітніх – 24 годин, а строк затримання 72 години визначено як спеціальний, тому що на 72 години затримання здійснюється у визначених Законом випадках, зокрема, затримання за підозрою у вчиненні особливо тяжкого, терористичного або екстремістського злочину; злочину, вчиненого в ході масових правопорушень або у складі організованої групи тощо [3].

Тобто у процесуальному законодавстві Казахстану загальний строк затримання для повнолітніх осіб значно менший, ніж в КПК України, однак строк для затримання особи, визначений національним законодавством не є порушенням міжнародно-правових стандартів, з огляду на прийнятність та допустимість цього строку, а також позиції ЄСПЛ у судових рішеннях. Для кримінального процесу України, враховуючи механізм обрання запобіжного заходу та комплексу необхідних процесуальних рішень і дій, визначений строк для затримання особи

тривалістю 72 години є цілком виправданим і жодним чином не порушує права людини і громадянина [3].

Досліджуючи норми Кримінального процесуального кодексу Республіки Казахстан у порівнянні із чинним КПК України слід констатувати їх певну спорідненість та аналогічність. Виходячи із результатів вищенаведеного дослідження, це свідчить про успішне становлення України та Казахстану як правових держав в законотворчому аспекті та відповідність законодавства аналізованих держав міжнародно-правовим стандартам. Сьогодні загострена ситуація із порушенням прав людини під час затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, про це свідчить значна кількість звернень до ЄСПЛ, які стосуються порушення процедури затримання, визначеної кримінальним процесуальним законодавством.

На нашу думку, затримання особи повинно бути здійснене відповідно до конституційних норм, положень кодифікованого закону та законів України, тому що даний захід має високий ступінь правообмежування, а саме: права на свободу та особисту недоторканність. Незважаючи на розгалужену правову регламентацію затримання особи відповідно до ст. 208 КПК України, завжди беруться до уваги норми міжнародного права. Практичні працівники здійснюючи затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, повинні бути ознайомлені із міжнародними нормативно-правовими актами, які регламентують права і свободи людини на міжнародному рівні та які ратифіковані Верховною Радою України, а також досліджувати рішення ЄСПЛ, позиція якого сьогодні в Україні з деяких питань є пріоритетною.

Під час порівняльного аналізу процесуального законодавства України та Казахстану з'ясовано, що у процесуальному законодавстві Казахстану загальний строк затримання для повнолітніх осіб значно менший, ніж в КПК України, однак строк для затримання особи, визначений національним законодавством не є

порушенням міжнародно-правових стандартів, з огляду на прийнятність та допустимість цього строку, а також позиції ЄСПЛ у судових рішеннях. Крім цього, доцільно звернути увагу на необхідність доповнення чинного КПК України тлумаченням поняття «фактичне затримання» на кшталт визначення у Кримінально-процесуальному кодексі Казахстану. Таким чином, дана дефініція буде закріплена в кодифікованому законі і міститиме ознаки фактичного затримання особи. Так само в якості альтернативного варіанту рекомендується впорядкувати всі наявні в КПК України ознаки (положення) фактичного затримання в окрему норму. Виокремивши поняття «фактичного затримання» як ключове під час затримання уповноваженою службовою особою за ст. 208 КПК України, законодавець може сподіватися на зменшення кількості звернень до ЄСПЛ з приводу порушень затримання особи в даному аспекті.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України № 4651-VI в редакції від 17.03.2021 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.04.2021).

2. Конституція Республіки Казахстан: Закон Казахстану від 30.08.1995 р. (рос. мовою). *Еділет. Інформаційно-правова система нормативно-правових актів Республіки Казахстан*: офіційний веб-сайт. URL:http://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_ (дата звернення: 20.04.2021).

3. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Казахстан: Закон Казахстану № 231-V ЗРК від 04.07.2014 р. *Еділет. Інформаційно-правова система нормативно-правових актів Республіки Казахстан*: офіційний веб-сайт. URL:<http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231> (дата звернення: 20.04.2021).

4. Україна – третя за кількістю звернень до ЄСПЛ. *УКРІНФОРМ. Мультимедійна платформа іномовлення України*: офіційний веб-сайт. URL:<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3138440-ukraina-treeta-za-kilkistu-zvernen-do-espl.html> (дата звернення: 20.04.2021).

Ганна Костянтинівна ТЕТЕРЯТНИК,
*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального процесу
Одеського державного університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

Питання щодо визначення закономірностей розслідування кримінальних проваджень, напрацювання певної методики розслідування та проведення окремих слідчих (розшукових) дій в умовах надзвичайних правових режимів є достатньо складним. Це пов'язано, як із різноманітністю тих правових режимів, які віднесені до категорії надзвичайних (надзвичайний стан, воєнний стан, АТО / ООС), факторів, які обумовлюють специфіку таких режимів (збройний конфлікт, надзвичайні ситуації природного або техногенного характеру тощо), так і з різноманітністю кримінальних правопорушень, що вчиняться у таких умовах. Вони своєю чергою обумовлюють широке коло слідчих ситуацій на різних етапах розслідування.

Із особливими умовами, у яких відбувається досудове розслідування у таких ситуаціях, пов'язані і особливості проведення слідчих (розшукових) дій. Законодавцем у ст. 615 КПК України передбачено лише окремі особливості кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення АТО, натомість процесуальні особливості проведення слідчих (розшукових) дій для таких випадків у КПК України не визначені. У першу чергу, слід звернути увагу на особливості проведення огляду місця події. У ст. 223 КПК України, яка визначає вимоги проведення слідчих (розшукових) дій відсутні виключення, які стосуються їх проведення в особливих умовах. Першою проблемою, яка привертає увагу, є можливість залучення понятих до проведення огляду місця події. Огляд місця події в районі проведення АТО / ООС, особливо у випадках його проведення у «сірих» зонах, може бути пов'язаний із небезпекою для життя та здоров'я його учасників. Подібні ризики прогнозовані і для проведення цієї процесуальної дії у надзвичайних ситуаціях. На нашу думку, з метою унебезпечення учасників слідчої (розшукової) дії, можна було б

передбачити можливість заміни понятих такої процесуальною гарантією, як введення безперервного відеозапису огляду місця події, що передбачено ч. 7 ст. 223 КПК України. Слід підтримати думку вчених, які зазначають, що відеозапис обов'язково використовується у ситуаціях, коли при огляді місця події зміни в обстановці тривають: пожежі, подальше розвалювання будівель і об'єктів транспорту, процеси ліквідації наслідків теракту (надання допомоги потерпілим: гасіння пожежі, загорянь, обвалів; транспортування трупів, виведення і винесення потерпілих і т. ін.), а також під час детального огляду процеси – виявлення і вилучення речових доказів, вилучення проб та зразків тощо. Доцільно також проводити відео- і фотозйомку та огляд місцевості, де відбувся вибух, із гелікоптерів, дронів (квадрокоптерів) або з висотних споруд[1]. На превеликий жаль, проводячи огляд місця події в зоні надзвичайної ситуації, практично неможливо провести всю слідчу (розшукову) дію, застосовуючи безперервний відеозапис, і на це є свої об'єктивні причини: значний часовий період проведення такої слідчої (розшукової) дії, необхідність проведення заміни акумуляторні батареї, карти-пам'яті (флешнакопичувачів), наявність негативних факторів пори року або погодних умов, можливі технічні несправності аудіо-, відеотехніки та ін. У той же час цілком зрозуміло, що і поняті, заміна яких під час проведення слідчої (розшукової) дії, КПК України не передбачена, у ситуаціях, коли слідчі (розшукові) дії проводяться тривалий час, у складних умовах, у т.ч. у ситуаціях, які носять ризики небезпеки, не можуть вважатися гарантією проведення такої процесуальної дії. Цілком правильно розглянути та вирішити питання інституту понятих при проведенні слідчих дій в умовах надзвичайних ситуацій: а саме можливості проведення необхідних слідчих дій, взагалі без їх участі. Звичайно, в даному випадку потрібно передбачити обов'язковість проведення аудіо-, відеофіксації слідчих (розшукових) дій. О. В. Лазукова справедливо зазначає, що «...чинний КПК містить положення про заборону проведення у разі існування загрози безпеці учасників тільки однієї слідчої (розшукової) дії – слідчого експерименту (ч. 4 ст. 240 КПК)». Посилаючись на досвід вирішення даного питання у КПК Республіки Казахстан у ч. 6 ст. 14 КПК якої зазначено, що ніхто не може бути залучений до участі у процесуальних діях, якщо останні створюють небезпеку для життя чи здоров'я особи [2, с. 158-159]. У ч. 3 ст. 170 КПК РФ це питання вирішується по-

іншому: у важкодоступній місцевості, за відсутності належних засобів сполучення, а також у випадках, якщо виробництво слідчої дії пов'язане з небезпекою для життя і здоров'я людей, слідчі дії, можуть проводитися без участі понятих, про що в протоколі слідчої дії робиться відповідний запис. У разі провадження слідчої дії без участі понятих застосовуються технічні засоби фіксації його ходу і результатів. Якщо в ході слідчої дії застосування технічних засобів неможливо, то слідчий робить у протоколі відповідний запис. Однак, КПК України передбачено подібну вимоги тільки у випадках проведення слідчого експерименту (ч. 4 ст. 240). Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» щодо допуску дізнавачів, слідчих та прокурорів до району здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях» № 948-ІХ від 03.11.2020 було визначено, що перелічені суб'єкти кримінального провадження отримують допуск до району здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях здійснюється в порядку, визначеному Командувачем об'єднаних сил [3]. Аналіз Порядку допуску дізнавачів, слідчих та прокурорів до району здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, затвердженого наказом Командувача збройних сил від 29.01.2021 №30, свідчить про те, що ним не передбачено порядку допуску до зазначеної місцевості понятих, п. 2.3 містить перелік відомостей для отримання допуску до району обмеженого (забороненого) доступу, у якому серед інших зазначається «список службових осіб, що направляються», тобто про понятих мова не йде. Таким чином, питання щодо залучення, участі та унебезпечення понятих залишається невирішеним.

Серед інших особливостей проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях в умовах надзвичайних правових режимів тезово визначимо наступні: гібридність окремих слідчих (розшукових) дій; необхідність змін у врегулюванні проведення допиту та впізнання у режимі відеоконференції у випадках, коли допитувана особа, особа, яка впізнає, знаходиться на тимчасово

окупованій території, внаслідок неможливості участі поряд з нею службової особи, яка б забезпечувала виконання вимог ч. 5 ст. 232 КПК України; визначення спрощеного порядку отримання ухвали слідчого судді на проведення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування у судовому засіданні, у кримінальних провадженнях в умовах надзвичайних правових режимів; внесення змін до підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють порядок огляду судовим експертом або медиком трупу. Зокрема, до п. 1.6 та п. 2.15 Інструкції про проведення судово-медичної експертизи, затвердженої наказом МОЗ від 17 січня 1995 року № 6, які передбачають огляд трупів на місці події (знайдення), з можливістю у виключних випадках, пов'язаних із надзвичайними ситуаціями здійснювати такий огляд окремо поза місцем події (знайдення).

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що порядок здійснення кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів у КПК України недостатньо врегульований. Вимоги щодо особливостей провадження несистематизовані, містяться у різних законах, що не сприяє ефективності нормативного забезпечення, низка норм потребують концептуального переосмислення та доопрацювання.

Перелік використаних джерел:

1. Методичні рекомендації щодо здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням терористичних актів, схвалені науково-методичною радою при Генеральній прокуратурі України 25 травня 2017 року. К.: Генеральна прокуратура України, 2017. Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. URL: <http://www.gp.gov.ua/>

2. Лазукова О. В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Харків. нац. ун-т ім. Яр. Мудрого. Х, 2018. 276 с.

3. Про внесення змін до Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» щодо допуску дізнавачів, слідчих та прокурорів до району здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 03.11.2020 р. № 948-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/948-20#Text>.

Хабло Оксана Юріївна

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАБУТТЯ СТАТУСУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО

Повідомлення про підозру є одним з найважливіших етапів стадії досудового розслідування. Адже повідомлення про підозру є першим офіційним обґрунтованим припущенням про причетність конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення, яке в подальшому буде перевірене та спростоване або взяте за основу для складання обвинувального акту.

Регламентуючи процесуальний порядок повідомлення про підозру законодавець вживає такі терміни: «складання», «вручення», «здійснення». Ці поняття співвідносяться як загальне та окреме, де термін «здійснення» є загальним і визначає процедуру письмового повідомлення про підозру особі загалом, а «складання» та «вручення» є окремими складовими здійснення письмового повідомлення про підозру [1]. Таким чином, повідомлення про підозру як процесуальна діяльність слідчого, дізнавача чи прокурора, складається із системи таких процесуальних дій та рішень: прийняття рішення та юридичне оформлення повідомлення про підозру; вручення письмового повідомлення про підозру та роз'яснення змісту підозри; повідомлення підозрюваному про його процесуальні права, а за необхідності – детальне роз'яснення цих прав та надання можливостей щодо їх реалізації.

Набуття особою статусу підозрюваного залежить від виконання вказаних вимог кримінального процесуального законодавства, зокрема, і щодо вручення письмового повідомлення про підозру. Втім, системний аналіз норм КПК України дозволяє стверджувати про відсутність правової визначеності у регламентації цього питання.

Так, у ч. 1 ст. 278 КПК України визначено, що письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень. Тобто, положення цієї норми відсилає до норм глави 6 КПК України (статті 111-112), яка регламентує процесуальну форму повідомлень у кримінальному провадженні. При цьому, положення ч. 3 ст. 112 КПК України визначає, що повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у порядку, передбаченому главою 11 КПК України «Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід».

Буквальне тлумачення вказаних норм дозволяє стверджувати, що у випадку неможливості безпосереднього вручення письмового повідомлення про підозру, воно здійснюється за правилом виклику у кримінальному провадженні, зокрема – шляхом надіслання поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком; врученням під розписку дорослому члену сім'ї чи іншій особі, яка з нею проживає; врученням житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи (частини 1, 2 ст. 135 КПК України).

Втім, повідомлення про підозру у порядку передбаченому для здійснення викликів не відповідає принципу верховенства права та не дозволяє виконати всі вимоги законодавства, зокрема, щодо повідомлення прав підозрюваному. Велика Палата Верховного Суду з цього приводу відмічає, що кінцевим етапом, яким завершується процедура здійснення повідомлення про підозру є вручення процесуального документа (повідомлення про підозру), а також повідомлення і роз'яснення (за необхідності) прав підозрюваному [2].

На думку О.В. Капліної слідчий, який склав повідомлення про підозру, зобов'язаний його вручити, як це зазначено у ст. 278 КПК України. Якщо цього зробити неможливо, слідчий повідомляє особі (в порядку, передбаченому главою 11 КПК України) про те, що він має намір повідомити про підозру та, таким

чином, по суті викликає особу для вручення повідомлення про підозру. Тобто, у спосіб, передбачений главою 11 КПК України, здійснюється по суті виклик особи, якій слідчий не може вручити повідомлення, для участі у процесуальній дії, а саме – для вручення письмового повідомлення про підозру та вчинення всіх дій, що його супроводжують [3].

Окрім цього, набуття особою процесуального статусу підозрюваного (з чим пов'язується початок притягнення особи до кримінальної відповідальності, можливість застосування заходів забезпечення кримінального провадження) не може прирівнюватися до надіслання повідомлення про підозру поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, вручення його дорослому члену сім'ї, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи. Адже це не гарантує отримання особою найважливішого процесуального документа стадії досудового розслідування за забезпечення можливості реалізації права підозрюваного знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють та бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права. (пункти 1, 2 ч. 3 ст. 42 КПК, ч. 3 ст. 276 КПК України). Таке роз'яснення не може здійснити не уповноважена особа – дорослий член сім'ї, працівник житлово-експлуатаційній організації чи адміністрація місця роботи особи, це компетенція слідчого чи прокурора.

Таким чином, статус підозрюваної особи настає з моменту вручення йому повідомлення про підозру уповноваженою особою. Про правильність цього підходу свідчить практика ЄСПЛ. Зокрема, у пункті 46 рішення у справі Девеєр проти Бельгії (*Deweer V . Belgium*) від 27 лютого 1980 року зазначається, що «звинувачення» (charge) може бути визначене як офіційне повідомлення, надане індивіду компетентним суб'єктом про те, що така особа підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення [1].

Вищенаведене свідчить, про необхідність вдосконалення законодавчого

регулювання норм КПК України щодо вручення письмового повідомлення про підозру, де має бути чітко вказано порядок дій слідчого, дізнавача чи прокурора у разі неявки особи за викликом для вручення їй письмового повідомлення про підозру. Відсутність правові визначеності в регламентації цього питання зумовлює суттєві проблеми, адже від законності набуття певною особою статусу підозрюваного залежить правомірність всіх подальших слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, які проводилися за його участю у цьому кримінальному провадженні.

Перелік використаних джерел:

1. Окрема думка суддів Великої Палати Верховного Суду від 11 грудня 2019 року у справі № 536/2475/14-к. Єдиний державний реєстр судових рішень : офіційний сайт. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/86468688>

2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 грудня 2019 року у справі № 536/2475/14-к. Єдиний державний реєстр судових рішень : офіційний сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86365236>

3. Капліна О. В. Повідомлення про підозру: протистояння правових позицій сторін обвинувачення та захисту. Право України. 2017. № 12. С. 74-81.

Дружинін Володимир Світозарович
*Прокурор Нікопольської окружної
прокуратури, юрист I класу*

ВПРОВАДЖЕННЯ АІС «ТИМЧАСОВИЙ ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ ОПЕРАТОРІВ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ» ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ

З впровадженням Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) та Єдиного державного реєстру судових рішень (ЄДРСР), розширилися інформаційно-аналітичні можливості учасників кримінального провадження, загальнодоступною стала окрема інформація щодо обставин розслідування злочинів, створено умови для міжвідомчої взаємодії між правоохоронними органами та установами, організаціями, підприємствами публічно-правової сфери.

Ефективність виконання завдань кримінального провадження сьогодні більшою мірою залежить від якості форм взаємодії учасників кримінального провадження під час досудового розслідування, усвідомлення необхідності відходу від хибного шляху покладення (передоручення) виконання безпосередніх завдань слідчого на оперативні підрозділи та перехід до практичного використання інформаційних технологій при здійсненні тимчасового доступу до речей і документів.

На думку автора, одним з найбільш актуальних шляхів вирішення завдання підвищення ефективності тимчасового доступу до речей і документів, що містять охоронювану законом таємницю є розробка напрямку впровадження автоматизованої інформаційної системи (АІС) «Тимчасовий доступ до інформації операторів телекомунікацій». З використанням технічних і програмних засобів у такій системі буде реалізовано технологію захищеної обробки та передачі інформації від пред'явлення ухвали слідчого судді до

отримання інформації, що містить відомості про зв'язок абонента та надання йому послуг операторами і провайдерами телекомунікаційних мереж у вигляді придатному (зручному) для обробки.

Важко переоцінити актуальність і життєздатність даного підходу до вирішення проблеми практики правозастосування інституту тимчасового доступу. Запропонований варіант не є новим у сфері державного управління. Він опосередковано реалізовувався під час впровадження існуючих сучасних інформаційно-телекомунікаційних систем, які на постійній основі зберігають відомості конфіденційного характеру, забезпечують захищений доступ до них авторизованих користувачів та контроль і облік підстав здійснення такого доступу.

Перспективність вказаного підходу перевірено впровадженням у практичну діяльність «Єдиного державного реєстру транспортних засобів», «Державного реєстру речових прав на нерухоме майно», «Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» та багатьох інших програмах. При цьому впровадженням таких автоматизованих систем, створено умови для негайного безпосереднього доступу слідчого, прокурора до конфіденційної інформації. Така інформація об'єктивно є необхідною на першочерговому етапі розслідування загальнопоширених категорій злочинів (шахрайства з нерухомим майном, незаконного заволодіння майном громадян та ін.). Разом з цим оперативність отримання такої інформації суттєво впливає й на встановлення підстав для застосування відповідних заходів забезпечення у вигляді арешту майна або організації його розшуку.

Пропозиції щодо практичних способів реалізації даного підходу (принципові технологічні схеми) можуть відрізнятися.

На думку автора, перспективною, з точки зору вирішення завдань підвищення ефективності застосування тимчасового доступу до речей і

документів, що суттєво підвищить оперативність слідчих дій, має бути система за наступною схемою: платформа на базі державного органу (адміністратора реєстру) з приєднанням авторизованих користувачів з розмежуванням функцій доступу. Такими користувачами повинні бути слідчі та прокурори, що у встановленому законом порядку будуть уповноважені на здійснення запиту з поданням електронної копії ухвали слідчого судді а також особи з числа працівників операторів та провайдерів, які повинні оперативно опрацьовувати, формувати та передавати запитувану інформацію.

Слід звернути увагу на те, що програмно-апаратна частина реалізації АІС «Тимчасовий доступ до інформації операторів та провайдерів телекомунікацій» не повинна передбачати накопичення інформації в частині фактичних відомостей про зв'язок абонентів мобільних мереж зв'язку понад строк визначений у відповідній ухвалі слідчого судді для здійснення тимчасового доступу. Втім, об'єктивно необхідним і обґрунтованим на нашу думку є необхідність збереження контрольної інформації про рух і результати виконання запитів до системи (дата, час, загальна інформація з ЄРДР, відомості про ухвалу слідчого судді, відомості про сертифікати накладених електронно-цифрових підписів користувачів, операції виконані під час роботи в АІС, тощо).

Перелік використаних джерел:

1. Основи інформаційних технологій і систем: підручник / В. А. Павлиш, Л. К. Гліненко, Н. Б. Шаховська. Львів: Львівська політехніка, 2018. 620 с.
2. Новий цифровий світ : Як технології змінюють державу, бізнес і наше життя / Е. Шмідт, Д. Коен ; пер. з англ. Г. Лелів. Львів : Літопис, 2015. 361 с.
3. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення - 15.05.2021).
4. Інтегрована система електронної ідентифікації ID.GOV.UA URL: <https://id.gov.ua> (дата звернення - 15.05.2021).

Максим Юрійович РОМАНОВ,

старший слідчий в особливо важливих справах

управління організації роботи та методичного забезпечення

Головного слідчого управління Національної поліції України

(аспірант Національної академії внутрішніх справ),

старший лейтенант поліції

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ ДІЗНАВАЧАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів правопорядку загалом і підрозділів дізнання Національної поліції України зокрема є пріоритетним завданням. Поряд із цим, окремі групи прав і свобод людини і громадянина потребують більш детальної уваги з боку практиків (у контексті їх забезпечення), а також теоретиків (у питаннях їх законодавчого забезпечення) юридичної галузі.

На нашу думку, саме від дотримання та всебічного забезпечення права на свободу та особисту недоторканість всім учасникам кримінального провадження, залежить результативність досудового розслідування загалом, а також дотримання всіх принципів і законних інтересів суб'єктів досудового розслідування, зокрема.

Крім цього, право на свободу і особисту недоторканність є невід'ємним, правом кожної людини, що визначається не лише в законодавстві України, а й у міжнародно-правових нормах, наприклад у статті 3 Загальної декларації прав людини та статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1, 2].

Конституція України, статтями 3 та 29 передбачає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю та ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом [3].

Кримінальний процесуальний кодекс України, в свою чергу, також забезпечує дотримання відповідного права частиною першою статті 12 (Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність) регламентуючи, що під час кримінального провадження ніхто не може триматися під вартою, бути затриманим або обмеженим у здійсненні права на вільне пересування в інший спосіб через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення інакше як на підставах та в порядку, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України [4].

На думку О. Наливайко, забезпечення прав і свобод людини в науці конституційного права розглядається як діяльність зі створення сприятливих умов (гарантій) їх реалізації, охорони та захисту [5].

Водночас, інші дослідники, поняття «захист прав» та «правовий захист», ототожнюють, а поняття «правова захищеність» визначають похідним від них, котре відображає високий рівень захисту особи законом, з наданням їй конституційних прав і наявністю ефективного правового механізму їх реалізації [6].

Наведене дозволяє концентруватись на предметі дослідження керуючись базовими поняттями, щодо захисту прав і правового захисту. На нашу думку це питання хоч і перебуває в тісному взаємному зв'язку, проте всі зазначені дефініції, так чи інакше спрямовані на забезпечення людини можливості реалізації наданих їй державою прав, а форми вираження вченими можуть співвідноситись як зміст (захист прав, як процес) та форми (правова захищеність, як стан).

Крім цього, Конституція та Кримінальний процесуальний кодекс України акцентують увагу на тому, що зміст права на свободу та особисту недоторканність полягає в неможливості обмеження прав людини (на свободу пересування, на особистий соціальний простір, на приватне життя та інші).

О.Скрипнюк поділяє обмеження прав людини на дві групи: 1) загальне, яке встановлюється з метою забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування економіки, органів державної влади й місцевого самоврядування,

захисту конституційного ладу та 2) конкретно-індивідуальне, що застосовуються з метою забезпечення прав інших людей [7].

У той чи інший спосіб, питання необхідності забезпечення права на свободу і особисту недоторканість як для окремих громадян так і для суспільства в цілому потребує вдосконалення, оскільки непоодинокі фіксуються факти порушення цього права, як працівниками органів правопорядку так й іншими громадянами. Крім цього, окремим питанням постає забезпечення права на свободу та особисту недоторканість в досудовому розслідуванні кримінальних проступків.

Постановою Пленуму Верховного Суду України № 2 від 28 березня 2008 року, зазначено, що обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина під час проведення оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудового слідства допускається лише за вмотивованим рішенням суду і носять винятковий та тимчасовий характер [8]. Тобто, судова практика визнає, що способів обмеження зазначеного права в досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень існує багато й водночас указує на недопустимість його порушення, крім як за вмотивованим рішенням суду.

Поряд із цим, більш детально про функції підрозділів дізнання Національної поліції України, щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканість дозволяє ствердити чинне нормативно-правове забезпечення.

Так, на нашу думку, до основних функцій, що спрямовані на забезпечення права на свободу та особисту недоторканість, відповідно до Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України, віднесено, наприклад, такі:

- 1) вжиття заходів з підвищення якості дізнання і дотримання його строків;
- 2) вивчення практики застосування дізнавачами норм права і розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства України та інші [9].

На нашу думку, перш за все, функція передбачена пунктом першим, реалізується здебільшого керівними ланками підрозділів дізнання у спосіб систематичної перевірки стану досудового розслідування за кожним конкретним кримінальним проступком, з урахуванням навантаженості на одного дізнавача, а функція вказана під пунктом другим, знаходить своє відображення у створенні високоякісного методичного забезпечення для підрозділів дізнання Національної поліції України, що сформовано із практики застосування дізнавачами норм права, статистики, щодо розслідування кримінальних проступків та інших суттєвих факторів, що можуть оптимізувати роботу відповідного підрозділу.

Крім цього, відповідно до пункту 3 розділу V. «Права і обов'язки дізнавачів», під час здійснення дізнання дізнавач зобов'язаний дотримуватися вимог Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України та законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та інших нормативно-правових актів з питань досудового розслідування, забезпечувати повне, усебічне та неупереджене розслідування кримінальних проступків у межах строків установлених Кримінальним процесуальним кодексом України, а також забезпечувати реалізацію в повному обсязі прав і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження [9].

Із наведеного, видається можливим обґрунтувати позицію про те, що з сутності кожної окремо та всіх загалом функцій підрозділів дізнання можна виокремити також неухильне дотримання прав і свобод людини і громадянина, недопущення їх порушення іншими суб'єктами кримінального процесу. Наведене, серед іншого, підтверджується також обов'язками дізнавача Національної поліції України, що визначаються цією ж Інструкцією.

Водночас, роль дізнавача, як посадової особи органу досудового розслідування, перш за все полягає в належній організації та плануванні слідчих (розшукових) дій, прийняття на високому рівні та у встановлений законодавством

України порядок процесуальних рішень. Слід, звісно, погодитись, що питання адміністративно-правового та кримінального процесуального характеру в контексті забезпечення людині права на свободу та особисту недоторканість досить тісно переплітаються, проте їх відмежування одна від одної полягає в тому, що:

Адміністративно-правовий характер зазначеного питання полягає в належній, компетентній, спланованій і ефективній роботі, в напрямі досудового розслідування кримінального проступку, що має на меті продемонструвати максимально високий результат (застосовуючи свої службові компетенції) забезпечивши в повному обсязі особі право на свободу та особисту недоторканість.

Натомість, питання про кримінальний процесуальний характер лежить в полі визначення належності, допустимості доказів, що збираються дізнавачем, допустимості проведення слідчих (розшукових) дій відносно того чи іншого суб'єкта кримінального процесу, а також необхідності вжиття заходів щодо виконання завдань кримінального процесу.

Таким чином, адміністративно-правові та кримінальні процесуальні особливості забезпечення права на свободу та особисту недоторканість, в межах даного дослідження, було розглянуто як загальний, організаційний зміст (адміністративно-правовий вектор) і конкретна, процесуальна форма (кримінальний процесуальний вектор).

Перелік використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року // Офіційний вісник України. – 2008. – №93. – Ст.3103.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.12.1950 р. Офіційний вісник України. 1998. № 13. С. 270.
3. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 2-го скликання від 28.06.1996 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року №4651-VI// Офіційний вісник України. – 2012. –№37. – Ст. 1370

5. Наливайко О.І. Правовий захист людини як предмет дослідження загальної теорії права. держава та право: Збірник наукових праць. Випуск 12. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2001. С. 22.

6. Стремоухов А.В. Правовая защита прав человека: теоретический аспект: дис. докт. юрид. наук. Спб., 1996. – 361 с., С. 23-67.

7. Скрипнюк О.В. Конституційно-правове регулювання обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні. Публічне право, 2011. № 3. С. 7-9.

8. Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства: Постанова від 28 березня 2008 р. № 2 / Пленум Верховного Суду України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-08>.

9. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 20 травня 2020 року № 405 «Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України» (zareєстрований в Міністерстві юстиції України 03 червня 2020 року за № 491/34774).

Артем Сергійович ЛУЧКО,

головний спеціаліст

Департаменту правового забезпечення

Дніпровської міської ради,

аспірант кафедри кримінального процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник :

Доцент кафедри кримінального процесу ДДУВС,

к.ю.н., доцент

Вікторія Вікторівна РОГАЛЬСЬКА

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАННЯ НЕДОПУСТИМИМИ ДОКАЗІВ, ЩО ОТРИМАНІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Відповідно до ч. 1 ст. 87 Кримінального процесуального кодексу України (далі-КПК України), недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами

України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини [1]. Проте законодавець досі на законодавчому рівні так і не надав визначення, які ж саме порушення прав та свобод людини слід вважати істотними, а які ні. Відповідь на це запитання на сьогодні можливо отримати лише аналізуючи судову практику, зокрема практику Касаційного кримінального суду (далі – ККС) у складі Верховного Суду.

Аналіз правових позиції ККС Верховного Суду за період з 2018 року по жовтень 2020 року засвідчив те, що більшість скасованих вироків, а також залишення в силі виправдувальних вироків ухвалено саме внаслідок визнання доказів, отриманих під час проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема – під час негласних слідчих (розшукових) дій, недопустимими. Найчастіше, підставами для цього слугували наступні обставини:

1) проведення негласних слідчих (розшукових) дій оперативними працівниками без письмового доручення слідчого або прокурора всупереч ч. 6 ст. 246 КПК України. Так, у постанові від 03 грудня 2019 року у справі № 676/7748/14-к Верховний Суд зазначив, що проведення негласних слідчих (розшукових) дій оперативними працівниками без письмового доручення слідчого або прокурора всупереч ч. 6 ст. 246 КПК має наслідком визнання отриманих доказів недопустимими [2]. Ухвалою апеляційного суду по вказаній вище справі залишено без змін вирок суду першої інстанції. Цим вирокіом особу було визнано невинуватою та виправдано за ч. 2 ст. 15 ч. 1 ст. 190, ч. 1 ст. 368 КК на підставі п. 3 ч. 1 ст. 373 КПК за недоведеністю того, що у діянні обвинуваченої є склад кримінальних правопорушень. У касаційній скарзі прокурор висловив незгоду з оцінкою апеляційним судом доводів апеляційної скарги щодо визнанням судом першої інстанції недопустимими доказів,

отриманих під час здійснення негласних слідчих (розшукових) дій. За результатами розгляду касаційної скарги Верховний Суд залишив оскаржувану ухвалу без змін.

2) проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді про надання дозволу на її проведення за відсутності обставин, передбачених ч. 1 ст. 250 КПК України. Так, у постанові від 10 жовтня 2019 року у справі № 593/1248/16-к Верховний Суд наголосив, що якщо негласну слідчу дію було проведено до постановлення ухвали слідчого судді про надання дозволу на проведення такої дії за відсутності обставин, передбачених ч. 1 ст. 250 КПК, здобуті у її результаті докази є недопустимими [3]. Вироком суду першої інстанції особу було засуджено за ч. 1 ст. 115 КК. Ухвалою апеляційного суду вирок було змінено в частині посилання суду як на доказ вини особи на складену ним заяву щодо обставин вчинення злочину. Верховний суд скасував ухвалу апеляційного суду та призначив новий розгляд в суді апеляційної інстанції;

3) Наявність ознак провокації під час проведення негласної слідчої розшукової дії. Так, висновок про те, що наявність ознак провокації а саме факт того, що мало місце спонукання працівниками правоохоронного органу особи до вчинення злочину, має наслідком недопустимість доказів, отриманих на підставі проведення негласних слідчих (розшукових) дій, було зроблено Верховним Судом у постанові від 06 листопада 2019 року у справі № 748/3070/15-к. [4]. Вироком місцевого суду особу було визнано невинуватим у пред'явленому обвинуваченні за ч. 1 ст. 307, ч. 2 ст. 307 КК. Ухвалою апеляційного суду зазначений вирок було залишено без змін. У касаційній скарзі прокурор послався на те, що районний суд необґрунтовано визнав ряд доказів недопустимими, не погоджуючись із висновками судів першої та апеляційної інстанцій про недотримання приписів ч. 3 ст. 271 КПК під час підготовки та проведення

заходів з контролю за вчиненням злочину. За результатами касаційного розгляду Верховний Суд залишив оскаржувану ухвалу без змін;

4) проведення негласної слідчої розшукової дії за відсутності ухвали слідчого судді про дозвіл на її проведення. Правова позиція про те, що проведення негласної слідчої розшукової дії за відсутності ухвали слідчого судді про дозвіл на її проведення унеможливорює використання її результатів у доказуванні була висловлена Верховним Судом у постанові від 11 грудня 2019 року у справі № 199/4010/16-к. Так, вироком місцевого суду особу було визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК. Ухвалою апеляційного суду зазначений вирок було залишено без змін. У касаційній скарзі захисник та засуджений посилалися на те, що у порушення ст. 290 КПК стороною обвинувачення не були відкриті ухвали апеляційного суду, якими надано дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, на що не звернув увагу суд першої інстанції та визнав докази, отримані на їх підставі, допустимими, а апеляційний суд залишив вирок у силі, не надавши оцінки з цього приводу. За результатами розгляду касаційної скарги Верховний Суд скасував ухвалу апеляційного суду та призначив новий розгляд в суді апеляційної інстанції.

До аналогічної позиції дійшов Верховний Суд і у постанові від 21 березня 2018 року у справі № 751/7177/14, в якій взявши до уваги відсутність відповідної ухвали слідчого судді у матеріалах кримінального провадження, погодився з висновком суду першої інстанції про недопустимість таких доказів з огляду на положення статей 86, 87 КПК та, відповідно, про недоведеність вчинення кримінальних правопорушень [6].

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що визнання доказів недопустимими під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій найчастіше є наслідком недотримання представниками сторони обвинувачення

вимог КПК України, зокрема щодо визначення підстав, умов та процесуального порядку їх проведення. На нашу думку, врахування в діяльності представників сторони обвинувачення зазначених вище правових позицій ККС Верховного Суду сприятиме не лише підвищенню якості їх роботи а і зменшить кількість випадків визнання доказів недопустимими внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 18.04.2020);
2. Постанова Верховного Суду від 03.12.2019 у справі № 676/7748/14-к : URL <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86505793> (дата звернення 18.04.2020);
3. Постанова Верховного Суду від 10.10.2019 у справі № 593/1248/16-к : URL <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85175396> (дата звернення 18.04.2020);
4. Постанова Верховного Суду від 06.11.2019 у справі № 748/3070/15-к.: URL <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85541582>(дата звернення 18.04.2020);
5. Постанова Верховного Суду від 11.12.2019 у справі № 199/4010/16-к.: URL <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86435628>(дата звернення 18.04.2020);
6. Постанова Верховного Суду від 21.03.2018 у справі № 751/7177/14 .: URL <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72938764>(дата звернення 18.04.2020).

Оксана Михайлівна БРОНЕВИЦЬКА,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівського державного університету
внутрішніх справ*

ВИКРИВАЧ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ

Повідомлення про вчинення кримінального правопорушення є достатньо суперечливою, але в соціальному плані важливою темою, що останнім часом є

надзвичайно актуальною через її вплив на працівників різних органів, установ та організацій та суспільство в цілому.

Повідомлення про кримінальне правопорушення – це комплексний феномен, який розглядається з точки зору принаймні трьох соціальних груп, які задіяні у ньому: 1) правопорушник, хто вчинив правопорушення, про яке здійснюється повідомлення; 2) викривач – особа, яка знає про таке правопорушення, визначає такі дії правопорушенням та заявляє про це; 3) отримувач повідомлення від викривача [7, с. 508].

Зарубіжні вчені дають визначення поняття викривача наступним чином – це нинішні чи колишні члени організації або особи, дії яких контролюються певною організацією, які не мають повноважень для запобігання або припинення протиправних дії у організації незалежно від того, чи вони обрали залишатись анонімними у своїх повідомленнях чи ні, займають вони управлінські ролі чи ні, які уповноважують їх повідомляти про порушення [6, с. 20]. У більшості зарубіжних дослідженнях викривачами в основному вважають найманих працівників різних органів та організацій, хоча останнім часом тенденція йде до того що викривачами вважаються так звані «зовнішні» особи, які можуть мати інформацію про вчинене правопорушення, не будучи працівником організації, а, будучи скажімо, її зовнішнім контрагентом. Серед них: керівники вищого рівня, менеджери та різного роду спеціалісти, внутрішні аудитори, бухгалтери, працівники державних органів, урядові чиновники тощо [8, с. 27; 4, с. 375].

О.О. Косиця зазначає, що викривачем є особа, яка, ґрунтуючись на принципі добросовісності, добровільно повідомляє (у межах відповідної організації або до правоохоронного органу) або публічно оприлюднює достовірну інформацію про правопорушення, загрозу або шкоду суспільним інтересам, що отримана під час трудової або службової діяльності [2, с. 322].

Законодавець надав своє визначення викривача, яке виклав у Законі України «Про запобігання корупції»: це фізична особа, яка за наявності

переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання [3].

Зарубіжні вчені також визначають, що за змістом інформація, з якою звертається викривач може варіюватися від неправильної політики організації, сексуальних домагань, порушень ведення бухгалтерського обліку чи аудиту, корупції, розкрадання, шахрайства тощо [5, с. 19].

Відповідно до вітчизняного законодавства, викривач – це особа, яка повідомляє спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції про вчинення іншою особою саме *корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією*.

Процес повідомлення про вчинене правопорушення включає принаймні п'ять етапів: 1) наявна подія вчиненого правопорушення або такого, яке готується; 2) дії до моменту повідомлення викривачем; 3) самеповідомлення про вчинення правопорушення викривачем; 4) реакції третіх сторін (керівництва, співробітників, органу, до якого надіслане повідомлення); 5) оцінка самого викривача на реакцію третіх осіб (чи були задоволені його потреби, надана відповідь, чи отримав він допомогу тощо).

Слід зазначити, що викривачі, викриваючи зловживання, можуть діяти анонімно, щоб не наражати на небезпеку себе та свої сім'ї, тому Національне антикорупційне бюро України та Національне агентство із запобігання корупції зобов'язані створити захищені анонімні канали зв'язку (канали онлайн зв'язку, анонімні гарячі лінії, електронні поштові скриньки та ін.), через які викривач

може здійснити повідомлення, гарантовано зберігаючи свою анонімність: – внутрішні канали повідомлення – способи захищеного та анонімного повідомлення інформації, яка повідомляється викривачем керівнику або уповноваженому підрозділу (особі) органу або юридичної особи, у яких викривач працює, проходить службу чи навчання або на замовлення яких виконує роботу; – зовнішні канали повідомлення – шляхи повідомлення інформації викривачем через фізичних чи юридичних осіб, у тому числі через засоби масової інформації, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки; – регулярні канали повідомлення – шляхи захищеного та анонімного повідомлення інформації викривачем НАЗК, іншому суб'єкту владних повноважень, до компетенції якого належать розгляд та прийняття рішень із питань, щодо яких розкривається відповідна інформація [1].

Також викривач має свої права і користується ними у повному обсязі: бути повідомленим про свої права та обов'язки; отримувати підтвердження прийняття та реєстрації повідомлення; має право на безоплатну правову допомогу у зв'язку із захистом прав викривача; на конфіденційність; повідомляти про можливі факти корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» анонімно; у разі загрози життю і здоров'ю – на забезпечення безпеки щодо себе та близьких осіб, майна та житла або на відмову від таких заходів; на відшкодування витрат у зв'язку із захистом прав викривачів, витрат на адвоката у зв'язку із захистом прав особи як викривача, витрат на судовий збір; на винагороду у визначених законом випадках; на отримання психологічної допомоги; на звільнення від юридичної відповідальності у визначених законом випадках; на отримання інформації про стан та результати розгляду, перевірки та/або розслідування за фактом повідомлення ним інформації.

Перелік використаних джерел

1. Карелін В.В. Викривач як суб'єкт запобігання корупційним кримінальним правопорушенням. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2021/57.pdf
2. Косиця О.О. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав викривачів в Україні: дис. ... канд.юрид.наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Сумський дер. Універ. Суми, 2019. 391 с.
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
4. Bjørkelo, B., Einarsen, S., & Matthiesen, S. B. Predicting proactive behaviour at work: Exploring the role of personality as an antecedent of whistleblowing behaviour. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*. 83(2), 2010. P. 371–394.
5. Dworkin, T. M., & Near, J. P. A better statutory approach to whistle-blowing. *Business Ethics Quarterly*. 7(1), 1997. P. 1–16.
6. Keenan, J. P. Whistleblowing: A study of managerial differences. *Employee Responsibilities and Rights Journal*. 14(1), 2002. P. 17–32.
7. Near, J. P., & Miceli, M. P. Whistle-blowing: Myth and reality. *Journal of Management*. 22(3), 1996. P. 507–526.
8. Zhang, J., Chiu, R., & Wei, L. Decision-making process of internal whistleblowing behavior in China: Empirical evidence and implications. *Journal of Business Ethics*. 88(1), 2009. P. 25–41.

Олексій Павлович БОЙКО,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Іноді на стадії досудового розслідування при розслідуванні кримінальних правопорушень можуть виникати об'єктивні обставини, які перешкоджають

закінчити досудове розслідування у встановлені законом строки та відповідно до процесуальної форми. Такі об'єктивні обставини як правило пов'язані з поведінкою підозрюваного та можуть бути результатом його умисних дій або ж настати неусвідомлено, поза його волею.

Перш ніж перейти до дослідження проблемних аспектів зупинення досудового розслідування, вважаємо за необхідне розкрити взагалі поняття «зупинення досудового розслідування».

У юридичній енциклопедії поняття «зупинення досудового розслідування кримінального провадження» визначено як підтверджена процесуальним рішенням тимчасова перерва у виконанні процесуальних дій на досудових стадіях та розгляду кримінального провадження у суді по суті, зумовлена об'єктивними причинами, що перешкоджають подальшому виконанню процесуальних дій і прийняттю процесуальних рішень. За загальним правилом наведене вище зупинення має місце доти, доки наявні обставини, що були підставою для цього зупинення[1].

На думку А. Я. Дубинського, зупинення досудового розслідування є тимчасовою перервою у провадженні, яка спричинена настанням передбачених законом обставин, через які неможливо продовжити ефективне розслідування надалі[2].

На сьогоднішній день термін «зупинення досудового розслідування» законодавчо не визначений та не закріплений.

У ч. 1 ст. 280 Кримінального процесуального кодексу України зазначаються підстави, через наявність хоча б однієї з яких досудове розслідування може бути зупинене, до яких відносяться:

1. Тяжка хвороба підозрюваного, яка підтверджена відповідним медичним висновком та є перешкодою для його участі у кримінальному провадженні;
2. Підозрюваного було оголошено в розшук;

3. Відмова слідчого судді у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування;

4. Необхідно виконати процесуальні дії в межах міжнародного співробітництва[3].

В дослідженні хотілося б детальніше розглянути одну із підстав зупинення досудового розслідування, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 280 КПК України. Тобто, виходячи з положень означеної підстави законодавцем визначено дві умови щодо хвороби, за яких наявна підстава для прийняття рішення про зупинення досудового розслідування: по-перше, хвороба має бути тяжкою; по-друге, вона має перешкоджати підозрюваному брати участь у кримінальному провадженні.

Разом з тим, розглядаючи ці умови, законодавцем не надано роз'яснення, що є важливим під час вирішення питання щодо зупинення досудового розслідування за цією підставою – тяжкість хвороби чи неможливість підозрюваному брати участь у кримінальному провадженні. А тому, брак належного роз'яснення цих двох складових може призвести не лише до розбіжностей під час їх тлумачення, а й суперечності в разі обґрунтування прийняття процесуального рішення щодо зупинення досудового розслідування.

Також законодавець у чинному КПК України не деталізує, за якою – психічною чи соматичною – хворобою має бути зупинено досудове розслідування.

У цьому контексті І. Я. Фойницький цілком слушно зауважив, що тяжка хвороба, на підставі якої можливо зупинити слідство, може бути хворобою як фізичною, так і психічною[4].

Однак, в чинному КПК України наразі не вирішено такі питання: яку хворобу можна вважати тяжкою; як і хто має визначати, що за наявності цієї хвороби не можливо проводити процесуальні дії за участю підозрюваного; який документ необхідно вважати медичним висновком, хто і коли його має надавати.

Перелік використаних джерел

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. т. 4 : Н П НАН України. Ін-т держави і права імені В. М. Корецького ; голова редкол. Ю. С. Шемшученко ; редкол.: М. П. Зяблюк, В. П. Горбатенко. : Вид-во "Українська енциклопедія" імені М. П. Бажана, 2002. 720 с.
2. Дубинский А.Я. Исполнение процессуальных решений следователя: правовые и организационные проблемы. К.: Наукова думка, 1984. 146 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 15.05.2021).
4. Тертишник В.М. Кримінальний процес: підручник 7-ме видання. Харків: Правова Єдність, 2017. 840 с.

Андрій Валерійович МЕЛЬНИЧЕНКО,
*заступник начальника слідчого управління
Головного управління Національної поліції
в Дніпропетровській області
– начальник відділу розслідування злочинів
проти життя та здоров'я особи,
майор поліції, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДІЗНАВАЧАМИ ОКРЕМИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ

З моменту вступу в силу Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII, який вступив в силу 01.07.2020 (далі – Закон №2617-VIII) минув майже рік, проте у кримінальному

процесуальному законодавстві залишилась велика кількість неузгоджених норм, які впливають на належне здійснення досудового розслідування у формі дізнання.

Враховуючи актуальність проблем здійснення досудового розслідування кримінальних проступків, в першу чергу, необхідно зупинитися на процесуальних джерелах доказів під час досудового розслідування у формі дізнання.

Дослідженню проблем процесуальних джерел доказів присвятили роботи О.В. Капліна, Л.М. Лобойко, Є.Д. Лук`янчиков, Б.Є. Лук`янчиков, М.М. Михеєнко, М.Я. Никоненко, В.Т. Нор, В.В. Рожнова, В.П. Шибіко, О.Г. Шило, М.Є. Шумило.

Так, Законом № 2617-VIII Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) доповнено статтею 298-1, яка має назву «Процесуальні джерела доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки». У вказаній статті законодавець вказав, що процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених статтею 84 КПК, а саме показання, речові докази, документи, висновки експертів, також є пояснення осіб, результати медичного освідування, висновок спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису [1,3].

Проте, джерела доказів, притаманні розслідуванню кримінальних проступків не можуть бути використані у кримінальному провадженні щодо злочину, окрім як на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора.

Позитивним фактом є те, що при розслідуванні кримінальних проступків законодавець залишив актуальними джерела доказів передбачених статтею 84 КПК, однак запропоновані доповнення являються в значній мірі дискусійними.

У першочергу доцільно розглянути найбільш дискусійне «нове» джерело доказів – пояснення.

Саме поняття «пояснення» для КПК не нове, адже ч. 8 ст. 95 КПК передбачає, що сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи,

щодо якої здійснюється провадження, мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів, крім випадків, передбачених КПК [3], хоча дефініції його у КПК так і не наведено.

Виходячи з вищенаведеного, законодавець спочатку акцентував увагу на тому, що такий процесуальний документ як пояснення не може бути джерелом доказів, а в подальшому все ж таки ввів пояснення в систему доказування, що свідчить про суперечливість норм КПК.

Вказане нововведення є дискусійним з декількох причин. У першу чергу, достовірність наданих у поясненні фактів не може бути «гарантованою», оскільки під час надання пояснень особа не попереджається про кримінальну відповідальність, так як диспозиція статті 384 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання свідка, потерпілого [2], в той же час як, частина 1 статті 95 дає чітке визначення, що показання - це відомості, які надаються в усній або письмовій формі саме під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження [3].

Крім того, відібрання пояснення у особи не наділяє її ніяким процесуальним статусом, і хоча, як у своїй роботі зазначає М.Я. Никоненко, частина 1 статті 63 Конституції України надає можливість відмовитися надавати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом, але названа конституційна норма покликана захистити права й законні інтереси людини та громадянина в суспільстві й не покликана замінити собою спеціальні процесуальні норми, що формуються для охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів конкретних учасників кримінального провадження, а тому відсутність процесуального статусу в особи, яка надає пояснення обмежує

можливість використання визначених КПК прав в залежності від статусу, що призводить до обмеження законних прав та інтересів особи [4,6].

Також доцільно звернути увагу на процесуальне джерело доказів, як медичне освідування. КПК в теперішній редакції не передбачає окремого визначення та порядку проведення вказаної процесуальної дії, однак введене поняття «медичне освідування» є близьким за сутністю до такої, вже наявної в КПК, слідчої (розшукової) дії як «Освідування особи», порядок якої визначений ст. 241 КПК[3].

При цьому проведення освідування до внесення відомостей до ЄРДР не можливе у зв'язку з тим, що вказана слідча дія проводиться за постановою прокурора.

А якщо вважати ці поняття «медичне освідування» та «освідування особи» тотожними, то у дізнавача наразі взагалі відсутня можливість провести вказані маніпуляції особисто, адже, як вірно зазначають Є.Д. Лук'янчиков та Б.Є. Лук'янчиков, нині науковці продовжують вести мову про судово-медичне освідування, незважаючи на те, що чинний КПК України такого поняття не містить[5]. Тому, доцільно було б на законодавчому рівні надати детальні роз'яснення поняттю та порядку проведення медичного освідування та суб'єктів, уповноважених на його здійснення.

Аналогічно потребує більш досконалого законодавчого врегулювання можливість дізнавача проводити таку слідчу(розшукову) дію, як проникнення до житла чи іншого володіння особи та проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НС(Р)Д).

Стаття 300 КПК, яка передбачає загальний порядок здійснення процесуальних дій під час розслідування кримінальних проступків, вказує що для досудового розслідування кримінальних проступків дозволяється виконувати всі слідчі (розшукові) дії, передбачені КПК, та негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені частиною другою статті 264 та статтею 268 КПК[3].

Однак, підстави та порядок здійснення проникнення до житла чи іншого володіння особи регламентуються статтями 233-236 КПК, що є спеціальними нормами.

Відповідно до частини 3 статті 233 КПК слідчий, дізнавач, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у визначених невідкладних випадках. У такому разі прокурор, слідчий, дізнавач за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися до слідчого судді із клопотанням про проведення обшуку. Тобто у вказаній нормі законодавець зазначив можливість для дізнавача невідкладно проникнути до житла чи іншого володіння особи при наявності визначених підстав для такого проникнення. У той же час частина третя статті 234 КПК вказує, що у разі необхідності провести обшук, слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням, тобто так само як і стаття 236 декларує, що ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим чи прокурором [3].

Аналізуючи вищезазначені норми та виходячи з того, що при конкуренції загальної і спеціальної норми, повинна застосовуватися спеціальна норма, можна прийти до висновку, що законодавець цілеспрямовано надав можливість дізнавачу здійснювати проникнення до житла та володіння особи лише у невідкладних випадках, і в той же час не надав можливості дізнавачу проводити обшук під час розслідування кримінальних проступків, оскільки вказана слідча (розшукова) дія пов'язана з втручанням в особисте життя та, в більшості випадків, не співрозмірна з суспільною небезпечністю кримінальних проступків.

Аналогічна за змістом проблема виникає при розгляді питання про отримання дізнавачем дозволу на проведення НС(Р)Д, оскільки спеціальна норма, яка регулює порядок отримання дозволу на проведення НС(Р)Д - стаття 246 КПК, не передбачає

можливості дізнавачаяк приймати рішення про проведення НС(Р)Д, так і звертатися з клопотанням до слідчого судді.

У зв'язку з цим, було б доцільно внести зміни до КПК, а саме до статті 246, доповнивши перелік суб'єктів, які уповноважені приймати рішення про проведення НС(Р)Д та звертатися до слідчого судді з відповідним клопотанням, дізнавачами.

Перелік використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 № 2617-VIII URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>.
2. Кримінальний кодекс України URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Конституція України URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4378>
5. Освідування – засіб доказування в кримінальному провадженні/ Є.Д. Лук'янчиков та Б.Є. Лук'янчиков URL.: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1171/1/lukyanchukov_ua.pdf
6. Пояснення в системі джерел доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки/ М.Я. Никоненко URL.: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc43/38.pdf>

Микола Миколайович СЕРБІН,
*кандидат юридичних наук, доцент,
провідний фахівець з організації наукової роботи
відділу забезпечення діяльності центру
Запорізького НДЕКЦ МВС*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ ТА НЕЗАЛЕЖНОСТІ СЛІДЧОГО

Положення Кримінального процесуального кодексу України 2012 року (далі по тексту – КПК України), реформувало значну більшість інститутів кримінального судочинства нашої держави й було позитивно схвалено Європейською спільнотою.

В той же час слід звернути увагу на наявність певних проблем. В першу чергу, це стосується діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ, а конкретно - забезпечення їх процесуальної самостійності та незалежності.

Справа в тому, що процесуальна самостійність та незалежність слідчого багато років служила наріжним каменем його повноважень, свідчила про ту важливу роль, яку держава і суспільство відводили і відводять слідчому у справі боротьби зі злочинністю.

Питання, що стосуються процесуальної самостійності та незалежності слідчого, були предметом дослідження багатьох вітчизняних вчених-юристів, зокрема Ю. Аленіна, О. Бауліна, В. Берназа, Ю. Грошевого, А. Дубинського, О. Литвинчука, А. Ляша, О. Михайленка, М. Михеєнка, В. Нора, М. Погорецького, М. Сірого, О. Солдатенко, С. Стахівського, В. Тертишника, Л. Удалової, М. Шумила та інших.

Незважаючи на це, практична реалізація цілого ряду, пов'язаних з нею питань, залишається далекою від вирішення і потребує подальшого удосконалення.

Основною метою доповіді є спроба аналізу чинного кримінально-процесуального законодавства й пошук перспективних шляхів поліпшення процесуальної самостійності та незалежності слідчого.

Відповідно до ст. 2 КПК України, поряд з іншими завданнями кримінального провадження законодавець передбачив необхідність забезпечення швидкого й повного розслідування [1].

Враховуючи, те, що слідчі органів внутрішніх справ здійснюють досудове розслідування лєвої частки кримінальних правопорушень, передбачених Законом України про кримінальну відповідальність, мимоволі задаєшся питанням, а чи в змозі буде слідчий забезпечити швидкість і повноту досудового розслідування?

Відколи почав діяти «новий» КПК України, почало різко підвищуватись «навантаження» на одного слідчого, особливо в райвідділах внутрішніх справ обласних центрів України.

В чому ж причина такого явища? Невже слідчі розучилися навичкам слідчої діяльності, забули методику розслідування окремих видів злочинів? Причина в іншому. Вони просто «фізично» не в змозі якісно опрацювати весь масив, закріплених за ними проваджень (кримінальних справ), оскільки значну частину свого робочого часу приречені проводити в кабінеті чи то прокурора, чи то слідчого судді, обґрунтовуючи необхідність проведення тієї чи іншої процесуальної дії.

Очевидно, що з набуттям чинності КПК України 2012 року, проблема обсягу процесуальної самостійності і незалежності слідчого позначилася особливо гостро.

Слідчі зі стажем добре пам'ятають ч.1 ст.114 КПК України 1960 року, норма якої передбачала, що при провадженні досудового слідства всі рішення про спрямування слідства і про провадження слідчих дій слідчий приймає самостійно, за винятком випадків, коли законом передбачено одержання згоди від суду (судді) або прокурора, і несе повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення [2].

Найбільш часто це, як відомо, стосувалось обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, чи проведення обшуку житла або іншого володіння особи.

Відповідно до ч.5 ст.40 «нового» КПК, слідчий, здійснюючи свої повноваження, є самостійним у своїй процесуальній діяльності. Начебто нічого не змінилось і зараз. Але насправді, замість того, щоб підсилити позицію слідчого як самостійної процесуальної фігури, КПК України 2012 року підвищив статус інших суб'єктів кримінального судочинства, які ведуть процес, і в першу чергу прокурора, чий повноваження й так максимально широкі. І що виходить? Слідчий, з одного боку, підлеглий керівникові органу досудового розслідування, з іншого — прокурору. Крім цього, чимало своїх рішень слідчий зараз має узгоджувати зі слідчим суддею.

Мимоволі замислюєшся, а чи доцільно було законодавцю обмежувати слідчого у його процесуальній незалежності? Мені здається, що ні.

Візьмемо для прикладу хоча б ситуацію з проведенням освідування, проведення якого передбачене ст. 241 КПК України.

Процесуальне і тактичне значення освідування підозрюваних та потерпілих головним чином полягає в тому, що за допомогою цієї слідчої (розшукової) дії є можливість негайно виявити й зафіксувати на їх тілі різноманітні сліди злочину або встановити відсутність таких. І те й інше може відігравати вагомий роль для успіху розслідування. Своєчасність одержання вказаних фактичних даних попереджує, зокрема, непоодинокі спроби підозрюваних, а часом і потерпілих позбутися від наявних на їх тілі слідів біологічного чи хімічного походження, що легко піддаються знищенню.

Вже це одне підтверджує необхідність якомога оперативного і невідкладного проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії. Та якщо раніше слідчому для проведення освідування достатньо було винести відповідну постанову, ознайомити з нею освідувану особу, зафіксувати наявність на її тілі особливих прикмет, і скласти про це протокол, то зараз, освідування особи здійснюється на підставі постанови прокурора. Погодьтеся, що ця обставина, без сумніву тягне за собою відволікання як слідчого, так і прокурора, а головне - втрату дорогоцінного часу.

Візьмемо наступну слідчу дію – виїмку, яка полягає у вилученні певних об'єктів, місцезнаходження яких відоме (шукати їх немає необхідності) і які мають значення для встановлення істини у справі [3, с.36].

Раніше, за загальним правилом, виїмка проводилась за вмотивованою постановою слідчого та за обов'язкової участі не менш як двох понятих і особи, в якій проводиться виїмка.

Тепер же, за КПК 2012 року, законодавець взагалі «вивів» зі складу слідчих дій виїмку, «перевівши» її до заходів забезпечення кримінального провадження і назвавши як тимчасовий доступ до речей і документів.

Крім цього, ч.2 ст.159 КПК України передбачає, що тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється уже не за постановою слідчого, а на підставі ухвали слідчого судді, суду.

Уявімо ситуацію. Потерпілий приніс з собою документи, що підтверджують його право власності на мотоцикл, викрадений у нього з орендованого гаража. Раніше, процедура виїмки техпаспорта в кабінеті слідчого зайняла б декілька хвилин.

Зараз же, слідчі судді призначають до розгляду клопотання слідчого про надання тимчасового доступу до речей і документів лише через декілька днів, після отримання клопотань, мотивуючи це необхідністю виклику в судове засідання осіб, у володінні яких знаходяться речі та документи.

До того ж, право на звернення до слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів має уже не тільки сторона обвинувачення, а й сторона захисту.

Слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів на підставі ухвали, має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку тільки у разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів. Проведення обшуку і виїмки

без винесення відповідної ухвали повністю виключається, на відміну від норм попереднього КПК України, які передбачали чотири підстави для проведення обшуку і виїмки без постанови слідчого.

Чи можна після цього говорити про забезпечення швидкого й повного розслідування?

На жаль, обмеження процесуальної самостійності слідчого торкнулися не лише проведення слідчих (розшукових) дій. Не поодинокими є й інші процесуальні дії.

Взяти хоча б нез'ясовне позбавлення самостійності слідчого при прийнятті ним рішення про примусовий привід несумлінного свідка. Зараз це рішення, як відомо, приймається слідчим суддею за клопотанням слідчого.

Про запобіжні заходи й говорити не доводиться. Навіть такий вид запобіжного заходу як особисте зобов'язання (на кшталт підписки про невиїзд у КПК України 1960 р.), і те, також застосовується слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим із прокурором.

Свого часу причину існування інституту понятих законодавець пояснював прагненням не допустити можливої фальсифікації доказів з боку працівника правоохоронних органів. Складається враження, що й зараз законодавець керувався тими ж самими мотивами, коли визначав процесуальний статус слідчого у «новому» КПК України.

Це лише мала частина процесуальних обмежень, яких зазнали слідчі органів внутрішніх справ.

Важко не погодитись з тим, що ігнорування позитивного досвіду, набутого і апробованого за часів дії КПК 1960 р., з прийняттям Кримінального процесуального кодексу призвело до остаточної втрати слідчими залишків своєї процесуальної незалежності, а їх процесуальна самостійність стала мінімально можливою і фактично наблизилася до процесуальної самостійності колишнього дізнавача органу дізнання [4, с.4].

Зрозуміло, що за таких обставин назріла нагальна потреба у внесенні змін до КПК України з метою підвищення процесуального статусу слідчого. В іншому випадку, навіть збільшення штатної чисельності слідчих не надасть їм можливості якісно й ефективно розслідувати всі без винятку злочини, а їх процесуальна самостійність і незалежність залишаться лише декларацією, позбавленої реальних гарантій.

Перелік використаних джерел

- 1.Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13.04.2012 // *Офіційний вісник України*. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України // *Відомості Верховної Ради України*. - 1961. - № 2. - Ст. 15.
- 3.Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів /Стахівський С.М. // *Науково-практичний посібник*. – К.: Атіка, 2009. – 64 с.
- 4.Ляш А. О. Баулін О. В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого за новим КПК / Ляш А. О. Баулін О. В. // *Часопис Академії адвокатури України* – #18 (1'2013). – 184 с.

Василій Дмитрович ПОЛИВАНЮК,
кандидат юридичних наук, доцент
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ

Аліна Андріївна ЛУКОМСЬКА.
курсантка факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

ПОЛІЦІЯ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ З ГРОМАДСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ

Відомий англійський термін «community policing» увійшов в українську мову фактично без перекладу. Сенс цілком зрозумілий, однак, на сьогоднішній

день немає теоретично обґрунтованої дефініції цього поняття. У зв'язку з чим інтерпретації перекладу даного терміна з англійської істотно різняться. Так, варіантами передачі сенсу даної концепції стали: «робота поліції з громадськістю», «поліція на службі суспільства», «робота поліції з населенням за місцем проживання», «поліція комунікації» тощо. З вищевикладеного випливає, що процес теоретичного осмислення концепції «communitypolicing» в зарубіжній і вітчизняній науці поки не завершений, хоча на сьогоднішній день це одне з найактуальніших напрямків діяльності поліції в усьому світі [1].

Спеціальні норми, що регламентують досудове розслідування кримінальних справ, містяться більш ніж як в 120 Парламентських актах, основними з яких можна визнати Закон «Про поліцію і докази у кримінальних справах» 1984 року і Закон «Про кримінальний процес та кримінальне переслідування» 1996 року, також питання кримінального судочинства можуть бути дозволені в підзаконних актах (regulations, codes, codesofpractice, homeofficecirculars і ін.), що видаються органами (посадовими особами) виконавчої або судової влади на додаток до законів. Подібні акти є однією з форм права і за важливістю рівнозначні судовими рішеннями і законам [2].

Таким чином, діяльність поліції полягає як в розслідуванні кримінального правопорушення, так і в профілактиці кримінально протиправних дій. У Великобританії в ході поліцейського розслідування поліція, отримавши інформацію про скоєння кримінального правопорушення, проводить невідкладні дії, спрямовані на встановлення осіб, які його вчинили, збір обвинувальних доказів і застосування, в разі необхідності, заходів примусу [3].

Зміст діяльності на першій стадії включає в себе розвідувальні, пошукові дії. Перша стадія розслідування законодавчо врегульована. Однак, єдиного документа (наприклад, Кримінально-процесуального Кодексу) у Великобританії немає. Нормативні правові акти, що регламентують діяльність поліції,

встановлюють загальні процедурні рамки реалізації можливостей поліції. Детальне регулювання покладено на Міністерство внутрішніх справ, яке спільно з кабінетом міністрів в 2004 р опублікували спільний огляд, після чого вступили в силу 8 оновлених кодексів щодо практичного застосування закону [4]. Окрім законів передбачені повноваження Міністра внутрішніх справ Великобританії з видання склепінь практичних правил, приписів та інструкцій. Так, статті 23-24 Закону «Про кримінальний процес та розслідування» від 4 липня 1996 р дозволили Міністру затвердити правила про порядок і умови пред'явлення матеріалів кримінальної справи для ознайомлення до його передачі в суд. Статті 102-103 Закону «Про протидію тероризму, злочинності і небезпеки» від 14 грудня 2001 р. надали йому право видати звіт правил про порядок отримання, в тому числі за винагороду, від осіб, які надають інформаційні та поштові послуги, відомостей, що мають значення для кримінального переслідування терористів. Статті 99-100 Закону «Про тероризм» від 20 липня 2000 р. передбачили можливість видання правил, обов'язкових як для поліції, так і для військовослужбовців, пов'язаних з проведенням антитерористичних акцій (наприклад, відеозйомки прихованими камерами опитувань затриманих осіб). Стаття 39 Закону «Про поліцію» від 22 травня 1996 р надала Міністру можливість видання склепінь практичних правил з інших питань кримінального судочинства, при цьому копії цих документів (а також текстів доповнень і змін уже діючих склепінь), для контролю за їх правомірністю, повинні представлятися обом палатам Парламенту. Стаття 50 цього ж Закону дає йому право видавати рекомендації з усіх питань діяльності поліції в області досудового провадження у кримінальних справах [4].

В даний час поліцейські сили Великобританії, будучи частиною механізму реалізації державних інтересів, як на місцевому, так і на національному рівні також гарантують свою відповідальність перед громадськістю, населенню

надано доступ до інформації про роботу поліції. При цьому досвід роботи поліції різних держав демонструє, що вона ефективна при певному рівні підтримки і довіри громадянського суспільства. Робота поліції з населенням, пропаганда правових знань і конвенціональних ціннісних установ правової ідеології як на рівні інформаційної політики МВС, так і на рівні щоденної роботи співробітника є сьогодні не тільки умовою формування атмосфери соціального партнерства, взаєморозуміння та взаємної довіри між поліцією і населенням, а й в більш загальному плані найважливішою умовою партнерських відносин держави і громадянського суспільства в цілому [5].

Тому в Великобританії традиційно застосовуються різноманітні заходи для створення партнерських відносин між поліцією і населенням. У Великобританії, як і в Україні діяв і діє непорушний, принцип «колективної відповідальності» за громадську безпеку, який отримав назву «community policing».

Кінцевою метою «community policing» є забезпечення безпеки і соціального комфорту громадян. Поліція Великобританії інтегрована в громадянське суспільство. Головні завдання поліції полягає в наданні якісних послуг населенню щодо забезпечення громадського правопорядку [6].

Робота поліції з населенням, пропаганда правових знань в процесі щоденної роботи є сьогодні не тільки умовою формування атмосфери соціального партнерства, взаєморозуміння та взаємної довіри між поліцією і населенням, а й в більш загальному плані найважливішою умовою партнерських відносин держави і громадянського суспільства в цілому.

На сучасному етапі розвитку процес зближення поліції і суспільства визнається найбільш оптимальним і ефективним, оскільки прийняття до уваги думки тих, заради кого працює поліція, дозволяє максимально враховувати їх потреби і негайно реагувати на них. Крім того, залучення в правоохоронну діяльність громадських інститутів вкрай актуально, оскільки сприяє не тільки

профілактиці правопорушень, а й підвищення правосвідомості громадян та їх цивільно-правової відповідальності.

Отже, узагальнюючи усе вищесказане, можна зробити висновок про те, що ефективність діяльності поліції у всіх сферах можлива лише за підтримки і довіри громадян, створення партнерських взаємовідносин між поліцією і суспільством, на основі принципу «колективної відповідальності» за громадську безпеку і з урахуванням ідей «community policing».

Перелік використаних джерел

1. Beyer L. R. Community Policing: Lessons from Victoria. Australian Institute of Criminology, 1993. P. 4.
2. Гуценко К.Ф., Головка Л.В., Філімонов Б.А. Кримінальний процес західних держав. М., 2001. С. 99.
3. Поліція і докази у кримінальних справах 1984 року (ПАРЄ) кодекси практики. URL: <https://www.gov.uk/guidance/police-and-criminal-evidence-act-1984-race-codes-of-practice> (дата звернення 01.05.2021)
4. Апарова Т. В. Суди і судовий процес Великобританії. М., 1996. С. 11.
5. Banton M. The Policeman in the Community. L.; Tavistok, 1964. 296 p.
6. Greenberg M. A. Auxiliary police: the citizen's approach to public safety. Westport CT: Greenwood Press, 1984. 223 p.

Віра Вячеславівна НАВРОЦЬКА,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Львівського державного
університету внутрішніх справ

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВТРАТИ ЧИ ЗНИЩЕННЯ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

Одними з основних причин організаційного характеру, які сприяють знищенню чи втраті матеріалів кримінальних проваджень, є:

- відсутність належних умов для зберігання матеріалів кримінальних проваджень (відсутність спеціальних приміщень, обладнаних охоронною та пожежною сигналізацією, забезпечення суддів, прокурорів та слідчих пожежостійкими сейфами тощо);

- нерегульованість порядку зберігання, передання та переміщення матеріалів кримінальних проваджень (зокрема, всередині слідчого підрозділу, за підслідністю в інші відомства);

- суттєва протидія слідству з боку підозрюваного/ обвинуваченого, інших зацікавлених учасників провадження або інших осіб (їх друзів, знайомих, родичів), що виявляється в умисному знищенні чи псуванні матеріалів кримінального провадження за одночасної відсутності у КПК України адекватних засобів захисту.

До суб'єктивних умов, які сприяють втраті матеріалів кримінального провадження слід віднести недостатній рівень професійної підготовки окремих слідчих, а також суттєвим робочим, емоційним та фізичним навантаженням (що теж спричиняє недбалість при розслідуванні справ та зберіганні матеріалів кримінальних проваджень).

До організаційних заходів, які б могли певним чином протидіяти такому негативному явищу, слід віднести заходи про створенню належних умов зберігання матеріалів кримінальних проваджень (а саме- виділення з цією метою відповідних приміщень, обладнаних пожежною та охоронною сигналізацією, забезпечення сейфами працівників, що ведуть кримінальний процес), а також заходи стосовно забезпечення належного обліку, передання та зберігання матеріалів кримінальних проваджень.

Але попередження втрати чи знищення матеріалів кримінального провадження, звісно ж, не може бути забезпечене лише організаційними засобами. Передбачене у КПК право відповідних учасників процесу на (ч.2 ст.221, ч.2 ст. 317 КПК України) їх знищення. Згідно із змістом закону передбачено безпосереднє особисте прочитання поданих матеріалів учасниками провадження. Інший же можливий спосіб доведення змісту матеріалів кримінального провадження до підозрюваного (його законного представника, захисника), до представника юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження, потерпілого, можуть суперечити їх праву виписувати із справи будь-які відомості та у будь-якому обсязі. З огляду на важливе значення, що надається праву підозрюваного, обвинуваченого на захист, зобов'язання його конспектувати відомості із матеріалів справи зі слів слідчого чи іншої особи (навіть, якщо вона повністю читає тексти документів) може, на перший погляд, видатися абсолютно неприйнятним.

Водночас слідчі констатують, що в їх практиці оголошення матеріалів кримінального провадження без вручення відповідних документів учасникам процесу, є достатньо поширеним явищем. Приблизно 30% слідчих допускають таку форму ознайомлення з метою попередження втрати доказів, знищення матеріалів провадження.

Звичайно ж, при такій організації ознайомлення учасників процесу (передусім підозрюваного/ обвинуваченого) із матеріалами провадження, за якої вони не можуть безпосередньо торкатися цих матеріалів, можливість їх знищення істотно знижується. Однак для повсякденних реалій слідчої роботи такий варіант не є вирішенням проблеми.

Збереженість матеріалів кримінального провадження може бути забезпечена і при ознайомленні із матеріалами за копіями. За наявності підстав вважати, що зацікавлені особи вдаватимуться до спроб знищення матеріалів провадження, орган, який веде процес, може прийняти рішення про ознайомлення учасників процесу із матеріалами не за оригіналами, а за копіями. За такої ситуації метою виготовлення копії документа є збереження оригіналу. Якщо копія документа і за змістом, і за формою повністю відповідає оригіналу, то в такому разі факт ознайомлення з матеріалами кримінального провадження за копіями аж ніяк не порушує право на ознайомлення із матеріалами провадження. Зрештою, у законі відсутні обмеження для ознайомлення із фактичними даними за копіями. Але для того, щоб унеможливити суперечки про обмеження прав учасника процесу за подібної ситуації, слід порядок та підстави ознайомлення із матеріалами провадження за копіями передбачити на законодавчому рівні.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення – 03.06.2020).

Каріна Едуардівна БУЛДАКОВА,
аспірант кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
професор кафедри кримінального процесу ФПФОДР
к.ю.н., доцент

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО

ЗАСТОСУВАННЯ ДЕЯКИХ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Тенденції гуманізації і раціонального застосування кримінальних процесуальних норм на сучасному етапі впровадження міжнародних стандартів забезпечення прав неповнолітніх дозволяють прийти висновку, що поняття ефективності судового контролю у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх не може бути повністю розкритим без дослідження питання впровадження у кримінальний процес чіткої процедури процесуальної регламентації діяльності ювенального судді під час виконання ним його процесуальної функції.

Окрім цього, ефективна процедура здійснення судового контролю у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх залежить від належної регламентації кримінальних процесуальних норм, що регламентують вищезазначену діяльність, а також від існування реальних умов їх реалізації.

Слід погодитись з думкою М. В. Буроменського, що в основі існуючого підходу до міжнародних стандартів лежать міжнародно-правові норми з прав людини, а подальше їх формування не повинно виходити за межі форми прийняття міжнародних зобов'язань, які склалися в міжнародній практиці. Разом

із тим саме якість стандарту повинна забезпечувати його безумовне застосування як основи для юридичної кваліфікації дії влад та урядів у державах [1].

Гармонізація національного кримінального процесу з кращими світовими практиками у сфері кримінальної юстиції зумовлює орієнтацію на впровадження міжнародних стандартів забезпечення прав неповнолітніх осіб у кримінальному провадженні.

Однак, на сьогодні у національному законодавстві України відсутні уніфіковані нормативно-правові акти, які регулюють це питання. Статті глави 38 КПК України[2] доповнюють загальні правила судочинства та застосовуються поряд із загальними правилами, що встановлені КПК, однак додаткові гарантії їх прав і свобод щодо встановлення істини, попереджувального впливу судочинства не можуть бути в повній мірі реалізовані без застосування міжнародних правових стандартів під час здійснення досудового розслідування та судового розгляду справ, що стосуються неповнолітніх.

Далі, логічно-послідовним вважаємо за необхідне дослідити особливості застосування деяких міжнародних правових стандартів у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх, зокрема таких як: 1) застосування принципу найкращих інтересів дитини; 2) застосування стандарту подвійного представництва; 3) небажане застосування тримання під вартою.

Слід зазначити, що з'ясування принципу дотримання найкращих інтересів дитини є одним із основних для кримінальної процесуальній доктрини під час здійснення провадження щодо неповнолітнього, незалежно від стадії його здійснення (досудове, судове, виконання судового рішення). Цей принцип полягає у тому, що якщо певна правова норма може по-різному тлумачитися, застосуванню підлягає те тлумачення, яке найкращим чином відповідає інтересам дитини.

Як процесуальна норма принцип найкращих інтересів дитини означає, що процес прийняття рішення має включати оцінку можливого впливу (позитивного або негативного) на відповідну дитину або групу дітей. У зв'язку із цим правозастосовним органам слід пояснювати, яким чином прийняте рішення забезпечує реалізацію цього права, тобто що саме було визнано таким, що відповідає найкращим інтересам дитини; які критерії були покладені в його основу; а також яке значення надано інтересам дитини порівняно з іншими міркуваннями, зокрема, мотивами загального порядку або обставинами конкретної справи [3].

Доцільним також видається і дотримання міжнародного правового стандарту подвійного представництва: крім захисника, права та інтереси неповнолітнього у кримінальному провадженні забезпечуються участю його законного представника.

Також є правильною і практика здійснення судового розгляду за обов'язкової участі представників служби у справах дітей та кримінальної міліції у справах дітей (ст. 496 КПК України) [2]. Зокрема, суд, призначаючи підготовче судове засідання, для повної реалізації вимог, передбачених ст. 485, 487 КПК, має надіслати відповідним органам повідомлення про початок судового провадження за участю неповнолітнього обвинуваченого та викликати їх на підготовче судове засідання. Під час підготовчого судового засідання з метою підготовки до судового розгляду, відповідно до п. 2 ч. 3 та 5 ст. 315 та ст. 485, 487, 496 КПК України, суд зобов'язує представника служби у справах дітей надати суду інформацію про особу неповнолітнього [4].

Стаття 488 КПК наголошує, що батьки або інші законні представники неповнолітнього беруть участь у кримінальному провадженні за участю неповнолітнього. Такими представниками згідно з п. 2 ст. 44 КПК можуть бути батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи,

інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній [2].

До того ж такий процесуальний порядок узгоджується з п.54 Зауважень загального порядку № 10 Комітету ООН з прав дитини щодо регламентації в національному законодавстві максимально можливу участь батьків чи законних опікунів у розглядах, порушених проти дитини [5].

Застосування стандарту небажаного тримання під вартою ми обґрунтовуємо тим, що неповнолітні мають складні потреби, а тому взаємодія між позасудовими організаціями (наприклад, системою освіти та соціальними службами) може бути більш ефективним заходом перевиховання та реабілітації, аніж система правосуддя. Тримання під вартою повинно бути не лише крайнім заходом, що застосовується за виняткових обставин, а й небажаним та неможливим для застосування щодо неповнолітньої особи через свою природу [3].

В п. 2 Заключної декларації Всесвітнього конгресу з питань правосуддя по відношенню до неповнолітніх, який проходив у Женеві (Швейцарія) 30 січня 2015 р. визначено: «Учасники Всесвітнього конгресу визнали, що головним викликом є ефективне практичне впровадження існуючих міжнародних норм та стандартів у сфері управління правосуддям по відношенню до неповнолітніх на національному рівні, включаючи мобілізацію адекватних ресурсів та створення нових можливостей. Всі учасники рівною мірою визнали важливість забезпечення повноцінної політики у сфері правосуддя по відношенню до неповнолітніх, яка була б здатна попереджувати злочинність серед неповнолітніх та відповідним чином реагувати на неї, забезпечуючи поряд з цим захист дітей, які знаходяться у конфлікті із законом, дітей-жертв та дітей-свідків, та яка б носила недискримінаційний характер, а також урахувала б забезпечення

вищих інтересів дітей та поважала б право дитини на життя, виживання та розвиток, а також його або її гідність» [6].

Перелік оглянутих міжнародних правових стандартів у сфері здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх, безумовно не є вичерпним, однак, в будь-якому випадку, недотримання міжнародних принципів здійснення кримінальних проваджень щодо неповнолітніх може призвести до порушення права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 ЄКПЛ [7].

Перелік використаних джерел

1. Буроменський М. В. Міжнародно-правові стандарти внутрішньодержавної демократії. *Вісн. Акад. прав. наук України*. Харків, 1997. № 2. с. 12–15.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення – 03.06.2020).
3. Бабешко А. О. Міжнародно-правові стандарти поведіння з неповнолітніми, які потрапили у сферу дії кримінального провадження. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. Вип. 34. С. 129-141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbzz_2017_34_13.
4. Чернявський С. С. Оновлення кримінального процесуального законодавства як чинник удосконалення протидії злочинності неповнолітніх. *Боротьба з молодіжною злочинністю : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (Одеса, 27 верес. 2013 р.)*. О., 2013. с. 213–220.
5. Зауваження загального порядку № 10 Комітету ООН з прав дитини (2007). URL: <https://rm.coe.int/16804c2188>.
6. WorldCongress onJuvenileJusticeFinalDeclaration, Geneva, Switzerland, 30 January 2015. URL: <http://www.news.admin.ch/NSBSubscriber/message/attachments/38168.pdf>.
7. Рішення ЄСПЛ у справі «Т. проти Великобританії (Т. v. United Kingdom) № 24724/94, від 16 грудня 1999 року. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-58593>.

Олег Володимирович БАТЮК,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри політології, управління
та державної безпеки
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ НА ОБ'ЄКТАХ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Діяльність з виявлення, розкриття й досудового розслідування злочинів за своєю сутністю є криміналістичною, але її реальний, криміналістичний зміст визначається обсягами практичного використання криміналістичних розробок і рекомендацій, спрямованих на її оптимізацію. Формування нових криміналістичних знань, розповсюдження наукової інформації й підготовка фахівців, здатних практично застосовувати й розвивати наукові знання, становить цілісну систему тісно пов'язаних між собою елементів. Потреба подальшого дослідження системи криміналістичного забезпечення виявлення, розкриття й досудового розслідування злочинів відповідає сучасним завданням науки криміналістики. Адже сьогодні ефективність використання криміналістичних тактичних рекомендацій, так само як і рівень застосування засобів криміналістичної техніки, використання положень методики в досудовому розслідуванні окремих видів злочинів все ще істотно відстає від сучасних потреб практики боротьби зі злочинністю. Існує окрема категорія злочинів, які об'єднує не єдиний чи декілька пов'язаних між собою складів злочинів, а ті, спільним в організації діяльності з досудового розслідування яких виступає об'єкт злочинного посягання чи декілька об'єктів, що мають збіжні ознаки, властивості, особливості. Різні за кримінально-правовою кваліфікацією

злочинні діяння на таких об'єктах потребують єдиних підходів до криміналістичного забезпечення діяльності прокурора, слідчих, оперативних працівників з їх виявлення й досудового розслідування. Певні особливості має розслідування злочинів, вчинених на об'єктах критичної інфраструктури і така особливість зумовлена специфічним об'єктом, на якому або проти якого може бути вчинено злочин. Для цього є як об'єктивні, так і суб'єктивні причини, аналіз яких має бути предметом поглибленого наукового розгляду.

Результати аналізу доступних нам наукових праць, присвячених питанням криміналістичного забезпечення досудового розслідування злочинів, дають підстави стверджувати, що окремі дослідження низки питань, які розкривають проблеми цього процесу, мають багаторічну історію. І в період становлення перших теоретичних концепцій використання положень криміналістики в розслідуванні, і в період внесення змін та доповнень в практику організаційних, інформаційних, наукових елементів криміналістичного забезпечення досудового розслідування злочинів, мали місце свої об'єктивні передумови. Останніми передусім виступали накопичені наукові знання й практичний досвід криміналістичної діяльності. Саме наявність такого досвіду дає змогу розглянути напрями застосування можливостей криміналістики в забезпеченні боротьби із злочинами, врахувати його позитивні й негативні аспекти, що сприятиме поглибленому розумінню сутності та змісту криміналістичного забезпечення виявлення, розкриття й досудового розслідування злочинів на об'єктах критичної інфраструктури.

Діяльність з криміналістичного забезпечення протидії злочинам на об'єктах критичної інфраструктури має досить складний характер, враховуючи її багатогранність. Тому лише одночасна і цілеспрямована робота у напрямках її нормування, розробки та використання науково-технічних засобів, тактичних розробок, методичних рекомендацій з розслідування злочинів, кадрової,

організаційної підготовки та належного методично-інформаційного забезпечення у змозі забезпечити бажаний належний результат. Логіка побудови системи діяльності з криміналістичного забезпечення досудового розслідування злочинів, що вчинені на об'єктах критичної інфраструктури, ґрунтується на тому, що складові такої системи не суперечитимуть одна одній та при одночасній злагодженій роботі всіх складових народжуватиметься новий позитивний результат.

Методологія криміналістичного забезпечення боротьби із злочинами на об'єктах критичної інфраструктури має враховувати закономірності виникнення, збирання, дослідження й використання доказів про такі злочини, а також, спираючись на ці закономірності, розробляти засоби й методи їх розслідування та боротьби з ними. Отже, криміналістичне забезпечення боротьби із злочинами на об'єктах критичної інфраструктури можна трактувати як надання посадовим особам правоохоронних органів наукової продукції, яка розробляється криміналістикою. Проте, в практику передається не тільки те, що безпосередньо розробляється криміналістикою, а й засоби, методи, технології, прийоми, які вже існують в різноманітних галузях знань і тому криміналістикою не створюються, а пристосовуються для потреб боротьби зі злочинністю [1, с.16-17]. І тому слід погодитися із думкою вітчизняних науковців, що криміналістичне забезпечення слід розглядати як складне багатопланове, комплексне поняття, головним змістом якого є самостійна специфічна діяльність учених і практиків по розробці нових, пристосуванні відомих науково-технічних досягнень, а також їх впровадження в практику розслідування злочинів з метою оптимального вирішення її завдань. Для того, щоб криміналістичні знання стали ефективним засобом для практики, вони повинні пройти стадію криміналістичної освіти, в результаті чого криміналістичні знання перетворюються в елемент професійних знань і вмінь співробітників правоохоронних органів [2, с.224].

Як висновок зауважимо, що визначаючи сутність і зміст поняття «криміналістичне забезпечення досудового розслідування злочинів на об'єктах критичної інфраструктури», необхідно виходити з таких положень.

По-перше, криміналістичне забезпечення визначається через прикметник «криміналістичне», що вказує на зв'язок з наукою криміналістикою. Зміст криміналістичної науки становлять криміналістичні знання, котрі, у свою чергу, являють собою результат пізнання нею закономірностей, які становлять предмет криміналістики, й матеріалізації цього результату у вигляді запропонованих оперативно-розшукової та слідчій практиці засобів, методів і рекомендацій з виявлення, розкриття й досудового розслідування злочинів на об'єктах критичної інфраструктури.

По-друге, різноманіття підходів до визначення поняття й змісту «досудове розслідування злочинів на об'єктах критичної інфраструктури», зумовлених не лише національним законодавством, а й правовою культурою й звичаями, утворюють об'єктивні труднощі у розробці й систематизації криміналістичних та інших спеціальних заходів протидії злочинам на об'єктах критичної інфраструктури. Загальнодержавна система протидії злочинам являє собою сукупність організаційних структур (суб'єктів протидії злочинам), які в межах повноважень, встановлених законами України та виданими на їх основі нормативно-правовими актами здійснюють діяльність з протидії загрозам об'єктам критичної інфраструктури, розробляють й реалізують комплекс заходів із профілактики таких загроз, виявлення й припинення злочинної діяльності на об'єктах критичної інфраструктури, мінімізації й ліквідації ймовірних наслідків таких загроз. Отже, протидія злочинам на об'єктах критичної інфраструктури в Україні здійснюється за такими напрямками: профілактика таких злочинів; боротьба із злочинами (виявлення, попередження, припинення, розслідування злочинів на об'єкти критичної інфраструктури); мінімізація та ліквідація

наслідків таких загроз. Відповідно до змісту основних напрямів протидії злочинам на об'єкти критичної інфраструктури, правоохоронна діяльність здійснюється шляхом реалізації комплексу заходів, в ході яких використовуються різноманітні форми й методи – взаємопов'язані й узгоджені між собою технології, прийоми й засоби впливу на суб'єкти злочинів; фактори, що сприяють їх виникненню й розвитку; наслідки злочинних проявів. Боротьба із злочинами на об'єктах критичної інфраструктури здійснюється у формі оперативно-розшукових та інших заходів з метою виявлення, припинення й досудового розслідування злочинів. Таким чином, боротьба зі злочинами на об'єктах критичної інфраструктури є складовою протидії вчиненню таких злочинів і здійснюється у формі їх попередження, виявлення та досудового розслідування. Відповідно, досудове розслідування злочинів слід вважати невід'ємною складовою і протидії, і боротьби з окремими видами злочинів. Пошук найефективніших шляхів боротьби із злочинними проявам на об'єктах критичної інфраструктури шляхом їх своєчасного виявлення і швидкого та результативного досудового розслідування не втрачає своєї актуальності й підкреслює нагальну потребу вирішення даної проблеми в аспекті забезпечення насамперед національної безпеки України. Перед правоохоронними органами, а в їхньому складі перед органами досудового розслідування серед загальних завдань боротьби із злочинністю стоїть задача завчасного попередження вчинення, а за неможливості попередити – своєчасного виявлення, припинення й швидкого та об'єктивного досудового розслідування таких злочинів.

По-третє, основними завданнями криміналістичного забезпечення досудового розслідування злочинів на об'єктах критичної інфраструктури на сучасному етапі повинно стати формування системи криміналістичних знань про технології: встановлення осіб, що вчинили злочини на об'єктах критичної інфраструктури, виявлення їх місцезнаходження, а також місцезнаходження

інших осіб, причетних до цих злочинних діянь; досудового розслідування за фактами вчинення як окремих, так і взаємно пов'язаних злочинів на різних видах об'єктів критичної інфраструктури.

Перелік використаних джерел:

1. Іщенко А.В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень: монографія за ред. І.П. Красюка. Київ: НАВСУ, 2003. С. 16-17.
2. Іщенко А.В., Ієрусалімов І.О., Удовенко Ж.В. Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 224 с.

Віктор Вікторович РАТНЮК,
*головний судовий експерт
сектору дактилоскопічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
Тернопільського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України*

ОРГАНІЗАЦІЯ Й ВИКОНАННЯ ДОРУЧЕНЬ СЛІДЧОГО ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ВИГОТОВЛЕННЯ, ПЕРЕРОБКИ ЧИ РЕМОНТУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Залучення оперативних підрозділів до процедури досудового розслідування, передбачає взаємну, спільну діяльність зазначених суб'єктів з іншими учасниками кримінального провадження. Відбувається об'єднання сил, засобів і методів кожного, спрямоване на успішне досягнення як загальної мети – організації та здійснення боротьби зі злочинністю у цілому, так і в межах конкретного акту розслідування [1, с. 27].

У 78 % вивчених кримінальних проваджень за ознаками злочинів, кваліфікованих за ст. 2631 Кримінального Кодексу України, взаємодія

здійснювалася в рамках виконання окремих доручень (7 % випадків взаємодії в рамках виконання доручень з надання міжнародної правової допомоги слідчих, 66 % – доручень слідчих оперативним підрозділам, 5 % – доручень слідчих, спрямованих іншим слідчим).

Доказування обставин незаконного виготовлення, переробки чи ремонту вогнепальної зброї або фальсифікації, незаконного видалення чи зміни її маркування, або незаконного виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв є досить складним, а подекуди – тривалим процесом, оскільки кримінальні правопорушення цієї категорії зазвичай вчиняються в умовах неочевидності, нерідко до них причетні члени організованих злочинних угруповань, які характеризуються конспіративністю та наявністю корумпованих зв'язків. Отже, виявлення та розслідування вказаних фактів неможливе без застосування стороною обвинувачення таких засобів отримання доказів як негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД).

Набуття чинності у 2012 р. нового КПК України та прийняття низки відомчих і міжвідомчих нормативно-правових документів значно розширило процесуальні можливості розслідування злочинів. Зокрема, у КПК України законодавець регламентував НСРД, як різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України (ч. 1 ст. 246 КПК України) [2]. Тобто за своєю сутністю НСРД є процесуалізованими оперативно-розшуковими заходами [3, с. 163]. Процесуальний порядок провадження НСРД закріплений у главі 21 КПК України [2] та в спільному Наказі Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/936/1687/5 «Про затвердження Інструкції про організацію

проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» [4], а також в окремих відомчих нормативно-правових актах, що мають обмежений доступ.

Результати аналізу матеріалів кримінальних проваджень свідчать про те, що на практиці під час здійснення досудового розслідування виникає низка проблемних питань, пов'язаних із отриманням доказів шляхом проведення НСРД. На цьому акцентували увагу й 73 % опитаних слідчих, прокурорів та оперативних працівників. Необхідність надання слідчим доручень оперативним підрозділам про проведення НСРД обумовлюється, насамперед, відсутністю у нього достатніх знань щодо форм і методів їх проведення, а також відповідного практичного досвіду.

Наявність відповідного доручення слідчого (детектива), прокурора є обов'язковою умовою провадження НСРД оперативними підрозділами. Суттєвим слід вважати те, що у дорученні може визначатись порядок взаємодії між слідчим, прокурором і уповноваженим оперативним підрозділом, а також терміни складання протоколів про хід і результати проведеної НСРД або її проміжного етапу (п. п. 3.4.1-3.4.2 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні № 114/1042/516/936/1687/5 від 16 листопада 2012 р.) [5].

Як зазначає В. В. Вапнярчук, у випадку доручення слідчим чи прокурором оперативному підрозділу здійснення слідчих (розшукових) та НСРД у кримінальному провадженні співробітник оперативного підрозділу, який його виконуватиме, користується повноваженнями слідчого (ст. 41 КПК України) [3, с. 163]. Водночас слід зазначити, що проведення оперативними підрозділами слідчих (розшукових) дій та НСРД може бути здійснено не лише за письмовим дорученням слідчого, а й у разі превентивного затримання особи, причетної до

терористичної діяльності, у місцях проведення антитерористичної операції, – за вмотивованим рішенням начальника ГУ СБУ або начальника ГУ МВС України, у відповідній області, місті Києві за згодою прокурора та без ухвали слідчого судді, суду (ст. 15-1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», п. п. 2.4, 2.5. п. 2 Наказу МВС, Генеральної прокуратури України та СБУ № 872/88/537 від 26 серпня 2014 р. «Про затвердження Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» [6].

Доручення складається у двох примірниках та повинно бути мотивованим, містити інформацію, яка необхідна для його виконання, чітко поставлене завдання, що підлягає вирішенню, строки його виконання, визначати конкретного прокурора, якому слід направляти матеріали в порядку, передбаченому ст. 252 КПК України. Оперативний підрозділ не має права передоручати виконання доручення іншим оперативним підрозділам. У дорученні також може визначатись порядок взаємодії між слідчим, прокурором і уповноваженим оперативним підрозділом, а також терміни складання протоколів про хід і результати проведеної НСРД або її проміжного етапу (п. п. 3.4.1-3.4.2 Інструкції)[5].

Вважаємо, що неформальний підхід до процесу взаємодії у формі надання / виконання доручень, що полягатиме у взаємному інформуванні, консультаціях, контактах між виконавцем та ініціатором, сприятиме мобільному реагуванню та, за необхідності, коригуванню роботи. Цілком зрозуміло, що в умовах відсутності зв'язку між ініціатором і виконавцем доручення недоліки, допущені при його складанні, силами виконавця ліквідовані бути не можуть [7, с. 117].

Перелік використаних джерел

1. Батюк О.В., Благута Р.І., Гумін О.М. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навч. посібн.; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 324 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>. (Дата звернення 15.05.2021).
3. Вапнярчук В. Суб'єкти кримінального процесуального доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 160–168.
4. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення і використання вогнепальної зброї, боєприпасів до неї і вибухових матеріалів : наказ МВС України від 25 березня 1993 р. № 164. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98/page>. (Дата звернення 15.05.2021).
5. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/936/1687/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/v0114900-12>. (Дата звернення 15.05.2021).
6. Про затвердження Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: Наказ МВС, Генеральної прокуратури України та СБУ від 26.08.2014 р. № 872/88/537. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1038-14>. (Дата звернення 15.05.2021).
7. Бегалов Є.П. Розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України: дис. ... д.-ра філософії за спеціальністю 081-Право. Київ, 2020. 278 с.

Ірина Костянтинівна ГРИШКО,
Аспірантка кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого

ВПЛИВ ТАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ НА РОЗРОБКУ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ САМОВІЛЬНОГО ЗАЙНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ТА САМОВІЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА

Сучасні реалії сьогодення, які характеризуються посиленням злочинних посягань, зокрема і щодо самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва, ставлять перед професійними учасниками кримінального провадження численну кількість завдань, що зумовлюють потребу в оперативному реагуванні та вимагають невідкладного вирішення. Дійсно, адже у процесі розслідування кримінальних правопорушень і судового розгляду, виникає значний обсяг розумових завдань, котрі належать різним напрямкам роботи слідчого або судді (виявлення доказів, формування висновків, організація окремих процесуальних дій та ін.) та потребують творчих підходів до їх ефективного врегулювання [1, с. 114].

Разом з тим, попри багатоманітність поставлених завдань, особливої уваги для оптимізації процесу розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва, і зокрема, побудови відповідних тактичних операцій, набувають тактичні завдання, вирішення яких, має не лише теоретичне, а й практичне значення. Як наслідок, успішне і ефективне виконання зазначених завдань, які виникають на кожному із етапів кримінального провадження з урахуванням особливостей злочинної події, що розслідується або розглядається в суді, безпосередньо залежить від якісно розроблених інструментів тактико-криміналістичного спрямування, адже останні мають змогу сприяти підвищенню результативності процесу розслідування [2, с. 173].

Водночас, існує низка проблем, що стосуються тактичних завдань розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва та, зокрема, їх впливу на побудову тактичних операцій. Необхідно зазначити, що складнощі, у першу чергу, пояснюються недосконалістю теоретичних напрацювань, як щодо загальних положень тактичних завдань, так і в межах розслідування цього кримінального правопорушення. Більше того, у спеціальній літературі[3] теоретико-прикладні засади тактичних завдань розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва відсутні взагалі. Крім цього, як і будь-яка інша, слідча діяльність має свої особливості й відрізняється від решти видів людської діяльності за змістом, особливостями здійснення, суб'єктами, зокрема, і завданнями[4, с. 11]. Ось чому дослідження тактичних завдань розслідування розглядуваного кримінального правопорушення є актуальним та відповідає потребам слідчо-судової практики.

У зв'язку з цим, нерозробленими залишається більшість питань, що мають вирішальне значення для підвищення оптимізації розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва в наслідок поглибленого дослідження проблематики взаємозв'язку тактичних завдань із тактичними операціями. У цьому аспекті, цілком очевидним є те, що проміжні (тактичні) завдання співвідносяться із тактичними засобами [5, с. 92]. Більше того, сутність тактичної операції заключається у її спрямованості якраз на вирішення проміжного (тактичного) завдання[6, с. 184]. Таким чином, наведені обставини визначають нагальну потребу в активізації наукових розробок зазначеного напрямку.

У теорії криміналістики питання щодо визначення поняття тактичного завдання залишається дискусійним. Разом з тим на думку В.А. Журавля, тактичні завдання – це ситуаційно зумовлене складне питання (проблема), що виникає на певний момент розслідування, яке має обмежену, локальну сферу реалізації, проміжний характер, призначене для встановлення одиничних фактів про окремі

елементи або обставини події злочину за рахунок застосування виключно тактичних засобів розслідування[7, с. 318–320]. Підтримуючи таку позицію, Р. Л. Степанюк розглядав тактичне завдання як зумовлену правовими, часовими або ситуаційними чинниками конкретну проміжну мету розслідування, яку необхідно досягти за допомогою застосування криміналістичних засобів, прийомів, методів[8, с. 162].

Разом з тим В.В. Тіщенко вказує, що у тактичних завданнях відображається основна специфіка методики розслідування конкретної категорії (роду, виду, групи) кримінальних правопорушень. Крім цього, постановка тактичних завдань залежить і оцінка слідчої ситуації дозволяють здійснити правильний вибір процесуальних і криміналістичних засобів їхнього вирішення[9, с. 140]. У свою чергу, досліджуючи концептуальні підходи щодо визначення поняття тактичного завдання, цілком підтримуємо позицію В.М. Шевчука, який слушно зауважує, що тактичне завдання – це ситуаційно зумовлена проміжна мета кримінального провадження, досягнення якої пов'язане із застосуванням тактичних засобів (тактичних прийомів, тактичних комбінацій, тактики слідчих (розшукових) дій, тактичних операцій та ін.)[10, с. 245].

Враховуючи викладене, можемо дійти висновку, що запропоновані доктринальні підходи до визначення поняття тактичного завдання мають теоретичне й практичне значення, адже сприяють більш глибокому розумінню сутності розглядуваної проблематики. З нашого погляду, термін «тактичне завдання» доцільно застосовувати тільки тоді, коли йдеться про необхідність вирішення локальних (проміжних) завдань розслідування. При цьому зазначені завдання вирішуються лише за допомогою оптимально розроблених тактичних засобів розслідування, серед яких вагомого значення набувають тактичні операції, котрі являються ефективним засобом реалізації методів досудового розслідування й вирішення окремих тактичних завдань.

Разом з тим виконання поставлених тактичних завдань розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва передбачає

розробку типових тактичних операцій. Зазначене є цілком очевидним, адже між цими категоріями існує безпосередній зв'язок. У цьому аспекті, В.Ю. Шепітько наголошує, що такий зв'язок простежується у тому, що: 1) тактична операція розробляється стосовно проміжного завдання розслідування; 2) реалізація тактичної операції здійснюється для вирішення проміжного завдання; 3) тактична операція буде ефективною тільки при наявності інформаційних даних у відповідній слідчій ситуації[11, с. 300].

Таким чином, не викликає заперечення факт того, що між тактичними завданнями розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва і тактичними операціями існує обопільний взаємозв'язок. Зокрема, вирішення тактичних завдань розслідування цього кримінального правопорушення видається за неможливе без ефективно розроблених засобів, серед яких особливої уваги набувають тактичні операції. У свою чергу, формування тактичних операцій – це логічний, послідовний процес, що відбувається з врахуванням специфіки тактичного завдання, на виконання якого й спрямована розроблена тактична операція, адже саме це є запорукою її результативності. Ось у чому й заключається сенс впливу тактичних завдань розслідування на розробку тактичних операцій.

Перелік використаних джерел

1. Коновалова В.Е., Шепітько В.Ю. Основы юридической психологии: учебник/ издание третье, исправленное и дополненное. Харьков: Одиссей, 2010. 352 с.
2. Шевчук В.М. Засоби криміналістичної тактики: поняття та система. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. 2 (22). С. 166–180.
3. Татарин Н.М., Пряхін Є.В. Методика розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 191 с.
4. Організаційно-правові засади діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України: монографія/ В.Г. Дрозд, А.В. Пономаренко, С.Є. Абламський, Л.В. Гаврилюк та ін: держ. наук.-досл. ін-т. Херсон: Видавничий дім Гельветика, 2020. 352 с.

5. Варцаба В.М. Розслідування злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами (тактико-психологічні основи): монографія. Харків, 2004. 188 с.
6. Шепітько В.Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія. Харків: Харків юридичний, 2007. 432 с.
7. Журавель В.А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан: монографія. Харків: Право, 2021. 448 с.
8. Степанюк Р.Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України: монографія. Харків: НікаНова, 2012. 162 с.
9. Тіщенко В.В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеса: Фенікс, 2007. 260 с.
10. Шевчук В.М. Значення тактичних завдань для побудови та реалізації типових тактичних операцій у кримінальному провадженні. *Криміналістика: традиції, новації, перспективи* : добірка наук. пр.; [упоряд. Н. А. Чмутова]. Харків : Право, 2020. 1280 с.
11. Шепітько В.Ю. Роль типових тактичних операцій в системі забезпечення ефективності досудового слідства. Вибрані твори/ Избранные труды. Харків: Видавнича агенція «Апостіль», 2010. 574 с.

Олексій Сергійович БОНДАРЕНКО,
*курсант 4 курсу, факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Доцент кафедри криміналістики та
домедичної підготовки ФПФОДР
к.ю.н., доцент*

Віктор Миколайович ПЛЕТЕНЕЦЬ

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ КРИМІНАЛІСТИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ

Соціально-економічні перетворення в нашій державі знаходять свої відображення й в діяльності правоохоронних органів. Значної уваги в діяльності

останніх набувають криміналістичні знання. Деякі особи вважають, що знання відповідної дисципліни не завжди є актуальною для майбутніх працівників правоохоронних органів, але ця думка є помилковою та потребує до себе з нашого боку уваги.

Варто наголосити, що вивчення вищевказаної науки не тільки надає відповідні теоретичні знання, а безпосередньо дає змогу формувати окремі види навичокта аналітичного мислення, дозволяє цілком розвинути вміння спостереження, що є вкрай необхідними для роботи в правоохоронній структурі. Також їх опанування і здатність використовувати на практиці, дозволяє підвищити саме професіоналізм фахівців, які обрали справою свого життя - роботу у правоохоронних органах.[1]

Криміналістика невід'ємно пов'язана з розслідуванням будь-яких видів кримінальних правопорушень, що передбачає збирання відповідних відомостей необхідних для встановлення обставин кримінального провадження. Завдяки багатьом методам, які нам надає криміналістика, ми можемо зробити оцінку місця події, правильно зафіксувати всі необхідні нам докази, а саме важливе, на нашу думку, це вивчення більш важливих відомостей, що викривають особу злочинця (його особливості, психічний та психологічний стан та інше) [2].

Щодо проблем, які на сьогодні виникають у практичній складовій органів правопорядку, зазначимо те, що зараз злочинність набрала вже більш сучасних обертів і з'явилося багато правопорушень що характеризуються технічністю та інформаційністю, які можуть здійснюватися саме в мережі Інтернет, тому доцільним було би саме вдосконалити застосування окремих методів та засобів щодо боротьби, протидії злочинності в даній сфері. Правопорушники досить часто використовують та застосовують різновиди сучасних телекомунікаційних засобів, комп'ютерну техніку тощо. Це потребує постійної уваги з боку науковців в пошуку, на підставі вивчення проблем практики, шляхів вирішення

існуючих труднощів розслідування. Не меншої уваги до себе потребує й таке невід'ємне явище, що супроводжує більшість розслідувань, як протидія, яка останнім часом набула особливого значення та актуальності [3]..

Визначені нами обставини дають можливість думати про те, щоб здійснити подальше удосконалення забезпечення криміналістичною технікою та рекомендаціями щодо покращення діяльності правоохоронців у сучасних умовах боротьби з протиправними проявами.

Таким чином, можна зробити висновок, що роль та значення криміналістики є не менш важливими ніж всі інші серед інших наук, адже завдяки цим відповідних знанням, вдосконаленням вмінь поліпшується та зростає ефективність діяльності фахівців правоохоронних органів, а також стає більш легким розслідування та встановлення всіх обставин вчиненого кримінального правопорушення та оцінка дій кожного його учасника..

Постійного вдосконалення та впровадження в практичну діяльність сучасних потребують досягнень науки та техніки, аналіз способів вчинення кримінальних правопорушень, належної оцінки та прийняття заходів з подолання протидії досудовому розслідуванню.

Перелік використаних джерел

1. Сокурєнко В.В. Деякі шляхи розвитку судової експертизи та криміналістики як навчальних дисциплін у підготовці фахівців для органів правопорядку// *Науковий вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*.

2. Шепітько В.Ю., В.О. Коновалова, В.А. Журавель Криміналістика: підручник / за ред. В.Ю. Шепітько. Право, 2008. 464 с.

3. Плетенець В. М. Криміналістичне забезпечення подолання протидії кримінальному судочинству: постановка проблеми. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць*. 2017. № 3. С. 207-212.

Анна Сергіївна БУРЯК,
*курсант III курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Доцент кафедри кримінального процесу ФПФОДР
к.ю.н., доцент*
Олена Анатоліївна СОЛДАТЕНКО

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОДАННЯ СКАРГИ НА ДІЇ, РІШЕННЯ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО, ПРОКУРОРА ТА ДІЗНАВАЧА

Інститут оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора та дізнавача є важливою гарантією захисту прав учасників кримінального процесу і є однією із засад кримінального провадження, передбаченою ст.7 Кримінального процесуального кодексу України (далі по тексту КПК України) [1]. Подання даних скарг забезпечується положеннями ст. 55 Конституції України [2], ст. 24 КПК України, де кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора та дізнавача з метою захисту своїх прав та свобод у разі їх порушення як із боку органів, що здійснюють кримінальне провадження, так із боку інших учасників кримінального провадження.

Предметом даної скарги можуть бути процесуальні рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора та дізнавача.

Право на оскарження під час кримінального провадження забезпечується встановленням в нормах КПК України порядку і строку їх подання, повернення або відмова у відкритті провадження. Скарги можуть бути подані особою протягом десяти днів з моменту прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності. Якщо рішення слідчого чи прокурора оформлюється постановою,

строк подання скарги починається з дня отримання особою її копії (ст.304 КПК України).

Проте існують випадки, коли скарга не розглядається та повертається особі:

1) скаргу подала особа, яка не має права подавати скаргу;

2) скарга не підлягає розгляду в цьому суді;

3) скарга подана після закінчення строку, передбаченого частиною першою цієї статті, і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку або слідчий суддя за заявою особи не знайде підстав для його поновлення.

В той же час, як показує практика, внаслідок неправильного складання скарги, за показниками 2020 року з повернутих справ, даний фактор становить 57%, а саме 40636 випадків по Україні. Це відбувається, внаслідок відсутності правил складання відповідної скарги та відомостей, які мають міститися у ній [3].

Проаналізувавши скарги, що подаються на дії, рішення та бездіяльність слідчого, прокурора та дізнавача ймовірно передбачити наступні відомості, які мають там міститися:

– найменування суду першої інстанції, до якого подається скарга;

– прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання (перебування) особи, яка подає скаргу, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;

– дії, рішення та бездіяльність слідчого, прокурора та дізнавача, які оскаржуються, а також його прізвище, ім'я та по батькові, посада та місце роботи;

– виклад обставин, що підлягають оскарженню, з урахуванням викладу неправильності чи неповноти дослідження доказів і встановлення обставин у кримінальному провадженні із застосуванням норм права;

– перелік обґрунтованих вимог особи, яка подала скаргу;

– перелік матеріалів, що додаються.

Отже, оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора та дізнавача має власний ряд особливостей та проблем, які виникають під час складання даних скарг. У даній роботі, ми визначили певні відомості, які мають зазначатися у скарзі та пропонуємо впровадити даний перелік до положень Кримінального процесуального кодексу України.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України, від 13.04.2012 №4651-VI, чинний, поточна редакція від 17.03.2021. Веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 04.04.2021);
2. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 04.05.2021)
3. Огляд причин відмови слідчими суддями місцевих суддів та слідчими суддями Вищого антикорупційного суду в задоволенні клопотань, скарг і заяв, поданих на стадії досудового розслідування. Веб-сайт. URL: <https://www.slideshare.net/pravotv/ss-208740949> (дата звернення: 05.04.2021).

Владислав Сергійович ВОВЧОК,
курсант 2-го курсу, гр. КП 931
факультету підготовки фахівців
для підрозділу кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
професор кафедри кримінального процесу ФПФОДР
к.ю.н., доцент

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО

РОЗГЛЯД ЗАСТОСУВАННЯ СУДОВИХ ПРЕЦЕДЕНТІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

Судовий прецедент займає окреме місце в системі джерел національного права. Судовий прецедент – це рішення суду, винесене у конкретній справі, яке повинно бути використано при вирішенні подібних питань в однорідних категоріях справ. Питання застосування «судового прецеденту» на прикладі зарубіжних країн та вітчизняного досвіду яскраво висвітлено у працях таких вчених, як С. Загайнова, В. Завидняк, Л. Корчевна, О. Жидков, А. Наумов, А. Осетинський, О. Скакун, В. Трофименко, та інші.

Л. Дроздовський стверджує, що проблема єдності судової практики в Україні дійсно нагальна. Проте, вирішення її за допомогою судового прецеденту не можливо. Недосконалість судової системи, відсутність об'єктивного відбору кандидатів на посаду судді, безвідповідальність та свавілля суддів не можуть бути усунені за допомогою судового прецеденту [1, с. 22-26].

Особливими ознаками судового прецеденту як джерела кримінально-процесуального права необхідно вважати наступні:

1) є результатом діяльності судової гілки влади та формується в процесі здійснення правосуддя;

2) формується вищим судом (апеляційним, касаційним тощо), проте вважається прецедентом з моменту посилення нижчестоящим судом на правило, сформульоване в ньому;

3) формується при вирішенні конкретного процесуального питання в процесі розгляду певної кримінальної справи;

4) будучи засобом об'єктивізації кримінально-процесуальних норм, може як встановлювати абсолютно нову правову норму, так і декларувати або тлумачити вже існуючі норми;

5) поєднує індивідуально-правові та нормативно правові риси, оскільки містить в собі припис, який спрямований на регулювання в першу чергу правовідносин, що є предметом конкретної судової справи, і водночас є правилом для вирішення інших подібних справ;

6) обов'язковість певного рішення для судді виникає тільки за умови схожості або подібності справи, що є на розгляді, зі справою, в якій існує рішення вищого суду або його власне;

7) динамізм та високий ступінь конкретизації кримінально-процесуальної норми, яка об'єктивується в судовому прецеденті [2, с. 50]

На думку Н. Пархоменко, на сучасному етапі визнання судового прецеденту джерелом права може розбалансувати систему розподілу влади, що не буде відповідати основним засадам правової, демократичної держави та суперечитиме існуючій сталій практиці державотворення та правотворення [3, с. 212 - 216].

Підходи до вирішення багатьох правових питань у Великобританії є своєрідні, оскільки ця країна не сприйняла римське право, в якому основне місце займає цивільне право в якості зразка. І саме тому правова система

Великобританії не визнає поділу права на приватне і публічне. Також не визнається виділення торгового права із норм цивільного права, як це прийнято у Франції, в Німеччині й багатьох інших країнах. На нашу думку, такий підхід у зарубіжних країнах можна пояснити застосуванням принципу верховенства права [4, с. 350].

Раніше правило прецеденту дотримувалося надзвичайно суворо відповідно до вимог того часу. Зарубіжні вчені, досліджуючи судовий прецедент, зазначали, що основним шляхом закріплення прецедентного права в Англії стали діяльність колоніальних суддів [5, с. 29], а також можливість рішень вищих національних судових органів до Судового комітету Таємної ради [6, с. 98]. В іншому випадку суд пристосовуються до вимог епохи, розробляючи нові доктрини і використовуючи техніку виключень.

Отже, судовий прецедент характеризується як судове рішення у конкретній справі, яке є обов'язковим для суду тієї ж або нижчої інстанції у майбутньому рішенні щодо всіх подібних справ. В його основі лежить соціальний факт повторення певних соціальних відносин, що визначає відповідність ідеї прецеденту природі людини та соціальним очікуванням суспільства. Питання судового прецеденту на сьогодні є надзвичайно актуальним, про що також наголошують низка науковців.

Перелік використаних джерел

1. Дроздовський Л. Перспектива введення в Україні судового прецедента як джерела права /Дроздовський Л. Правовий тиждень, URL: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=120594> (дата звернення 03.06.2021)

2. Кухнюк Д. В. Судовий прецедент як джерело кримінально-процесуального права України :автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2008. 17 с.

3. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології: монограф./Н.М. Пархоменко. Київ: Юридична думка, 2008. 336 с.

4. Чернецька О.В., Шилінгов В.С. Право Англії як класична модель прецедентного права. Правова система України й міжнародне право, порівняльнеправознавство. 2015. № 4. С. 348–352.

5. Жидков О.А. Судовой прецедент в правовых системах развивающихся стран. Источник права. Москва: Наука, 1995. С. 28–46.

6. Малишев Б. Судовий прецедент у правовій системі Англії (теоретико-правовий аспект): дис кандидата юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2002. 229 с

Валерій Олександрович ГЕТЬМАН,

курсант 2-го курсу, гр. КП 931

факультету підготовки фахівців

для підрозділу кримінальної поліції

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

професор кафедри кримінального процесу ФПФОДР

к.ю.н., доцент

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО

**ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМИ
РІШЕННЯМИ, ДІЯМИ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНУ, ЩО ЗДІЙСНЮЄ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ, ДОСУДОВЕ
РОЗСЛІДУВАННЯ, ПРОКУРАТУРИ АБО СУДУ**

На початку своєї роботи хочу зазначити, що згідно із ст. 56 Конституцією України, кожен має право на відшкодування за рахунок держави матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень. Це конституційне положення конкретизоване в ст. 130 КПК України, у якій встановлено, можливість відшкодування (компенсації) шкоди завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює

оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом.

Згідно ст. 12 Закону та ст. 11 Положення рішення про розмір відшкодуваної шкоди, зазначеної в пунктах 1, 3, 4 статті 3 цього Закону, у випадку постановлення виправдувального вироку приймає суд, про що виносять ухвалу.

Передивляючись всі повноваження стосовно данної теми, в мене є підстави стверджувати, що розгляд заяви реабілітованого громадянина про відшкодування шкоди проводиться судом, який приймає рішення у справі, не в порядку позовного провадження, а згідно Закону.

Але, хочу додати, що на практиці, навіть в межах однієї області, це питання вирішуються судами по різному. В одних випадках заяви реєструються та розглядаються за правилами кримінального судочинства, в інших як позовні провадження.

Однак на практиці, у випадку розгляду судом першої інстанції заяви за правилами кримінального судочинства, апеляційні скарги подаються також за правилами кримінального судочинства. Але, такий порядок апеляційного оскарження, на мою думку, є порушенням вимог Закону. А як свідчить практика, прокурори подають апеляційні скарги на ухвали суду, а апеляційні суди приймають такі апеляції до розгляду, що не відповідає вимогам законодавства.

Наприкінці своєї доповіді хочу додати ще, про колізію у застосуванні двох рівних за юридичною силою нормативних актів, якими є ЦК України та Закон, стосовно відшкодування шкоди завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури і суду, необхідно усунути шляхом внесення до них

відповідних змін та доповнень, з урахуванням практики ЄСПЛ, що буде сприяти прийняттю законних та однакових за змістом судових рішень.

На мою думку, реєстрація та розгляд заяви реабілітованого громадянина про відшкодування шкоди повинна проводитися судом, який приймає рішення у справі, не в порядку позовного провадження, а в рамках кримінального судочинства, з урахуванням особливостей визначених Законом. Апеляцію на ухвалу суду щодо зазначеної заяви має право подати громадянин, який звернувся до суду, а прокурор та інші особи позбавлені Законом такої можливості. Значну апеляцію слід подавати за правилами цивільного судочинства, з урахуванням вимог Закону.

Перелік використаних джерел

1. Боярський О. О. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю суду. [Текст] : Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Боярський Олександр Олександрович; Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2018. – 21 с.
2. Конституція України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 27.05.2021)
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 27.05.2021)

Юрій Володимирович ГОЛОВАНЕНКО,

*курсант 2-го курсу, гр. КП 931
факультету підготовки фахівців
для підрозділу кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

*професор кафедри кримінального процесу ФПФОДР
к.ю.н., доцент*

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО

ЩОДО ЗАГАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Формування в Україні правової держави з метою забезпечення надійного захисту прав, свобод та інтересів кожної людини, у якій існуватиме не лише відповідальність громадян перед державою, а й держави перед своїми громадянами, – є важливою передумовою створення в Україні демократичного суспільства. Цей головний напрямок державної політики передбачає вжиття відповідних заходів щодо вдосконалення кримінально-процесуального законодавства, подальшої демократизації його положень та приведення його у відповідність до Конституції України й міжнародно-правових стандартів.

Загальні положення досудового розслідування – це встановлені законом правила, що відображають найбільш характерні риси та особливості досудового розслідування, визначають найбільш суттєві вимоги, які пред'являються до порядку провадження процесуальних дій і прийняття рішень. В них містяться правові вимоги, які забезпечують виконання в цій стадії принципів і завдань кримінального процесу.

Досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення

до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [1].

Називаючи розслідування “досудовим”, законодавець тим самим вказує на його співвідношення з основною частиною судового розгляду – судовим слідством. Досудове розслідування передусє провадженню в суді і покликане забезпечити його успішне проведення, однак його не можна розглядати тільки як стадію, провадження якої здійснюється до суду і для суду.

Відповідно до вимог ст. 214 КПК України Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань [4]. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення затверджуються Генеральною прокуратурою України за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, органом, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства.

Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, яке здійснюється негайно після завершення огляду. У випадку виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно; відомості про нього вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань при першій можливості. Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення,

зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається [3,7].

До Єдиного реєстру досудових розслідувань вносяться відомості про:

- 1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;
- 2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;
- 3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;
- 4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;
- 5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- 6) прізвище, ім'я, по батькові та посада слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та розпочав розслідування;
- 7) інші обставини, передбачені положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань.

У Єдиному реєстрі досудових розслідувань автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження. Слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє прокурора про початок розслідування, підставу початку розслідування та інші відомості, передбачені частиною п'ятою цієї статті. У випадку, якщо відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесені прокурором, він зобов'язаний невідкладно, але не пізніше наступного дня, з дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до органу

досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування [2,10].

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. // Голос України. 2012. 19 травня (№90-91).
2. Грошев Ю. І. Досудове розслідування кримінальних справ. Х. ФІНН. 2009. 328 с.
3. Дубинский А. Я. Производство предварительного расследования органами внутренних дел. К. КВШ МВД СССР, 1987. 65 с.
4. Удалова Л. Д., Рожнова В. В., Савицький Д. О. Кримінальний процес України. Навчальний посібник. К. 2012. 153 с.

Лілія Олегівна ГОНЧАР,
курсант 3 курсу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Доцент кафедри криміналістики та
домедичної підготовки ФПФОДР
к.ю.н., доцент
Ганна Сергіївна БІДНЯК

МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ З ОГЛЯДУ НА ДОСВІД США

Причиною наявної кризи в криміналістиці України видається домінування застарілих теоретичних положень, розроблених ще за радянських часів, що призвело до принципових відмінностей від криміналістики західноєвропейських країн, Великої Британії та США.

Процеси глобалізації, які притаманні розвитку сучасного світу, зумовлюють потребу пошуку способів взаємної інтеграції одержаних знань у різних галузях. Процеси глобалізації, які притаманні розвитку сучасного світу, зумовлюють потребу пошуку способів взаємної інтеграції одержаних знань у різних галузях. Однією з таких глобальних наук, розуміння якої дещо відрізняється в різних державах, є криміналістика. Історично склалося так, що в Україні вона побудована на радянському фундаменті й у сучасних умовах стає все менш спроможною задовольняти потреби органів правопорядку в розробленні дієвих засобів, прийомів і методів доказування в кримінальному провадженні.

Попри тривалі дискусії та сприйняття більшістю науковців таких перспективних способів удосконалення положень криміналістичної науки, як

упровадження інновацій у галузі криміналістичної техніки та судової експертизи, створення рекомендацій для судового провадження та для здійснення професійного захисту від кримінального переслідування, застосування криміналістичних рекомендацій в адміністративному, цивільному та господарському судочинстві тощо, треба визнати, що усталені уявлення про природу й систему цієї науки фактично гальмують ці та інші напрями її розвитку.

На нашу думку, однією з причин нинішнього кризового стану криміналістики в Україні є домінування застарілих теоретичних положень, розроблених ще за радянських часів щодо її як науки суто юридичної природи, яка принципово відрізняється від криміналістики західноєвропейських країн, Великої Британії та США. Заклик протиставити радянську та буржуазну криміналістику, висловлений наприкінці 30-х років минулого століття в розпал масових політичних репресій у СРСР [1, с. 57], було почуто. У наступні роки радянські вчені провели велику роботу з обґрунтування розуміння криміналістики як суто юридичної науки, формування її системи, створення окремих криміналістичних теорій.

Проте сьогодні вже зрозуміло, що в результаті було фактично занедбано її природничо-технічний напрям. Розділ «Криміналістична техніка» з того часу розвивається вкрай повільно. Це пов'язано не тільки із загальним відставанням України від розвинених країн через економічні негаразди, а й з фактичною відсутністю можливостей у фахівців з природничих і технічних наук здійснювати дослідження з криміналістики через формальну невідповідність галузі знань вищої освіти. Наведені обставини свідчать про актуальність дослідження проблеми з'ясування дійсної природи та формування системи криміналістичної науки з огляду на досвід провідних країн світу. У цьому сенсі видається доцільними спроби пошуку способів інтеграції підходів щодо

розуміння цих питань у США та можливостей адаптації відповідних досягнень в українські реалії.

Окремі питання щодо тенденцій розвитку криміналістичної науки в сучасній Україні досліджували такі вчені, як М. В. Даньшин, В. А. Журавель, В. Ю. Шепітько, В. В. Юсупов та інші вітчизняні науковці. Проте порівняльного аналізу вітчизняних і зарубіжних підходів, а також відповідних можливостей їх взаємного впливу до цього часу не здійснювалось. Зокрема, потребують критичного аналізу наявні наукові засади у сфері криміналістики з огляду на досвід провідних країн світу, зокрема, США та Великої Британії, країн Європейського Союзу для удосконалення розуміння природи криміналістичної науки, її системи, завдань і можливостей. Історично склалося так, що в Україні вона побудована на радянському фундаменті й у сучасних умовах стає все менш спроможною задовольняти потреби органів правопорядку в розробленні дієвих засобів, прийомів і методів доказування в кримінальному провадженні.

Наведені обставини свідчать про актуальність дослідження проблеми з'ясування дійсної природи та формування системи криміналістичної науки з огляду на досвід провідних країн світу. У цьому сенсі видається доцільними спроби пошуку способів інтеграції підходів щодо розуміння цих питань у США та можливостей адаптації відповідних досягнень в українські реалії. Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Передусім зазначимо, що традиційно українська криміналістика є представником німецького шляху розвитку цієї науки, оскільки саме на фундаменті праць німецьких авторів виникла російська, а згодом радянська криміналістика.

На наш погляд, вплив наукових досягнень найбільш розвинених держав світу на відсталу криміналістику пострадянських країн не треба розцінювати в негативному сенсі. Навпаки, доцільно намагатись упроваджувати передові

підходи для подолання наявної кризи в науці. Констатуємо, що радянська криміналістика свого часу саме й перетворилася в науку про кримінальне розслідування на зразок американської «CriminalInvestigations». Виокремлення з неї судової експертології фактично завершило процес занепаду природничо-технічного напрямку, залишивши лише основи знань про традиційні розділи «польової» криміналістичної техніки.

Отже, видається, що намагання «не помічати» природничо-технічного напрямку в криміналістиці призвело до значного ухилу в наукових дослідженнях лише в гуманітарну сферу. Своєю чергою природничо-технічні криміналістичні знання передусім зосереджуються в галузі судової експертизи. До того ж наука під назвою «Судова експертологія» поступово відмежовується від криміналістики [3].

Крім того, у сучасній літературі вже широко підтримано заклики загалом відмовитися від поняття криміналістичної експертизи. Скажімо, О. Р. Росинська стверджує, що через комплексування та взаємне проникнення знань між криміналістичними та не криміналістичними експертизами стерто межі [4, с. 143]. І. В. Пирігуказує: «Криміналістичні експертизи як клас на сьогодні існувати не можуть» [5, с. 162]. І собі Г. К. Авдєєва наголошує, що «на сучасному рівні розвитку криміналістики стало очевидним, що термін «експертиза криміналістична» фактично втратив своє первинне значення, а його використання в сучасній науковій літературі й у нормативно-правових актах гальмує розвиток судової експертизи як системної галузі знань та обмежує права сторони захисту на самостійне залучення експерта» [6, с. 244].

Сьогодні вже є очевидним, що об'єднує вітчизняну криміналістику з Forensic Science лише криміналістична техніка, яка в Україні входить до складу криміналістичної науки, а в США є частиною Forensic Science. В іншому мають

місце кардинальні відмінності. Forensic Science за сутністю є сукупністю судових наук. Тому в США немає єдиного підходу до її структури.

Отже, науки, аналогічній Forensic Science, в Україні загалом не існує, а відповідні знання розвиваються передусім у складі інших природничотехнічних наук. Своєю чергою гуманітарна дисципліна Criminal Investigations у США, виходячи з її змісту, найбільш схожа із сучасною криміналістикою України. Її структура також є неоднозначною, проте завжди вміщує рекомендації щодо дій органів поліції та прокуратури під час розслідування злочинів і підготовки обвинувачення в суді.

Якщо порівняти вищенаведені підходи до структури Criminal Investigations з вітчизняними уявленнями про систему криміналістики, нескладно побачити явні паралелі між усіма її складовими, за винятком загальнотеоретичних положень криміналістичної науки, які в США фактично не розвиваються через відсутність єдиного розуміння останньої.

Крім того, доречно підкреслити, що в країнах англо-американської системи права створені й використовуються в практичній діяльності органів кримінальної юстиції різноманітні інструкції, рекомендації та поради, наприклад, Інструкція з розслідувань та операцій ФБР у межах країни (FBI Domestic Investigations and Operations Guide (DIOG)) у США, Рекомендації з розслідування вбивств (Murder Investigation Manual), Рекомендації з ідентифікації за обличчям (Facial Identification Guidance), Практичні поради поліцейським з використання цифрових зображень (Practice Advice on Police Use of Digital Images) у Великій Британії, Шахрайство – рекомендації з попередження, виявлення та розслідування (Fraud. A guide to its prevention, detection, and investigation) в Австралії. Отже, є підстави для проведення чіткої паралелі між навчальними дисциплінами «Criminal Investigations» у США та «Криміналістика» в Україні. В обох країнах вони викладаються в юридичних закладах вищої освіти, а практичні

рекомендації застосовуються в діяльності органів правопорядку з виявлення та розслідування злочинів.

Висновки. Уявлення про криміналістику як науку суто юридичної природи, що залишилося в спадок від радянських часів, фактично призвело до виродження природничо-технічного напрямку криміналістичних досліджень і перетворило сучасну українську криміналістику на гуманітарну науку про кримінальне розслідування, аналогом якої можна вважати дисципліну Criminal Investigations у США.

Водночас розділи криміналістичної техніки та судової експертизи належно не розвиваються через відсутність чіткого розуміння обсягу та місця відповідних знань у наявній системі наук. Природничо-технічної дисципліни на зразок Forensic Science в Україні немає, а відповідні положення розглядаються в різних науках, зокрема, криміналістиці, судовій експертизі, судовій медицині, судовій психіатрії, біології, хімії, машинознавстві тощо.

Уважаємо, що реалізація зазначених положень надасть новий поштовх у розвиток знань про природу й систему криміналістики як науки та пошук способів виходу з нинішнього кризового становища цієї галузі знань в Україні.

Перелік використаних джерел

1. Шавер Б. М. Предмет и метод советской криминалистики. Социалистическая законность. Москва, 1938. № 6. С.56-82.
2. Сокол В. Ю. Кризис отечественной криминалистики : монография. Краснодар, 2017. 332 с.
3. Сегай М. Я. Судова експертологія – наука про судово-експертну діяльність. Вісник Академії правових наук. 2003. № 2-3. С. 740-762.
4. Россинская Е. Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе. Москва : Норма, 2005. 656 с.
5. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.

6. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / редкол.: В. Ю. Шепітько (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2016. Т. 20 :Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. 952с.

7. English Oxford Living Dictionaries. URL : https://en.oxforddictionaries.com/definition/forensic_science (дата звернення: 17.11.2020).

8. Saferstein Richard. Criminalistics: An Introduction to Forensic Science. Prentice

Наталія Володимирівна ГРИГОРСЬВА,

курсант 4 курсу

факультету підготовки фахівців

для органів досудового розслідування

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Доцент кафедри криміналістики та

домедичної підготовки ФПФОДР

к.ю.н., доцент

Віктор Миколайович ПЛЕТЕНЕЦЬ

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ СЛІДЧОГО ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Висока відповідальність та суспільна значущість діяльності слідчого, обумовлює необхідність психологічної готовності до здійснення відповідних процесуальних дій в рамках чинного законодавства нашої країни. Адже з'ясування істини за кожним кримінальним правопорушенням повністю залежить від ефективної роботи працівника правоохоронного органу.

Слідчому під час своєї безпосередньої роботи доводиться стикатися з певної різноманітної інформацією, яку надають йому громадяни, шляхом заяви чи повідомлення, чи сама протиправна дія залишає після себе окремі фактори, чи сам фахівець, самостійно знаходить інформацію у відкритому доступі. Через ці всі фактори отримання інформації про вчинені кримінальні правопорушення в подальшому цілком будуть залежить результати проведення процесуальних дій в окремому провадженні.[1]

Виходячи з вище написаного ми можемо вважати, що задля ефективної роботи працівників правоохоронних органів виступає необхідним мати відповідні психологічні здібності та вміння відтворювати їх у житті. Вказані здібності можуть проявляти себе в вмінні відтворювати саме різнопланові, контр аргументовані варіанти досліджуваної події. Це забезпечить формування більш цілісної картини про обставини кримінального правопорушення та мінімізує можливість упущення із розгляду якихось, на перший погляд, не важливих обставин. Наведене пов'язане з психологічним станом особи, на який впливає відповідний дефіцит часу, адже законодавство визначає рамки (термін) в який необхідно здійснити окремі процесуальні дії, які собою складають етап досудового розслідування. Дане вміння виникає не одразу, а лише з відповідним досвідом, воно залежить не лише від уміння виконувати свої повноваження, а також від певних якостей якими володіє слідчий, а саме: відповідальність, відповідна професійна зацікавленість у швидкому та ефективному здійсненні розслідування кримінального провадження, вміння використовувати будь-які заходи і засоби, які є необхідними для безпосереднього розслідування. Це все тягне за собою відповідний стрес і тому головним фактором психологічної готовності слідчого до даної галузі праці є саме стійкість до стресових ситуацій.

Зазначимо, що слідчий, який безпосередньо здійснює розслідування кримінальних правопорушень, повинен повністю бути готовим до протидії

учасників у ефективному розслідуванні, бо не всі особи можуть сприяти розслідуванню і будь-якими способами можуть заважати здійснювати певні процесуальні дії чи затримувати їх здійснення. [2]

Не меншої уваги в готовності може бути й те, що наприклад, в ході допиту він може отримати відомості, що висвітлюють осіб в аморальній, цинічній, зухвалій поведінці тощо.

Поширення в ході проведення допитів, у сучасних умовах, набули неодноразові зміни свідчень відповідними учасниками, звинувачення слідчого в неналежній, поведінці, упередженому ставленні, тощо. Це обумовлює необхідність швидко адаптуватися до змін в обстановці, від чого залежить успіх проведення окремої слідчої (розшукової) дії та розслідування [3].

Таким чином можна зробити висновок, що професійна діяльність слідчого потребує значної кількості знань, вмінь, навичок, успіх якої досить часто обумовлений психологічною готовністю до здійснення відповідних процесуальних дій та взаємодії з учасниками кримінальних правопорушень. Психологічні знання слідчого впливають на формування готовності учасників розслідування співпрацювати з органами розслідування. Цим буде забезпечено мінімізацію часу, сил та засобів на проведення досудового розслідування.

Перелік використаних джерел

1. Шепітько В.Ю., В.О. Коновалова, В.А. Журавель Криміналістика: підручник / за ред. В.Ю. Шепітько. Право, 2008. 464 с.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України: Кодекс України від 11.09.2020 р. № 113-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020.
3. Плетенець В. М. Можливості адаптивної поведінки слідчого в умовах протидії розслідуванню. *East european scientific journal (Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe)*, 2020. № 7 (59). С. 60-64.

Кристина Дмитрівна ДІДЕНКО,
курсант 2-го курсу
факультету підготовки фахівців
для підрозділу кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
професор кафедри кримінального процесу ФПФОДР
к.ю.н., доцент

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО

ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Перш за все, я хотіла би зазначити, що документами кримінального провадження є матеріали, інші документи, що надаються суду під час розгляду його учасниками, судові рішення та інші документи та документи, що мають значення для цього кримінального провадження, які додаються до обвинувальний акт (клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності) (частина 1 статті 317 КПК).

Слід розуміти, що втрата матеріалу у кримінальних провадженнях виключає можливість отримання інформації з цього матеріалу, яка відображає хід досудового розслідування та результат розгляду справи внаслідок процесів фізичного впливу.

Матеріали кримінального провадження можуть бути втрачені повністю (коли знищені або втрачені всі матеріали) або частково (коли втрачено окремі матеріали), з об'єктивних (стихійне лихо, пожежа, повінь тощо) або суб'єктивних (умисне пошкодження, викрадення тощо) причин.[2]

Кримінальні матеріали можуть бути як повністю втраченими (коли всі предмети знищені або втрачені), так і частково (коли деякі предмети загублені),

матеріальними (стихійне лихо, пожежа, повеня тощо) або суб'єктивними (навмисна шкода, крадіжка тощо). [2]

Відповідно до положень статті, що коментується, протоколи судового розгляду можуть бути повернуті до кримінального провадження лише на вимогу сторони. Крім того, в зобов'язанні не вказано характер такої заяви, але письмова форма такої заяви представляється більш прийнятною (для тих, хто стосується структури та змісту заяви про відновлення процесу слухання).

Найпоширенішою ознакою поновлення є закінчення судового рішення. Інші провадження не підлягають поновленню відповідно до вимог процесуального законодавства. Однак ч. 3 ст. 1 Закону України від 12.08.14 р. № 1632-VII «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку із проведенням антитерористичної операції» є неповними та перебувають на місцевому розгляді. Апеляційні суди, розташовані в зоні проведення антитерористичних операцій, будуть передані до судів відповідно до юрисдикції, встановленої цим Законом за розпорядженням голови відповідного вищого спеціального суду. Але, як показує практика, більшість справ залишаються в судах, які не знаходяться під контролем української влади [3].

У разі неможливості передачі матеріалів справи відповідно до підвідомчості, встановленої цим Законом, законодавці встановили, що необхідні процесуальні дії здійснюються на підставі документів та матеріалів, поданих учасниками судового засідання. За умови, що таких документів та матеріалів достатньо рішенням суду. Однак процедура такого відновлення не регулюється законодавством, тому суди відмовляють задовольнити такі заяви.

Саме на такий випадок законодавець визначив, що у разі неможливості передачі матеріалів справи відповідно до встановленої згідно з цим Законом підсудності вчинення необхідних процесуальних дій здійснюється за документами і матеріалами, поданими учасниками судового процесу, за умови,

що такі документи і матеріали є достатніми для ухвалення відповідного судового рішення. Однак процедура такого відновлення законодавством не регламентована, внаслідок чого суди відмовляють в задоволенні подібного роду заяв.

Втрачені матеріали кримінального провадження можуть бути відновлені на вимогу сторони. Найближчі родичі померлого мають право в разі необхідності подати заяву про його реабілітацію [2].

Втрачені матеріали кримінального провадження можуть бути відновлені за заявою учасника судового провадження. Близькі родичі обвинуваченого, який помер, мають право подати відповідну заяву, якщо це необхідно для його реабілітації[2].

У зв'язку з окупацією Криму та проведенням ООС на сході України склалася ситуація, коли стало неможливим виконати або переглянути судові рішення, винесені судами Луганської, Донецької областей та АР Крим. Через це, у великої кількості переселенців виникли не аби які труднощі. Так, до приймальні неодноразово зверталися переселенці, які притягалися до кримінальної відповідальності, та щодо яких не ухвалено вирок суду. Практично всі вони є заручниками відсутності законодавчого регламентування в КПК, адже в разі потреби вони отримують довідку просудимість, в якій зазначено, що особа притягалася до кримінальної відповідальності.

Що стосується вторгнення в Крим та здійснення природоохоронних заходів на сході України, то неможливо виконати чи переглянути судові накази, видані судами Луганської, Донецької областей та Криму Автономної Республіки. Через це велика кількість мігрантів стикається з певними труднощами. Таким чином, до приймального центру неодноразово звертались переміщені особи, які не були забезпечені рішенням суду. Майже всі вони є заручниками через відсутність законодавчого контролю у Кримінально-процесуальному кодексі,

оскільки за необхідності вони отримують свідоцтво про засудження, яке свідчить про притягнення особи до відповідальності.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України
<https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>
2. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туман К82 та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. - Х. : Пр; 2013.-824 с.
3. Закону України від 12.08.14 р. № 1632-VII «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку із проведенням антитерористичної операції» <https://zakon.rada.gov.ua/go/1632-18>

Вікторія Василівна ДОБОШ,
курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів стратегічних розслідувань Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Викладач кафедри кримінального процесу ФПФОДР
Володимир Миколайович КІЯНИЦЯ

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРАВ ТА ОBOB'ЯЗКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО

Актуальність даної теми- висвітлення питань боротьби з корупцією в нашій державі та шляхів її подолання. Розглянута діяльність антикорупційних органів, наданих їм прав та можливостей. Тому в Україні існує система антикорупційних суб'єктів, завданням яких є безпосередньо боротьба та протидія корупції.

Корупція в Україні стоїть чи не найпершому місці серед проблем нашої держави. Кожен із громадян України має бути ознайомлений із юридичною відповідальністю за скоєння злочинів в економічній сфері, щоб надалі їх не вчиняти.

Національне антикорупційне бюро України (далі - НАБУ) є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових.

Завданням НАБУ є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також вжиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції[2].

Законом України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII «Про Національне антикорупційне бюро України» регламентовано повноваження директора (стаття 8) і директорів територіальних управлінь (частина 2 статті 9), обов'язки (стаття 16), права (стаття 17) НАБУ. Окремого розділу чи статті, яка б визначала повноваження НАБУ, у зазначеному законі немає. Водночас у частині 3 статті 17 цього закону зазначено, що НАБУ може мати інші повноваження, пов'язані з виконанням ним своїх обов'язків. Таким чином, повноваження НАБУ, на відміну від повноважень поліції та прокуратури, визначено через юридичні обов'язки[2].

На мою думку, доцільно встановлювати повноваження НАБУ крізь призму його завдань як повноваження у таких сферах як попередження, припинення, виявлення, розкриття та розслідування корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності.

Однією з суттєвих ідей у системі публічної адміністрації стало створення НАБУ як автономного органу з правоохоронними функціями, що має значні

переваги в порівнянні з існуючими правоохоронними органами. Даний 45 орган розглядається суспільством як можливість відійти від застарілої неефективної практики у протидії корупційним правопорушенням та досягти кращих результатів на цьому напрямі. Вбачається, що на відміну від всіх існуючих правоохоронних органів, можливе формування суспільної довіри до зазначеного органу та широка підтримка суспільства, оскільки він ще не віднесений суспільною думкою до неефективних та корумпованих державних інституцій. Вагомим плюсом створення даного органу стало те, що через свою автономність він не залежить від корупційних та політичних впливів, а також є незалежним від інших державних органів, що дозволить йому безперешкодно втручатися у їхню діяльність при виявленні, розкритті та припиненні корупційних правопорушень серед державних службовців.

Тому, коли не існувало НАБУ у період з 2001–2010 років наявні зміни у сфері економічних злочинів:

-у період з 2001 по 2005 роки число злочинів, котрі були зафіксовані збільшилася до 8 %, з 2005 по 2010 роки (крім 2007 р.) – зменшилася на 20 %. У зв'язку з внесенням у 2011 р. значних змін до КК України в частині кримінальної відповідальності за економічні злочини, а також у зв'язку зі змінами у веденні статистичної звітності щодо вказаної категорії злочинів визначення та порівняння показників економічної злочинності в період з 2011 по 2015 роки виявляється досить проблематичним. Єдиної статистичної звітності щодо доказів злочинів у сфері економіки в Україні наразі не існує.

Відповідно до спостережень Генеральної прокуратури України за останні п'ять років число правопорушень в сфері господарської діяльності, які посідають головне місце у структурі економічної злочинності, зменшилася майже вдвічі – з 6026 кримінальних правопорушень у 2013 році до 3320 у 2017 році. [3].

Висновок: НАБУ є суб'єктом запобігання корупції тому, бо Антикорупційне бюро є єдиним органом в державі, який створений безпосередньо з метою захисту громадян від корупційної діяльності з боку влади і, я вважаю, що їм вдасться подолати корупцію у нашій країні. Тому можна дійти до такої думки, що НАБУ є досить ефективним правоохоронним органом, який запобігає корупції зі сторони владних суб'єктів та бориться за права громадян України. Тому, НАБУ є одним з головних органів боротьби з корупцією в Україні, котрий, на мою думку, зрештою зможе побороти корупцію в Україні.

Перелік використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 23.04.2021).

2. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII, із змінами на 17.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 23.04.2021);

3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2017 року. // Генеральна прокуратура України: офіц. сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113281&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 23.04.2020).

Анастасія Олександрівна ДУМА,
*курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*
Олена Анатоліївна НИКИФОРОВА

WAYS TO IMPROVE THE SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF LAW ENFORCEMENT AGENTS FOR ACTION IN EMERGENCY SITUATIONS

Reforming the law enforcement system in Ukraine is a continuation of state building. The scale and intensity of these changes is impressive, but not entirely satisfying to citizens. Crime, terrorist acts, even mass ordinary domestic offenses can significantly destabilize life in the country. Therefore, improving the law enforcement system is a priority for Ukraine, and it is extremely dangerous to stop or slow down this process now.

Law enforcement involves a set of measures and tools to ensure the main tasks, and each component of the system needs improvement. Protection of public order, ensuring personal safety of citizens, protection of their rights and freedoms, legitimate interests, protection of property from criminal encroachments, prevention of offenses and their cessation, detection and detection of crimes, search for perpetrators, road safety is the main goal of reform [1, p. 66].

In turn, any activity is impossible without staffing and training of personnel. Increased responsibility for the results of their activities, high risk to personal life and health, lack of a ready-made algorithm for all possible situations, a wide range of

specialized knowledge and skills require increased attention to the training system of law enforcement. Every component of this training is important, but a special role is given to on-the-job training.

In-service training is a system of measures aimed at consolidating and updating the necessary knowledge, skills and abilities of a police officer, taking into account the operational environment, the specifics and profile of his operational activities. This type of training is carried out on the ground and takes into account the peculiarities of service in this area. Professional training of law enforcement officers includes administrative, legal, functional, fire and physical training. A separate area of law enforcement training is preparation for action in emergencies and extreme situations. If unsatisfactory knowledge and skills of police officers in a regular situation can reduce the efficiency of tasks, then in the event of deterioration of the operational situation and in an extreme situation, it is possible to stop the task, the emergence of losses among personnel. It is necessary, taking into account the current conditions of service in the police, to strengthen combat training of police officers by bringing training closer to the conditions of practical service, training, study of materials of investigated criminal proceedings, participation in operational and preventive measures of territorial police bodies. [2, p. 98].

Police training needs to be substantially updated. The main purpose of training law enforcement officers to work is to form a high level of readiness to act in extreme situations.

Given the stressful nature of professional activity, psychological training in the Ministry of Internal Affairs involves, according to the analysis of various legal documents, the solution of a number of problems, namely:

- to provide assistance to employees in learning about their individual psychological characteristics;
- provide basic knowledge of conflictology;

- learn to make the most of their mental capabilities in extreme conditions, etc.

It is possible to allocate three groups of the general methods of psychological maintenance of readiness of militiamen for activity:

- 1) methods of organization and implementation of activities;
- 2) methods of motivation and stimulation of activity;
- 3) methods of diagnosis, control and correction of activities, each of which is divided into groups of partial methods and techniques of psychological support.

The main methods of forming the psychological readiness of law enforcement officers can be active group communication methods, which are aimed at developing skills of analysis of real situations, situations of adaptation and free influence of verbal and nonverbal means on behavior. They can be divided into three blocks. Discussion methods that form a certain opinion [3, p. 71].

Not only specially formed problems, but also cases from professional activity can act as an object of discussion. The presence of police veterans is desirable. While the veteran talks about his experience, his feelings, he gives young employees the opportunity to identify their reactions and compare them with the reactions of other listeners; during the conversation the newcomer looks for ways to manage the situation (coincidence with it).

Discussion methods, in my opinion, can be widely used in the practice of training specialists of special units of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

The game methods used are divided into operational and role-playing. The first in their psychological parameters (motivation, participation of intellectual resources, emotional coloring) are similar to the methods of analysis of problem situations, but have a scenario in which the algorithm of "correctness" and "incorrectness" of the decision, which allows the specialist to see the impact of future decisions. [4, p. 154].

In terms of role-playing, the individual is faced with the need to change their attitudes, while creating conditions for the formation of new, more effective communication skills.

The development of psychological readiness in schools and educational institutions for the training of police personnel of different countries is carried out not only in the course of various classes, but also within the framework of special courses. This training is not limited to a separate course to provide psychological knowledge, the formation of given skills, abilities and qualities. With the spread of numerous programs of psychological training, psychology is integrated into the goals, content, organization and methods of training. The very concept of training becomes psychological.

Перелік використаних джерел

1. Деякі аспекти професійної діяльності працівників правоохоронних органів в екстремальних умовах. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. 2002. Т. IV, ч. 1. 212 с.
2. Грановская Р. М. Элементы практической психологии. 2-е изд. Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1988. 198 с.
3. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А., Пономаренко В. А. Готовность к деятельности в напряженных ситуациях: психологический аспект. Минск : Университет, 1985. 206 с.
4. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності у звичайних та екстремальних умовах. Київ, 2006. 400 с.

Євгеній Олександрович КАЛАШНІК,
здобувач вищої освіти навчальної групи КП-037
1-го курсу факультету підготовки
фахівців для підрозділів
кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник
Ірина Валеріївна ЦАРЬОВА,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
українознавства та іноземних мов факультету
підготовки фахівців для підрозділів стратегічних
розслідувань Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ У ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Розглядаючи питання дотримання прав людини, досить часто найпершим, що спадає на думку, є саме необхідність дотримання прав, що забезпечують безперешкодне існування особи – право на свободу та особисту недоторканність. Найбільшій актуальності набуває саме цей аспект, оскільки країна чітко визначилась з проєвропейським напрямком розвитку, що очевидно передбачає реформування української правової системи в напрямку забезпечення прав людини, і, власне, не дивно, що захист права на свободу та особисту недоторканність як особливість реалізації прав людини в досудовому провадженні є об'єктом посиленої уваги з боку європейських спеціалістів, українського свідомого населення.

Розпочнемо аналіз з чинної нормативно-правової бази, яка регламентує попередньо зазначений аспект прав людини. У цей перелік можна віднести: Загальну декларації прав людини (1948 р.); Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.); Мінімальні стандартні правила ООН

поводження з в'язнями (1955 р.); Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.); Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (1979 р.); Конвенцію ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання (1984 р.); Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином (1988 р.), «Токійські правила», 1990р.; Основні принципи поведження з в'язнями (1990 р.), Конституція України (1996 р.), як до того ж основоположний документ для усіх інших правових актів, що регламентують ці питання в українському законодавстві (Кодекси, Закони, Декларація), а також сумарна кількість рішень Європейського суду з прав людини, що є безперечним орієнтиром й підставою для послідууючої реалізації цього невід'ємного права людини.

На такому етапі дослідження, вважаємо необхідним виділити найбільш раціональні доктрини таких понять як «особиста недоторканність людини», «свобода людини», а також «досудове провадження» задля об'єктивного підходу до дослідження обраної проблеми[5]. Поняття «особиста недоторканність людини» нібито здається досить очевидним, проте чітке трактування все ж відсутнє, хоч і порушувалось у роботах таких вчених-правників як В. Олійника, П. Рабіновича, В. Сіренка, А. Таранова, О. Фрицького та багатьох інших, однак більшість досліджень було присвячено не безпосередньо недоторканності людини, а недоторканності окремих суб'єктів, таких як депутати, судді тощо, є також декілька цікавих статей аспірантів й викладачів ЗВО, однак більшість спрямована на досягнення мети, поставленої у власній роботі, що відрізняється від зазначеної мною теми, тому трактування здійсно авторське. Тож, на нашу думку, особиста недоторканність людини полягає в нормативній охороні особистості від будь-яких посягань на неї, на свободу вибору дій, можливостей розвитку в усіх наявних аспектах, а також паралельному необхідному правовому

забезпеченні захисту зазначеного абсолютного права людини. Право на «свободу людини» чітко пояснюється за допомогою принципу правового регулювання більшості демократичних країн: «людина може робити все, крім лише того, що заборонено безпосередньо законом», і останнє поняття, яке, власне, і спрямовує попередньо зазначені поняття у власне русло – «досудове провадження», аналізуючи визначення цього поняття такими постатями науки і юриспруденції як Н. Власової, Г. Хімічевої, С. Серебрової й А. Татаровим, виокремимо: поняття досудового провадження є надзвичайно важким для розуміння, адже несе в собі один з найбільших суб'єктивних мотивів[6], однак підтримуємо думку про «необхідне залучення цього поняття до частини кримінального процесу, що розпочинається з моменту одержання заяв та повідомлень про злочини і полягає у здійснюваній в установленому законом порядку діяльності слідчого, органу дізнання, прокурора стосовно розслідування злочинів, а також правовідносини, що виникають унаслідок цієї діяльності як між зазначеними посадовими особами, так із іншими учасниками кримінального судочинства»[4].

З'ясувавши усі необхідні для конструктивного підходу складники, продовжимо дослідження з неймовірно цікавого випадку, що слушно вважають «керівним» у вирішенні подібних справ, навіть наважимося назвати його судовим прецедентом, незважаючи й на те, що в романо-германській правовій сім'ї, у якій власне знаходиться Україна, не передбачені випадки керування ними при розгляді справи, проте практика Європейського Суду з Прав Людини завжди займала ключові позиції у переважній кількості досудових проваджень, і саме тому, після досить плідного пошуку, натрапляємо на Справу «Ічин та інші проти України», що розглядалась у Страсбурзі, 21 грудня 2010 року, у розділі «ЩОДО ПРАВА» якого, зазначений пункт III «СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ», яка передбачає «Право на свободу та особисту недоторканність».

У судовому провадженні громадяни вимагали компенсації від держави, за порушення, як їм уважалось 6 статей Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також декількох нормативних актів українського законодавства, в наступному розмірі: пані Ічина – 4000 євро, п. Ічин – 12 000 євро, пані Дмитрієва – 4000 євро, п. Дмитрієв – 9000 євро. Про кінцеву постанову ЄСПЛ трішки з часом, а зараз проясню суть справи. Розпочалось усе зі скоєння неповнолітніми п. Ічиним і п. Дмитрієвим правопорушення, як здалося слідчому судді – кримінального, яке полягало у викраденні шкільного майна з їдальні – умисно. Наслідком чого стало поміщення п. Ічина та п. Дмитрієва в приймальник-розподільник для неповнолітніх відповідно до статті 7-3 Кримінально-процесуального кодексу, яке, до речі, пізніше зіграло ключову роль у винесенні постановлення ЄСПЛ. А в ланцюгу подій, наступним йде висновок суду «про існування достатніх підстав вважати, що п. Ічин і п. Дмитрієв ухилятимуться від слідства і суду та продовжуватимуть свою злочинну діяльність. Постанова суду остаточна і не підлягає оскарженню» й продовження дії попередньо обраної санкції, а саме перебування двох неповнолітніх у приймальнику-розподільнику до 13 лютого того ж року.

А вже 26 квітня відбулося винесення постанови про закриття кримінальної справи з огляду на недосягнення особами віку з якого настає кримінальна відповідальність, однак цьому передували скарги пані Дмитрієвої і пані Ічиної до безпосередньо прокурора, про те, що за час перебування неповнолітніх у приймальнику-розподільнику до їх синів, зі сторони закладу, було здійснено таку поведінку, що принижує людську гідність, й, фактично, обмежувало право на свободу й особисту недоторканність.

Європейський Суд з Прав Людини одногосно приймає рішення про відхилення більшості скарг, окрім двох, за порушення пункту 4: «кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право

ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним» і 1 («Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури...») Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, наслідком розгляду яких стало присудження відшкодування в загальній сумі 15 000 євро на користь заявників [3].

Уважаємо цю справу наймовірно вагомою у розгляді аспекту реалізації механізму захисту права людини на свободу і особисту недоторканність, а тим паче, вона була розглянута в найбільш справедливому суді, по відношенню до безпосередніх абсолютних прав людини, і є орієнтиром для майбутнього розгляду подібних справ не тільки судами.

Отже, право на свободу завжди займало ключову позицію серед інших прав людини, і з огляду на актуальність цього права в досудовому провадженні, зазначимо: реалізація права «свободи людини», що передбачене ст. 29 Конституції України[1] є не тільки необхідністю дотримання міжнародних договорів з боку України, закономірної необхідністю євроінтеграції, а й ознакою правової, демократичної держави. Привернення громадської уваги саме до цього аспекту дотримання прав людини в досудовому провадженні, з боку органів виконавчої влади, а також здійснення ефективної, безоплатної правової допомоги учасникам кримінального провадження, з часом, більш ніж впевнені, матиме змогу повністю викоринити випадки подібних порушень з нашого правового поля.

Перелік використаних джерел

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996.
URL :<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show>.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Документ 995_004, чинний, редакція від 02.10.2013, підстава - 994_002-13.
3. Справа «Ічин та інші проти України» (Заяви NN 28189/04 і 28192/04) Документ 974_661, прийняття від 21.12.2010.
4. Татаров О. Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС). Донецьк: ТОВ «ВПП «ПРОМІНЬ», 2012. 640 с.
5. Царьова І. В. Лінгвофілософія сучасного юридичного тексту. *Colloquium-journal*. Warszawa, Polska, 2020. № 16 (68), Część 3. P. 23–26.
6. Makushev P. V., Minchenko O. V., Tsareva I. V. Lalingüística jurídica como campo de conocimiento prometedor. *Cuestiones Políticas*, 2021. 39(68), P. 571-580.

Владислав Олександрович КАРПЕНКО,

курсант 3 курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань, гр. ФЕБ 842
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

*професор кафедри кримінального процесу ФПФОДР
к.ю.н., доцент*

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЗАГАЛЬНИХ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ І ЙОГО ТЛУМАЧЕННЯ

Актуальність даної теми у наш час породжена проблематикою визначення термінології загальних засад кримінального провадження, хоч основні засади і прописані в Кримінально-процесуальному кодексі України (далі - КПК)[1]. Але на законодавчому рівні не закріплено систему засад кримінального провадження, оскільки щодо самого поняття існує багато думок вчених у правових галузях і

науках щодо складових, побудови їх класифікації, характеру внутрішніх та зовнішніх взаємозв'язків. Оскільки ці засади мають витoki із Конституції України, щодо прав і свобод людини, то вони обов'язково мають мати своє визначення.

Дуже багато українських вчених, в галузі права, мають свої думки, щодо визначення і тлумачення поняття загальних засад кримінального провадження, наприклад В. М. Тертишник під засадами кримінального провадження виділяє загальні положення, правила поведінки, головні ідеї, начала, що визначають сутність і зміст діяльності суб'єктів процесу, процесуальну форму здійснення правосуддя, створюють систему гарантій установлення істини, захисту прав і свобод людини та забезпечення справедливості правосуддя, та які отримали закріплення в законі, звернені своїми правовими вимогами до всіх учасників процесу, мають загальнообов'язковий характер, забезпечуються заходами державного примусу і мають правовий механізм реалізації [2, с. 83].

У цьому твердженні маються на увазі первинні права людини і вони є невід'ємними. Всі дотримання прав і свобод людини контролюються також відповідними державними органами, що забезпечує розмежування між правомірними і неправомірними діями як і органів, які здійснюють кримінальне провадження, так і осіб, щодо яких висунуто обвинувачення.

Інші видатні вчені, такі, як Л. Б. Ісмаїлова, Г. В. Кудрявцева, Ю. Д. Лівшиць, В. В. Навгороцька, М. М. Михеєнко засадами кримінального провадження називають закріплені в конституційному та процесуальному законодавстві основні ідеї, які визначають побудову кримінального процесу, його сутність і демократизм [3, с. 96].

На чому ми і наголошували в самому початку. В чому і сутність кримінального провадження, що воно має визначати винних осіб, при цьому не порушувати права і свободи людини, крім закріплених в КПК умов, таких, як

заходи забезпечення кримінального провадження, запобіжні заходи, оперативно – розшукові дії. Також необхідно наголосити на тому, що засади стосуються лише учасників кримінального провадження.

В. Я. Тацій відзначає, що закріплення засад в КПК має виключно важливе значення, оскільки вони відображають сутність, зміст, структуру та форму кримінального провадження, характеризують його історичний тип, є керівними положеннями для закріплення його завдань, побудови стадій, окремих проваджень та інститутів, визначають предмет і метод процесуального врегулювання, рівень розвитку наукової думки та національної культури, панівну ідеологію та інші об'єктивні фактори. Тому він визначає загальні засади кримінального провадження як закріплені в нормах права визначальні, фундаментальні положення щодо закономірностей і найважливіших суттєвих властивостей кримінального провадження, які обумовлюють їх значення як засобу для захисту прав і свобод людини і громадянина, а також для врегулювання діяльності органів та посадових осіб, які ведуть кримінальне провадження [4, с. 62].

Засади, котрі закріплені в КПК, мають фундаментальне значення, оскільки завдяки ним і втілюються основні завдання, і без засад їх втілення було б неможливим. Ці основоположні засади увібрали в себе весь багатовіковий досвід розслідування кримінальних проваджень, згодом стали демократичними. Саме завдяки дотриманню первинних прав людини став можливим справедливий розгляд справ: саме на підставі ухвали слідчого судді органи, що здійснюють досудове розслідування не мають право втручатись у особисте життя людей, не мають права втручатись до житла чи іншого володіння особи, користуватись чужим майном, без вмотивованих і закріплених нормативно підстав. А завдяки оперативно – розшуковим діям можливо знайти винних, котрі цілеспрямовано

переховуються і не хочуть бути нести відповідальність, згідно своїх протиправних вчинків.

О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський наголошують, що засади права спрямовані на утвердження, забезпечення і захист суспільних цінностей, дозволяють урахувати їх під час формування та дії права. Засади права символізують дух права, пов'язують право з політикою, економікою, мораллю, переводять на мову правових категорій і репрезентують суспільні інтелектуально-ціннісні настанови і тенденції [5, с. 123].

Підсумовуючи вищенаведені думки і твердження вчених, можна навести власне твердження, яке буде у своєму змісті мати всі ознаки засад кримінального провадження. Отже, засади кримінального провадження це закріплені в Конституції України основні положення, щодо забезпечення справедливого і неупередженого розгляду кримінального провадження, для виконання завдань кримінально – процесуального права, та щодо встановлення винних осіб, яке здійснюється на підставах, визначених законодавством, і не порушення прав і свобод всіх учасників кримінального провадження.

Перелік використаних джерел

1. Закон України: Кримінально процесуальний кодекс України, № 4651-VI, чинний, редакція від 11.09.2020 (дата звернення: 27.11.2020 року).
2. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України: підруч. 4-те вид., переробл. і доповн., Київ, 2003, 1120 с.
3. Столітній А. Формування та розвиток засад кримінального процесу в Україні в умовах електронного кримінального провадження, Вісник Національної академії прокуратури України, 2016., № 3 (45). С. 95-99.
4. Грошевий Ю. М. Кримінальний процес : підруч. Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х. Право, 2013. 824 с.

5. Теорія держави і права, підруч. для студентів юрид. вищ. навч. закл. О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін., за ред. О. В. Петришена. Х. Право, 2014., 368 с.

Вероніка Олегівна КІР'ЯНОВА,
слухач магістратури
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Доцент кафедри криміналістики та
домедичної підготовки ФПФОДР
к.ю.н., доцент
Віктор Миколайович ПЛЕТЕНЕЦЬ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Актуальність розгляду питання протидії розслідуванню, перш за все, визначається кількісними і якісними змінами в структурі злочинності, які відрізняються появою нових видів злочинів, їх сучасними способами здійснення релігійної і приховування, зростанням професіоналізму злочинців, і їх високої технічної освіченістю і оснащеністю. Не менш вагомим в цьому аспекті елементом є стрімкий розвиток організованої злочинності, де відстежити причетність або роль деяких суб'єктів досить важко.

Зокрема, А.Л. Стулін визначає протидію розслідуванню як навмисну діяльність з метою перешкоджання розслідуванню та встановленню істини в кримінальному провадженні, як будь-яку незаконну діяльність підозрюваного і людей, які йому допомагають, з метою ухилення від відповідальності або максимального її пом'якшення [1, с. 26]. У свою чергу, на думку Р.С. Белкіна

протидію розслідуванню необхідно визначати як незаконну діяльність осіб, зацікавлених в результаті справи. Вона знаходить свій вияв у діях, безпосередньо спрямованих на приховування злочину (знищення або зміна слідів злочину і злочинця, різні інсценівки злочинів), на ухилення від відповідальності (неявка за викликом слідчого або суду, виїзд в іншу місцевість, укриття від органів слідства [1, с. 175]).

Феномен протидії розслідуванню злочинів не є чимось новим у роботі слідчого, однак, варто відзначити той факт, що з технологічним розвитком суспільства він набув нових форм вираження, пов'язаного з постійною модернізацією і видозміною такого явища. На сьогодні, протидія розслідуванню може спостерігатися на всіх етапах досудового розслідування, починаючи з етапу відкриття кримінального провадження і закінчуючи розглядом справи в суді.

Пов'язана така ситуація в більшості випадків з тим, що деякі суб'єкти правоохоронних органів, які повинні допомагати слідчому у розслідуванні, намагаються ускладнити або зробити його неможливим. Це відбувається в більшості випадків саме через те, що вищевказані суб'єкти, отримуючи неправомірну вигоду «покривають» винних у скоєнні злочинів, намагаються видозмінити або знищити наявні докази.

Особливого значення протидія може набувати в умовах проведення операції об'єднаних сил на території Донецької та Луганської областей, що можуть мати економічні, соціальні, правові аспекти [3]. Іноді, тиск на слідчого відбувається з боку керівництва, яке дає незаконні вказівки, які не здійснюють переслідування причетного до злочину. Часто перешкоджають розслідуванню кримінальних правопорушень його учасники, застосовуючи різної сфери технічні або комп'ютерні знання для знищення доказів, введення слідства в оману і т.д.

В сучасних умовах протидію слід розглядати як обов'язковий елемент злочинної діяльності, який забезпечує її тривале і безпечне існування, тому що існує тактичний арсенал засобів і методів подолання протидії є недостатнім в сучасному розвиненому суспільстві [4, с. 4]. Найчастіше протидію розслідуванню направлено на приховування злочинного діяння або осіб, які його вчинили. Адже при наявності одного з цих підстав, відразу може бути порушено кримінальну справу [5, с. 140].

Заслуговує на увагу й позиція П.М. Лепісевіча і Н.Д. Курляк, які дають свій перелік форм злочинного протидії розслідуванню, до якого відносять наступне: застосування погроз і фізичного впливу; неправдиві свідчення; корупційні механізми протидії розслідуванню; фальсифікація доказів; приховування злочину [6, с. 278]. Зазначені форми, цілком знаходять своє відображення в сучасних умовах здійснення кримінального провадження. Існує чимало інших класифікацій, проте багато з них, хоча і є фундаментальними, потроху втрачають свою відповідність з часом, що, перш за все, пов'язано з трансформацією протиправної діяльності.

Підводячи підсумки, можемо відзначити, що протидія досудовому розслідуванню найчастіше виникає на ґрунті корупційних зв'язків, що ускладнює роботу суб'єктів розслідування у встановлення обставин вчиненої події. Не зважаючи на стійку установку в подоланні протидії життя або здоров'я, професійна діяльність слідчого, інші блага можуть опинитися під загрозою злочинного посягання.

Перелік використаних джерел

1. Стулин А.Л. Как препятствовать противодействию расследования. 2000. № 2. С 26.
2. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия. 2 издание Мегатрон-XXI. 2000. С. 175.

3. Hanna Bidniak, Pyrih Ihor, Pletenets Viktor. Armed conflicts in the economic, social and legal context of the present: causes, regularities and contradictions Economic Annals-XXI: Volume 175, Issue 1-2, Pages: 4-9, May 28, 2019.

4. Александренко О.В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню. Київ - 2004. 4 с.

5. Чесакова М. С. Форми і способи протидії розслідування злочинів: підходи до класифікації. Київ - 2015. С. 140.

6. Леписевич П.М., Курляк Н.Д. Практические основы устранения противодействия расследованию преступлений в современных условиях. Научный вестник ЛГУВД - 2018. С. 278.

Інна Олександрівна КИШИНСЬКА,

курсант 2-го курсу

факультет підготовки фахівців для

підрозділів стратегічних розслідувань

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Викладач кафедри кримінального процесу ФПФODP

Володимир Миколайович КІЯНИЦЯ

СУДИ ТА ЇХ ОСНОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ І РОЗВИТОК ЗА ОСТАННІ РОКИ

Актуальність теми: Судова влада, її діяльність всіх створених у державі судів, яка реалізується з допомогою притаманних їм і законодавчо засобів з метою впливу на поведінку суб'єктів права та суспільні відносини за участю цих суб'єктів. Для виконання покладеної на неї функції судова влада наділена владними повноваженнями і засобами примусу до виконання прийнятих нею рішень. Зокрема, конституційною засадою судочинства є обов'язковість виконання рішення суду, що вимагає від державних органів, посадових осіб, усіх громадян неухильного підкорення велінню судової влади.

Судова влада займає особливе місце в системі державної влади. Взаємодія судової влади з іншими гілками влади в Україні здійснюється на основі «механізму стримувань і противаг» який полягає у тому, що органи законодавчої влади впливають на суди, створюючи для них законодавчу базу діяльності.

Крім того ВРУ разом із Президентом України беруть участь у формуванні судової системи – призначені суддів. Але суди їм не підлегли і зазначені органи не вправі контролювати законність вироків та інших судових рішень. У свою чергу Конституційний Суд України наглядає за конституційністю законів, прийнятих ВРУ, що має наслідком втрату ними чинності з моменту прийняття. Взаємовплив вплив судової влади та органів виконавчої влади проявляється у тому, що суд може скасовувати суперечливі Конституції та законам України акти органів державного управління; розглядати скарги громадян на незаконні рішення, дії чи бездіяльність органів управління.

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про судоустрій», в Україні створюються адміністративні суди, що розглядатимуть адміністративні справи, пов'язані з правовідносинами в сфері державного управління (справи адміністративної юрисдикції). Суди загальної юрисдикції утворюються і ліквідуються Президентом України за поданням Міністра юстиції України, що узгоджується з Головою Верховного Суду України чи головою вищого спеціалізованого суду. Власне, головне призначення судової влади – вирішення віднесених законодавством до її компетенції правових конфліктів, які виникли у суспільстві.

Тому судова влада в системі державної влади є рівнозначною, рівноправною, паритетною. Судова влада функціонує на засадах:

- незалежності
- самостійності
- відокремленості
- виключності

– під законності

Відокремленість судової влади означає те, що суди не входять до будь-якої іншої системи державних органів, займають особливе місце в державному механізмі. Виключність судової влади полягає у неможливості делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами.

Підзаконність судової влади означає те, що у своїй діяльності судді керуються виключно Конституцією та законами України. Підкорення суддів лише законам відбувається на підставі точного виконання ними матеріального і процесуального законодавства. Законами врегульовані компетенція, порядок утворення, структура, функції судів, питання їх кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, які виникли у державі. Якщо в разі спору з правовідносин має право звернутися до суду, компетенцією якого є розв'язання такого спору і суд не вправі відмовити в розгляді і вирішенні такого спору на підставі лише того, що її вимоги можуть бути розглянуті іншим органом у досудовому порядку. Характерною особливістю судової влади є суворо регламентований законом процес, порядок її здійснення. Отже, судова влада:

- 1) здійснює особливий вид державної діяльності (здійснення правосуддя);
- 2) є незалежною, самостійною, виключною, відокремленою, підзаконною гілкою влади.
- 3) реалізується за визначеною законом процедурою.

Суд – це конкретний державний орган, юрисдикція якого поширюється на визначене адміністративно-територіальне утворення; структурне утворення; спори і справи, що підлягають розгляду судом відповідно до його спеціалізації (система спеціалізованих судів) [4].

Судова система побудована за принципом територіальності – вона пристосована до адміністративно – територіального устрою. Суди загальної юрисдикції створюються Президентом України за поданням Міністра юстиції

України, що узгоджується з Головою Верховного Суду України чи головою вищого спеціалізованого суду. Місцезнаходження і статус суду визначається з урахуванням принципів територіальності і спеціалізації. Кількість суддів у судах визначається Президентом України за поданням Голови Державної судової адміністрації України, погоджена з Головою Верховного Суду чи головою вищого спеціалізованого суду, з урахуванням обсягу роботи суду, і в межах витрат, затверджених у Державному бюджеті на утримання судів. Будь-який окремо взятий суд є структурною частиною судової системи України.

Судова система – це сукупність всіх судів, яка об'єднаних у відповідності з їх компетенцією, завданнями і цілями організації та функціонування, побудована на принципі територіальності та спеціалізації та ґрунтується на конституційних засадах правосуддя. В Україні діє два види судів – Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції, при цьому суди загальної юрисдикції утворюють систему судів, а Конституційний Суд України – єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні. Будь-які інші державні і недержавні утворення, в тому числі у назві яких звучить слово “суд“ (третейські суди, Міжнародний комерційний арбітраж), не належать до судової системи і органів судової влади [4].

Система судів загальної юрисдикції складається з загальних і спеціалізованих судів окремих юрисдикцій. Загальні суди – це місцеві суди (району, району у місті, міські та міськрайонні суди, військові суди гарнізонів), апеляційні суди областей, апеляційні суди міст Києва та Севастополя, Апеляційний суд АРК, військові суди регіонів, апеляційний суд ВМС України, Апеляційний суд України. Спеціалізованими судами є господарські та адміністративні суди. Ці суди окремо становлять підсистему, що входить до системи судів загальної юрисдикції.

Судова влада реалізується шляхом здійснення правосуддя у формі цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, а також конституційного судочинства. Правосуддя становить основний зміст судової влади і полягає у

розгляді судами в судових засіданнях цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних справ, а також справ конституційної юрисдикції законному, обґрунтованому, справедливому їх вирішенні. Правосуддя має місце тоді коли суд повно з'ясував усі істотні обставини справи, правильно застосував закон і постановив законне, обґрунтоване і справедливе судове рішення у справі. [2]

Правосуддя – це особливий вид державної діяльності, що здійснюється судом на підставі закону, зміст якої становить розгляд і вирішення судових справ з метою забезпечення гарантованих Конституцією України та законами прав і свобод людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства та держави, а результатом якого є постановлення правосудного судового рішення, яке має загальнообов'язковий характер. З точки зору теорії права здійснення правосуддя є правозастосовною діяльністю, що ґрунтується на суворому дотриманні закону, тому вирішення відповідного спору з порушенням закону чи постановлення неправосудного рішення не можна назвати правосуддям. Тому дуже важливим є те щоб суд здійснював правосуддя на засадах верховенства права, забезпечувався захист прав і свобод людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства та держави[1].

Висновок: Основним завданням апарату суду є забезпечення безперебійної роботи судової установи та сприяння суддям у виконанні їх головної функції — відправленні правосуддя, здійснюючи діяльність, яка безпосередньо не стосується відправлення правосуддя. Працівники апарату суду виконують великі обсяги роботи щодо організації процедури судового розгляду, підготовки справи до слухання, перебігу судового процесу й подальшого спрямування справи. Вони безпосередньо спілкуються з відвідувачами суду, сторонами процесу, від професійності їхніх дій залежить ефективність судового процесу й формування громадської думки про судову установу. Апарат суду також може розглядатись як посередник під час

взаємодії судів з органами виконавчої та законодавчої влади. Крім того, апарат повинен «відгородити» суд від впливу з боку інших органів державної влади [2].

Перелік використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 20.04.2021).

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 липня 2016 року № 1402-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 20.04.2021);

3. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII, із змінами на 27.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 05.05.2021);

4. Організація роботи суду: навчальний посібник для студентів юридичної спеціальності вищих навчальних закладів. / І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, О. М. Овчаренко та ін. ; за заг. ред. І. Є. Марочкіна. — Харків: Право, 2012. — 256 с.

Максим Олегович КОМАРОВ,
курсант 4-го курсу ФПФОРД
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, к. ю. н., доцент,
Аліна Григорівна ГАРКУША,

РОЛЬ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Сьогодні вимагає від правоохоронних органів швидкого вирішення питань, які виникають з приводу розслідування як кримінальних правопорушень, так й кримінальних проступків. Саме тому співпраця з експертними установами дає можливість отримати якісні докази, які в свою чергу позитивно впливають на хід розслідування та виконання завдань, покладених на правоохоронні органи.

Під час розслідування окремих кримінальних правопорушень та проступків, зокрема розкрадання державного і крадіжки особистого майна, хабарництва, вбивства, випуску недоброякісної, нестандартної, некомплектної продукції та ін. [3, с. 4], враховуючи, що більшість з них здійснюються з використанням прихованих методів, виявлення яких відбувається лише при спеціальному вивченні відповідних властивостей товару, слідчі та дізнавачі, мають можливість проводити судово-товарознавчу експертизу, результати якої становлять доказ, що в свою чергу дозволяє довести кримінальне провадження до логічного завершення.

Розглядаючи даний вид експертного дослідження, в першу чергу, є необхідним визначити його дефініцію. Товарознавча експертиза – це дослідження товарів з метою визначення їх якості, а також їх відповідності

існуючим стандартам, розгляд та вивчення властивостей товару за такими показниками як органолептичні, тобто такі, які формуються за допомогою п'яти органів чуття людини, фізико-хімічні, які дозволяють визначити хімічні та фізичні властивості матеріалів наданих на дослідження, а також мікробіологічні. Дані показники досліджуються експертом на підставі інформації, яка міститься на маркуванні або в товарно-супровідних документах [4].

Відповідно до ст. ст. 242 та 298⁴ Кримінального процесуального кодексу України [1], слідчий та дізнавач мають право призначити дану експертизу для того, щоб визначити розмір матеріальних збитків, в тих випадках, якщо потерпілий, або представник потерпілого, не має можливості, або не надає документ, який підтверджує розмір завданої шкоди, яка була заподіяна кримінальним правопорушенням, або проступком.

В свою чергу, отримавши розмір завданих матеріальних збитків, можна визначитись з кваліфікацією протиправного діяння. Наприклад, беручи до уваги ст. 185 КК України, можна виділити, що підрозділи дізнання мають право розслідувати лише ч.1 ст.185 ККУ [2], в той час як слідчі підрозділи ч.ч. 2-5 ст. 185 КК України. Тобто, наприклад якщо експерт в своєму висновку зазначить, що розмір завданої шкоди відповідає сумі від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч.3 ст. 185 КК України), то дане протиправне діяння буде визначатись як кримінальне правопорушення та буде розслідуватись слідчим, якщо менше вищезазначеної суми, то відповідно буде визначатись як кримінальний проступок та буде розслідуватись дізнавачем.

Для того, щоб призначити експертизу, слідчий або дізнавач складає відповідну постанову про призначення даної експертизи та погоджує її з прокурором, дотримуючись при цьому всіх вимог чинного процесуального законодавства. Після призначення судово-товарознавчої експертизи, разом з

постановою до експерта потрапляють необхідні матеріали, а саме: товари, зразки або документи [3, с. 27]. В деяких випадках, на експертизу надають протоколи допитів, протоколи огляду, висновки експертів інших спеціальностей, фотографії тощо.

Отже, роль судово-товарознавчої експертизи полягає у її необхідності під час розслідування кримінальних правопорушень та проступків, адже за допомогою даної експертизи вирішуються багато питань, пов'язаних з визначенням якості об'єкта дослідження, його вартості тощо, що є важливим для визначення кваліфікації протиправного діяння. Використання висновків експертів з судово-товарознавчого дослідження надає змогу особі, яка проводить розслідування, потерпілому, представнику потерпілого тощо отримати незаперечні докази, сформовані саме на основі даних висновків.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Редакція від 14.05.2021, підстава - 1422-IX. [Електронний ресурс] : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI .URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Повний перелік кримінальних проступків з 1 липня 2020. White Collar Blog:*офіційний веб-сайт*. [Електронний ресурс] URL:<http://whitecollarblog.info/offences>
3. Судово-товарознавча експертиза : опорний конспект лекцій для студентів денної та заочної форм навчання ступеня освіти магістр спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» [Електронний ресурс] / укладачі М. П. Головка, В. В. Полупан, А. І. Олійник : URL:https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/3447/1/2018.2п_поз.73.pdf
Товарознавча експертиза. Київська незалежна судово-експертна установа. *офіційний веб-сайт*. [Електронний ресурс] URL:<https://kise.ua/tovarovnavcha-ekspertiza/>

Владислав Сергійович КОТОВ,
курсант 2-го курсу, гр. КП 931
факультету підготовки фахівців
для підрозділу кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
професор кафедри кримінального процесу ФПФОДР
к.ю.н., доцент

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО

ЮРИДИЧНІ ПРЕЗУМПЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ

Аналіз і визначення природи презумпцій є особливо актуальним на даний час. Оскільки недостатнє знання природи юридичних презумпцій призводить до неефективності функціонування інших елементів права і в результаті позначається на розвитку всієї правової системи України. Необхідність вивчення даної правової категорії зумовлена тим, що презумпції відіграють важливу роль на кожній стадії процесу застосування норм права.

Термін презумпція має латинське походження «praesumptio», що утворився від слова «praesumere» (з латинської - передбачати, передчувати, вгадувати) і в перекладі означає припущення. Припущення - це передбачення, попередня думка, попередні наміри [1, с. 112].

Думки науковців щодо тлумачення категорії презумпції, у правовій науці, можна умовно поділити на два підходи. Прихильники першого підходу підкреслюють, що презумпція є явищем виключно правовим, і розкривають її зміст через такі поняття як: «юридичне припущення», «правове припущення». Відтак, на думку В.А. Ойгензіхта, презумпція і припущення - це тотожні поняття, але із родового поняття «припущення» потрібно виділяти певний вид, що

являється правовим припущенням, якому присвоєно назву «презумпція» - назва умовна і характеризує правовий аспект припущення [2, с.9]. У свою чергу, прибічники другого підходу широко окреслюють сферу дії презумпції і розкривають її в якості універсальної категорії, що використовується в різних сферах людської діяльності. Із цих позицій правова презумпція виділяється як особливий різновид презумпції, що характеризується своїм впливом у сфері права. На думку В.К. Бабаєва, правові презумпції є різновидом загальних презумпцій, як філософсько-логічних категорій [3, с.5].

У кримінальному процесуальному праві презумпцію слід тлумачити, як припущення про наявність юридичного факту, що тягне за собою перш за все кримінально-правові наслідки, однак породжує і виникнення відповідних кримінально-процесуальних відносин, спрямованих на застосування норм матеріального права, кримінальної відповідальності, яка ним закріплена.

На сучасному етапі розвитку кримінального процесуального законодавства можна виділити такі правові презумпції як: презумпція невинуватості, добропорядності громадян, законності правових актів, істинності вироку, що набрав законної сили. Доцільно також згадати про низку відносно нових галузевих презумпцій, до числа яких відносять: презумпцію необ'єктивності особи, що провадить дізнання, слідчого, прокурора та судді полягає в тому, що у випадку заяви їм про відвід, що подана їм учасниками кримінального процесу, вказані суб'єкти вважаються неупередженими або зацікавленими у результатах розгляду справи, та не можуть здійснювати провадження в ній; презумпція недопустимості доказів, отриманих із порушенням норм кримінально-процесуального закону, полягає в тому, що у випадку надходження від учасників судового розгляду клопотання про виключення з дослідження у судовому розгляді справи доказів, отриманих із порушенням норм кримінально-процесуального закону, вони вважаються недопустимими, якщо стороною

обвинувачення не буде доведено допустимість джерел, суб'єктів, способів, засобів і методів отримання цих доказів; презумпція достовірності фактичних обставини справи, що не досліджувалися судом першої інстанції при застосуванні спрощеного порядку судового розгляду кримінальної справи, полягає в тому, що докази стосовно фактичних обставин кримінальної справи та розміру цивільного позову, які не досліджувалися судом у зв'язку з їх не оскарженням учасниками судового розгляду, вважаються достовірно встановленими та не підлягають перегляду в апеляційному порядку; презумпція допустимості матеріалів, отриманих у ході міжнародного співробітництва, полягає в тому, що отримані посадовими особами компетентних правоохоронних органів іноземних держав при виконанні доручень (запитів) про надання правової допомоги, поданих вітчизняними органами досудового розслідування та судами, документи і предмети за умови дотримання вимог щодо їх процесуального оформлення, визнаються допустимими, мають доказову силу на території України і не потребують легалізації [4, с. 67].

Найважливіше місце серед загально правових презумпцій займає презумпція невинуватості, яка за статтею 62 Конституції України формулюється, як кримінально-процесуальний принцип. Відповідно до якої «особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду»[5]. Також статтею 15 КПК України передбачено, що «Здійснення правосуддя тільки судом» зазначено, що «ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні злочину, а також підданий кримінальному покаранню інакше як за вироком суду й відповідно до закону»[6]. Тож, поведження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою.

Щодо значимості презумпції варто зазначити, що дана юридична категорія відіграє значну роль при встановленні юридичних фактів та юридичного складу правопорушення, зокрема, їх постійно використовують правоохоронні та судові органи. Оскільки, у слідчій практиці фактичні презумпції можуть лежати в основі здійснення окремих слідчих дій, використовуються в організації проведення цих дій, а також при оцінці отримання від слідчих дій результатів. Широко застосовуються фактичні презумпції під час побудови і перевірки слідчих і судових версій [7, с.54-55]. О. В. Федотов, у своїй роботі, навів приклади фактичних презумпцій, які часто застосовуються в практичній діяльності. Це: презумпції, які дають можливість припускати наявність у допитуваного психологічної установки на правдиві свідчення, або, навпаки, на обман та приховування інформації; презумпції достовірності (чи недостовірності) свідчень, що формулюються на основі повноти і логічної несуперечності (чи неповноти і логічної суперечності) доказової інформації; презумпції правдивості вербальної інформації, отриманої завдяки застосуванню науково обґрунтованих прийомів допиту формулюються суб'єктом доказування залежно від того, які саме прийоми допиту він вважає одночасно і науково обґрунтованими, і процесуально допустимими [8, с.88—90]. Отже, вказані презумпції є невід'ємним елементом у роботі слідчих та суддів в процесі застосування права.

Підсумовуючи, слід сказати, що правові презумпції в кримінальному процесі – це прямо або побічно закріплені нормами кримінально-процесуального законодавства вірогідні припущення, які відображають звичайний порядок зв'язку між предметами та явищами стосовно існування юридичних фактів при наявності уже відомих або встановлених інших юридичних фактів з метою досягнення завдань кримінального процесу. На сьогодні, внаслідок реформування вітчизняного кримінально-процесуального законодавства

сформувалися та використовуються нові для нього галузеві презумпції. Дослідження даної правової категорії є важливим, оскільки вона відіграє особливу роль на кожній стадії процесу застосування норм права. Презумпції допомагають розподілити тягар доказування, вказуючи на те, хто і яким чином може спростувати той чи інший факт, що сприяє пришвидшенню процесу вирішення судових спорів. А також вагоме значення відображається через тісний зв'язок третьої стадії правозастосування, яка полягає у виданні правозастосовного акту, і презумпції законності правового акту, яка діє до його відміни і передбачає, що рішення правозастосовних органів визнаються законними, підлягають виконанню та дотриманню, поки у визначеному законом порядку не буде встановлено протилежне.

Перелік використаних джерел

1. Романчук Т. Презумпція конституційності та презумпція законності актів Президента України. *Юридичний журнал*. №10, 2008. С.112-116.
2. Ойгензихт В. А. Презумпции в советском гражданском праве. *Ирфон*, 1976. С. 190.
3. Алиев Т. Т. О влиянии постановлений Конституционного Суда РФ на институт пересмотра по вновь открывшимся обстоятельствам решений, определенных суда, вынесенных в порядке гражданского судопроизводства. № 11. 2004. С. 34-37.
4. Смирнов А. В. Презумпции и распределение бремени доказывания в уголовном процессе. *Государство и право*. № 1, 2008. С. 60-68.
5. Конституція України: Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. База даних «Законодавство України»/ВР України.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України»/ВР України.
7. Васильев Л. М. Фактические презумпции в советском уголовном судопроизводстве. *Кубан*, 1977. С. 62.
8. Федотов А. В. Использование оценочных презумпций в процессе доказывания. *Журнал российского права*. № 5, 2002. С. 87-96.

Ілона Юрїївна КУСАЙКО,
курсант 3 курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки ФПФОДР
к.ю.н., доцент
Наталія Валерїївна ПАВЛОВА

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ: ПОМИЛКИ ЕКСПЕРТІВ

В умовах сьогодення все більше злочинів вчиняються із застосуванням вогнепальної зброї. Пов'язано це насамперед з тим, що за останні декілька років, коли ситуація в країні є нестабільною, з'явилося більше можливостей заволодіти зброєю незаконним шляхом.

Судова балістика є галуззю криміналістичної техніки, що вивчає ознаки вогнепальної зброї, з'ясовує закономірності виникнення слідів її застосування, досліджує дані сліди для встановлення конкретних обставин розслідуваних злочинів та містить рекомендації щодо запобігання злочинам, пов'язаним з вогнепальною зброєю. Дослідження зброї насамперед дає змогу виявити обставини, що мають важливе значення у провадженні, та встановити винну особу.

Дослідження вогнепальної зброї та боєприпасів здійснюється за допомогою судово-балістичної експертизи, що є одним із різновидів криміналістичної експертизи. Факти, що виявляються під час проведення ситуаційних судово-балістичних експертиз є доказом у провадженні і зазвичай

вони допомагають в пошуку нових доказів, що в результаті допомагає відтворити реальну картину розслідуваного кримінального провадження. Тому важливо, щоб експертиза не містила помилок, адже в подальшому неточності, допущені судовим експертом, призведуть до помилок в діяльності слідчого та судових органів.

При проведенні експертиз вогнепальної зброї та набоїв найбільш характерним є не точний опис вогнепальної зброї. Експерти вживають розпливчасті терміни, а опис не містить важливих відомостей про досліджуваний об'єкт. Є випадки, коли невірно тлумачиться поняття «вогнепальна зброя», адже деякі експерти вважають, що це пристрої, придатні для пострілу у наданому на дослідження стані. Тому такі властивості, як початкова швидкість, пробивна здатність тощо взагалі не досліджуються, що є наслідком неповноти дослідження, а у окремих випадках до помилки у висновку експерта про віднесення пристрою до вогнепальної зброї [1].

У багатьох експертизах вогнепальної зброї і набоїв при вирішенні ідентифікаційних завдань використовувалися методичні спрощення: у висновку взагалі відсутній опис або описуються поверхнево стадії роздільного і порівняльного дослідження об'єктів [2].

Також неповним визнається дослідження вогнепальної зброї у випадку, коли експерт не вказав рік її випуску та не було розшифровано значення маркувальних позначень: інколи експерти зупиняються на тому, що зброя іноземного виробництва, хоча потрібно додатково дослідити літературу, зокрема окремі посібники, що містять інформацію не тільки про країну, а й про фірму, що виготовила зброю та її модель.

Ще однією типовою помилкою експерта при проведенні дослідження є відсутність ознак, що індивідуалізують об'єкт, а саме:

1. Наявність слідів обробки абразивними матеріалами і металообробними інструментами.
2. Присутність слідів деформації чи ушкодження.
3. Наявність маркувальних позначок.
4. Існування сторонніх включень та нашарування речовини.

Причини помилок експерта залежать від низки факторів як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Наприклад, М.Я.Сегай звертає увагу на те, що для формування достовірного висновку експерт змушений мінімізувати ризик виникнення помилок шляхом правильно обраної стратегії пізнання відображеної інформації шляхом сумування додаткової інформації, котра міститься у паралельних, зворотних, зустрічних зв'язках, використання всіх трьох методів вирішення експертних задач (діагностичного, ідентифікаційного, ситуалогічного) експертиз [3].

Однак зазвичай виникнення помилки залежить від суб'єктивних якостей експерта, що проявляється у таких факторах як: відсутність належного досвіду чи низький рівень знань (недостатня професійна компетенція експерта); надмірна завантаженість, що в результаті призводить до нестачі часу для проведення повного та всебічного дослідження; існування дефектів, певні психічні якості особи, що проводить експертизу, невідповідні особисті якості експерта.

Таким чином, на виникнення експертних помилок впливають певні об'єктивні та суб'єктивні чинники. На нашу думку, необхідно вивчати висновки експерта, за якими вже проводилися повторні експертизи для предмету виявлення типових помилок. Усунення вище перелічених недоліків при проведенні експертиз вогнепальної зброї та набоїв покращить якість та обґрунтованість висновку експерта та сприятиме його подальшому ефективному використанню у суді при розслідуванні злочинів, пов'язаних з використанням вогнепальної зброї.

Перелік використаних джерел

1. Абрамова В. М., Свобода Є. Ю. Помилки в судово-експертній діяльності: сутність, умови виникнення та види. Криміналістика и судебная экспертиза: міжвід. наук.-метод. зб. КНДІСЕ МЮ України. К., 2014. Вып. 59. С. 72-78.
2. Бергер В. Е., Рыбалко Я. В. Образцы экспертных заключений. Баллистика. Київ, 1988.
3. Сегай М.Я. Судебная экспертиза материальных следов-отображений (проблемы методологии) / М.Я. Сегай, В.К. Стринжа. Київ: Ін Юре, 1997. 174 с

Богдан Ярославович МАКСИМЧУК,

*курсант III курсу факультету
стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

*Доцент кафедри кримінального процесу ФПФОДР
к.ю.н., доцент*

Олена Анатоліївна СОЛДАТЕНКО

СУЧАСНИЙ СТАН КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ТА ПРАКТИЧНОГО ПОРЯДКУ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ТРУПА ТА ЙОГО ЧАСТИН

Процес пред'явлення для впізнання являється загальновідомим засобом збирання криміналістичної інформації у практиці розкриття кримінальних правопорушень. Дана проблематика досліджувалася і досліджується багатьма вітчизняними вченими – криміналістами, серед яких можна виділити: Н.Г. Бритвіча, М.О. Головецького, Г.О. Зоріну, В.Ю. Шепітька та багато інших, що в зайвий раз доводить надзвичайну актуальність процесу пред'явлення для впізнання.

Взагалі, пред'явлення для впізнання є слідчою (розшуковою) дією, яка полягає у пред'явленні особи, речей, предметів, трупа з метою їх ототожнення або встановлення групової належності з раніше встановленими об'єктами та фактами. Але хотілося б виокремити саме пред'явлення для впізнання трупа та його частин, адже даний інститут є досить сталим і потребує певних практичних та наукових уточнень.

Пред'явлення трупа до впізнання здійснюється відповідно до ст.230 Кримінального процесуального кодексу (далі по тексту КПК України). В даній нормі зазначено, що процес пред'явлення трупа до впізнання здійснюється відповідно до вимог ч.1 та ч.8 ст. 228 КПК України.

Важливим аспектом є те, що варто відрізнити пред'явлення трупа для впізнання відповідно до статті 230 КПК України, від упізнання трупа поза визначеними процесуальними нормами [1].

У першому випадку головною ознакою є те, що перед процесом пред'явлення трупа до впізнання слідчим проводиться допит близьких або родичів, де необхідно в'яснити: прізвище, ім'я, по батькові; вік, фах; зовнішні прикмети та коли особу бачили востаннє; як вона була одягнена та які речі мала при собі; інші особливі риси зовнішності, які можуть конкретизувати особу.

Відповідно, у другому випадку все проводиться інакше. Є випадки коли особа не встановлена і є відсутніми особи, які можуть її упізнати. В такому випадку, можливість упізнання надається широкому колу осіб, наприклад, мешканцям будинку біля якого було знайдено труп. Таке впізнання являє собою оперативно-розшуковий захід і проводиться в поза процесуальному порядку [2, с.311].

Через те, що у чинному кримінальному процесуальному кодексі не закріплені етапи проведення трупа та його частин до впізнання, ми вирішили проаналізувати даний процес.

Варто відзначити, що перед пред'явленням для впізнання передує «туалет трупа». Ця дія полягає у приведенні трупа до прижиттєвого вигляду. В такому випадку з трупа змивається кров, бруд, зашиваються можливі порізи на обличчі та оброблюються пудрою, зачіску приводять у звичайний вигляд. Також при значних пошкодженнях обличчя, може проводитися його реставрація. Всі ці дії здійснює судово-медичний експерт або інший медичний працівник.

Варто відзначити думку В.Ю. Шепітько, який наголошує на тому, що впізнання трупа повинно проводитися в тому самому одязі, в якому його було знайдено [3, с.198]. Ми вважаємо, що труп та його частини потрібно пред'являти окремо від одягу, хоча таке поєднання стимулює пам'ять, але можуть укритися певні анатомічні ознаки, тобто, шрами, родимки та ін..

На нашу думку, пред'являти труп для впізнання слід в роздягненому вигляді, але прикритому тканиною, задля того, щоб не порушувати етичні норми. Бувають випадки, коли особи можуть впізнати труп за прикметами, які знаходяться на животі або сідницях, в такому разі труп можна оголити. Також можлива зміна положення трупа. Важливим фактом є те, що труп та його частини повинні пред'являтися для впізнання лише за участю судово-медичного експерта і за присутності двох понятих.

У разі, якщо особа заявила, що впізнала загиблого за наявними ознаками, то слідчий перевіряє обґрунтованість впізнання і впевнюється в наявності названих ознак. На практиці частими є випадки, коли особа надає фотознімки загиблого за його життя, в такому разі вони додаються до матеріалів кримінального провадження [4, с.96].

Якщо труп не було впізнано, його повинні сфотографувати за правилами сигналітичної зйомки та дактилоскопувати. Також доцільним буде взяти зразки крові, волосся, а при необхідності виготовити посмертну маску.

Отже, з всього вищесказаного, можна підвести підсумок, що сучасний стан пред'явлення трупа та його частин до впізнання врегульовано на законодавчому рівні статтею 230 КПК України і становить собою невід'ємний та важливий криміналістичний інститут, який полягає в швидкому та оптимальному розслідуванні кримінальних правопорушень при вбивствах та нещасних випадках.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України: кодекс від 13.04.2012, редакція від 17.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1089> (дата звернення: 21.03.2021р.)
2. Кримінальний процес: підруч., Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. Харків. : Право, 2016. 824 с.
3. Шепитько В.Ю. Теория криминалистической тактики: Монография. -Харьков: "Гриф", 2002. -349 с
4. Криміналістика : підручник за заг. ред. В. В. Пясковського. 2ге вид., перероб. і допов. Київ : Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с.

Ілля Алійович НАМАЗОВ,
курсант 2-го курсу, гр. КП931
факультету підготовки фахівців
для підрозділу кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Професор кафедри кримінального процесу ФПФОДР
к.ю.н., доцент

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У системі цінностей демократичного суспільства на першому місці стоїть людина. В сучасних умовах нестабільної соціально-політичної ситуації в світі, коли суттєво ускладнюються взаємозв'язки суспільства й особи, громадянина і держави, індивіда і колективу, більш взаємозалежними стають їхні інтереси й проблеми, підвищується їхня взаємна відповідальність. Усі ці явища та процеси потребують глибокого осмислення, узагальнення і відображення в законодавстві. При цьому особливо важливе місце посідає проблема захисту прав та законних інтересів осіб, потерпілих від кримінальних правопорушень загалом та законодавчі гарантії відшкодування зазначеним особам шкоди, спричиненої протиправними діями.

Відповідно до ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Окрім цього, обов'язок держави – захищати життя людини та її право власності (статті 27, 55 Конституції України). Цими конституційними положеннями держава взяла на себе обов'язок відновлювати порушені кримінальним правопорушенням права потерпілих, у

тому числі і шляхом відшкодування завданої їм шкоди. А тому, під час визначення напрямів реформування системи кримінальної юстиції, які були закріплені у Концепції реформування кримінальної юстиції України від 8 квітня 2008 року, передбачена необхідність запровадження процедури відновлення прав потерпілого та відшкодування завданої йому шкоди через компенсаційні процедури[1].

Враховуючи вищенаведене, під час прийняття Кримінального процесуального кодексу 2012 р. (далі – КПК України) у ст. 127 законодавець визначив такі форми відшкодування шкоди потерпілому: добровільне відшкодування завданої шкоди підозрюваним, обвинуваченим; стягнення відшкодування на підставі судового рішення за результатами розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні; компенсація потерпілому шкоди державою за рахунок Державного бюджету України.

Теоретичним аспектам шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, тобто шкоди, що є підставою для вжиття заходів для забезпечення її відшкодування потерпілій особі, в науці кримінально-процесуального права приділено значної уваги.

Проблема відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні цікавила вітчизняних процесуалістів. Її дослідженню присвятили свої праці М.І. Гошовський, О.П. Кучинська, В.Т. Нор, С.І. Остапенко, Т.І. Присяжнюк, В.В. Рожнова, Л.Д. Удалова, Л.І. Шаповалова та інші. Втім, питання щодо забезпечення відшкодування потерпілому шкоди за рахунок держави залишається дискусійним та потребує як наукового дослідження, так і законодавчого регулювання. Адже, якщо добровільне відшкодування потерпілому шкоди чи її стягнення за результатами розгляду цивільного позову знайшли своє закріплення у КПК України (статті 128, 129), то питання щодо підстав, умов, та порядку відшкодування шкоди за рахунок Державного бюджету

України є малодослідженими та потребують законодавчого закріплення у вітчизняному законодавстві.

Оскільки держава взяла на себе обов'язок щодо забезпечення прав і свобод людини, то й усунення наслідків вчиненого кримінального правопорушення шляхом відшкодування шкоди у тих випадках, коли правоохоронні органи не справилися зі своїми функціями, держава повинна взяти на себе. А тому, цілком справедливим є положення, закріплене у ч. 3 ст. 127 КПК України, де визначено, що шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсується йому за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом. Поява цієї норми в КПК України обумовлена також приведенням національного законодавства до міжнародно-правових стандартів [3, с. 41-42].

Таким чином, перед українським законодавцем стоїть досить важливе та складне завдання щодо запровадження ефективної та дієвої процедури відшкодування шкоди потерпілим від злочину за рахунок держави. Насамперед слід визначитися із понятійним апаратом. Адже в одних випадках вітчизняний законодавець використовує термін «відшкодування», а в інших – «компенсація».

У Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) словосполучення «відшкодування шкоди» використовується у разі позначення обов'язку щодо необхідності поновлення стану внаслідок завдання шкоди — ст.1177 «Відшкодування майнової шкоди фізичній особі, яка потерпіла від злочину», ст. 1200 «Відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого», ст. 1207 «Обов'язок держави відшкодувати шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок злочину». Термін же «компенсація» у цивільному законодавстві використовується в іншому сенсі (статті 358, 364 ЦК України). У законодавстві України, яке регламентує порядок відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів досудового розслідування прокуратури та суду, також

використовується термін «відшкодування», а не «компенсація», хоча мова йде також про відшкодування шкоди за рахунок Державного бюджету [2, с. 102-103].

Окремої уваги заслуговує також питання щодо визначення розмірів майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню. Адже статистика свідчить, що сума шкоди завданої кримінальним правопорушенням, яка залишається невідшкодованою, є досить значною. Проблема полягає в тому, що якщо держава бере на себе зобов'язання по відшкодуванню, а реально здійснити його не зможе, то, як відмічається у Висновку Головного науково-експертного управління на проект вище вказаного закону, це може створити ситуацію суспільного невдоволення, коли сотні тисяч потерпілих не одержать відшкодування від держави, навіть після прийняття судами відповідних рішень на їх користь.

Право на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, знаходить свій вираз в таких основних правах людини, як право на життя, право на недоторканність особи, право на честь, гідність і репутацію, право на володіння і розпоряджання власністю. Право на ефективне поновлення у правах за своїм змістом обіймає всіосновні права особи та безпосередньо співвідноситься з правом на відшкодування збитку. Відшкодування збитків є однією з форм відновлення порушеного права. Тому є підстави погоджуватись з тими науковцями, які вважають, що право на відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням можна класифікувати лише як похідне від основних прав людини, що виникає внаслідок обмеження прав останніх [4, с. 93-94].

Отже, враховуючи, що загальновизнані принципи і норми міжнародного права реалізуються в основному через внутрішнє законодавство, перейдемо до законодавчої регламентації права на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням в Україні.

Найбільш чітко в Основному законі нашої держави закріплено право громадян на відшкодування моральної шкоди, завданої зокрема: збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації (ст. 32), незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень (ст. 56) і у разі скасування вироку суду як неправосудного (ст. 62).

У кримінальному провадженні вимоги про відшкодування моральної шкоди розглядаються і вирішуються судом за умови, що особу, якій її заподіяно, залучено в установленому законом порядку до кримінального провадження в якості потерпілого та цивільного позивача і що у справі є його письмова заява. Зміст позовної заяви про відшкодування моральної (немайнової) шкоди має відповідати вимогам статті 137 ЦПК.

Матеріальні наслідки злочину чітко виражаються, передусім, у майновій шкоді, яка заподіюється, у першу чергу, матеріальним об'єктом, наділеним кількісною характеристикою. Отже, матеріальний наслідок вчиненого злочину можна чітко виразити у грошовому еквіваленті, чим відкидаються додаткові проблеми з приводу його усунення.

Щодо нематеріальних наслідків (моральні страждання, фізична шкода) слід наголосити, що, зважаючи на тяжкість і суспільну небезпеку вчиненого злочину, кількісне визначення їх завжди є відносним [5].

Провівши аналіз ознак складів злочинів, які передбачені особливою частиною Кримінального кодексу України, ми дійшли висновку, що шкідливим наслідком більшості злочинів все ж таки є заподіяння майнової шкоди. Однак, незалежно від того, який характер шкідливого наслідку від злочину – матеріальний чи нематеріальний, порушені злочином суб'єктивні права особи

повинні бути відновлені в повному обсязі. Тобто, заподіяна злочином шкода повинна бути відшкодована незалежно від її характеру.

Оскільки проблема упущеної вигоди виникла внаслідок вчинення кримінального правопорушення, на нашу думку, з метою забезпечення відшкодування шкоди, потрібно визнати можливим і необхідним розгляд у кримінальному провадженні вимог потерпілого простягнення неодержаних доходів, оскільки вони є засобом відновлення майнової сфери особи. Разом з тим неможливо відшкодувати (визначити еквівалент) втрати здоров'я, відшкодувати почуття страху, відчуття болю. Тому відшкодування фізичної та моральної шкоди припускає можливість їх компенсації [7, С. 31–35].

Таким чином, регламентація відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні за рахунок держави потребує прийняття спеціального закону, де має бути чітко регламентованими підстави, умови та порядок відшкодування шкоди за рахунок держави. Наукове обґрунтування законодавчого закріплення певних спірних положень досліджуваного питання сприятиме реальному досягненню завдань кримінального провадження.

Наприкінці зауважимо, що завданням кримінального процесу є не лише встановлення винної у вчиненні злочину особи та її покарання, а й усунення наслідків злочину, у тому числі й пов'язаних із порушенням майнових та особистих немайнових прав громадян та юридичних осіб, а цивільний позов у кримінальній справі є одним із засобів, спрямованих на усунення чи компенсацію злочинних наслідків у вигляді майнової, моральної або фізичної шкоди.

Перелік використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.

2. Абламський С. Є. Окремі аспекти відшкодування шкоди, завданої злочином потерпілому, у кримінальному судочинстві / Абламський С. Є. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua>
3. Відшкодування потерпілим від насильницьких злочинів: європейські стандарти і зарубіжне законодавство / [Банчук О. А., Дмитрієва І. О., Малишев Б. В., Саїдова З. М.] ; за заг. ред. О. А. Банчука. – К. : Москаленко О.М., 2015. – 268 с.
4. Кучинська О. П. Проблеми захисту прав потерпілих в кримінальному процесі України / О. П. Кучинська // Адвокат. – 2009. – № 5 (104). – С. 10–12
5. Лисенко А. Захист прав потерпілого у кримінальному процесі. Дослідження / Лисенко А. – URL: [http://uccg.org.ua/bulletin/Articles//01\(5\)/10-Doslidzhennya/051001.pdf](http://uccg.org.ua/bulletin/Articles//01(5)/10-Doslidzhennya/051001.pdf).
6. Юридична енциклопедія: В 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998 – Т. 3: К–М. – 2001. – 790 с.
7. Форитор Т. М. Проблеми забезпечення прав потерпілого в кримінальному процесі: порівняльно-правовий аналіз / Т. М. Форитор // Адвокат. – 2010. – № 12 (123). – С. 31–35
8. Цивільний кодекс України: станом на 16.05.2014 року /URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print1392050953511577>

Олена Анатоліївна НИКИФОРОВА,

доцент кафедри криміналістики

та домедичної підготовки

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Єлизавета Миколаївна ВІЛЬХОВА,

курсант I курсу, група ПД-031

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ПОРЯДОК НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ПІДОЗРІ ПЕРЕДОЗУВАННЯ ОПІОЇДАМИ

Передозування опіоїдними наркотиками достатньо поширене явище, яке може призвести до пригнічення дихання та, відповідно, смерті. За даними Державної служби статистики, у 2016 році в Україні “від розладів психіки та поведінки внаслідок вживання опіоїдів” загинули 42 людини. Управління ООН з

наркотиків та злочинності також вказує на смертність українців від опіоїдів як одного з основних наркотиків.

Вступив в дію наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 16 червня 2014 року № 398» від 8 жовтня 2018 р. № 1833.

Наказом № 398 затверджено низку Порядків надання домедичної допомоги постраждалим від різних ситуацій .

Зокрема, до п. 1 Наказу додали новий пп. 29, яким затверджений новий «Порядок надання домедичної допомоги особам при підозрі на передозування опіоїдами».

Ознаками передозування опіоїдами є:

ускладнене/пригнічене дихання (дихання менш як 10 – 12 вдихів за хвилину) або зупинка дихання;

ослаблення або зникнення пульсу;

зниження рівня або втрата свідомості;

суттєве звуження очної зіниці (діаметр менш як 2 мм);

Під час надання домедичної допомоги необхідно:

-переконатись у відсутності небезпеки для себе, оточення та потерпілого;

-провести огляд особи, визначити притомна чи ні;

-викликати бригаду екстреної медичної допомоги;

-за потреби – зафіксувати постраждалого у стабільному положенні;

-якщо потерпілий непритомний, забезпечити прохідність верхніх дихальних шляхів;

-у разі блювання, судом або порушеного дихання повернути постраждалого на бік та за потреби очистити дихальні шляхи від блювотних мас та всього іншого;

-перевірити наявність дихання за допомогою прийому «чути, бачити, відчувати». Якщо виникли сумніви щодо дихання є – розпочати проведення серцево-легеневої реанімації;

-установити, чи є особа з підвищеним ризиком передозування опіоїдами.

за можливості уточнити, що саме та в якій кількості приймав постраждалий;

установити, чи є у особи ознаки, які вказують на передозування опіоїдами;

-у разі виявлення ознак підвищеного ризику передозування – застосувати налоксон;

-після введення налоксону продовжувати проводити серцево-легеневу реанімацію;

-якщо дихання та свідомість не відновилися протягом 3 – 5 хв. – повторно ввести антидот (налоксон);

-забезпечити постійний нагляд за потерпілим до приїзду бригади екстреної медичної допомоги.

Особами з підвищеним ризиком передозування опіоїдами є:

особи, які залежні від опіоїдів чи мають знижену толерантність;

особи, які застосовують опіоїди за призначенням;

особи, які застосовують опіоїди в комбінації зі снодійними та седативними речовинами;

особи, які застосовують опіоїди та мають тяжкі захворювання;

особи, які вживають наркотичні засоби шляхом ін'єкцій;

особи, які спільно проживають із залежними від опіоїдів;

Виникає питання, щодо можливості використання поліцейськими медичних препаратів, а саме налоксону. Це антидот, який може реально врятувати життя постраждалому. Але за професійними обов'язками та за відсутності медичної освіти поліцейські не мають повноважень до здійснення медичних маніпуляцій. Тому знов виникає правова колізія, оскільки наразі в ст.18 п.4 Закону України

«Про Національну поліцію» прописано, що поліцейські можуть здійснювати домедичну та медичну допомогу особам, які її потребують. Але курсанти та слухачі профільних навчальних закладів системи МВС не проходять відповідну підготовку з можливістю використовувати методів введення медичних препаратів в організм людини у критичних станах, оскільки це не передбачено Наказом МОЗ від 29.03.2017 № 346 «Про удосконалення підготовки з надання домедичної допомоги осіб, які не мають медичної освіти».

Перелік використаних джерел

1. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 16 червня 2014 року № 398» від 8 жовтня 2018 р. № 1833.
2. Наказом МОЗ від 29.03.2017 № 346 «Про удосконалення підготовки з надання домедичної допомоги осіб, які не мають медичної освіти».

Олександр Віталійович ПЕЛИПАС,
курсант 2-го курсу, гр. КП 931
факультету підготовки фахівців
для підрозділу кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
професор кафедри кримінального процесу ФПФОДР
к.ю.н., доцент

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО

ЩОДО ПИТАННЯ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ В АПЕЛЯЦІЙНОМУ ПОРЯДКУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Формою реалізації судової влади є правосуддя, проте бувають випадки, коли суд допускає значних помилок під час здійснення судового провадження або виникають нововиявлені чи виключні обставини, в слід за чим, особа має повне право на оскарження судового рішення. Першим етапом оскарження справи є провадження в суді апеляційної інстанції. У той же час основна роль апеляційного суду полягає у виправленні помилок при розгляді справи судом першої інстанції, прийнятті законного та обґрунтованого рішення з цього питання, встановленні верховенства права та законності.

Питання перегляду судових рішень у кримінальному процесі яскраво висвітлено у працях таких вчених, як: Н.Р. Бобечка, В.М. Беднарської, І.І. Ємельянової, Є.Г. Коваленка, О.Ю. Костюченко, В.Т. Маляренка, В.І. Сліпченка, В.І. Теремецького.

Насамперед, варто зазначити, що у кримінальному процесі існують наступні види перегляду судових рішень, відповідно до положень Кримінально – процесуального кодексу України (далі – КПК України), такі як:

1. Провадження в суді апеляційної інстанції (Глава 31).

2. Провадження в суді касаційної інстанції (Глава 32).
3. Провадження за нововиявленими або виключними обставинами (Глава 34)[1].

Розгляд судових справ апеляційного характеру дає можливість виправити помилки судів першої інстанції, забезпечити правильний та єдиний підхід до застосування правових норм та мати контрольно-профілактичний характер. Таким чином, апеляційне провадження є самостійною стадією кримінального процесу, у якій суд на підставі апеляційної скарги перевіряє законність і обґрунтованість вироків, ухвал суду першої інстанції, а також, відповідно до КПК України, ухвал слідчого судді (ст. 395) [2, с. 530].

У відповідності до вимог, котрі передбачені у положеннях КПК України, суд першої інстанції не розглядає дану скаргу на відповідність вимогам, які до неї застосовуються. Згідно із ст. 398 КПК, якщо апеляційна скарга надійшла до суду апеляційної інстанції не пізніше наступного дня, то вона передається судді-доповідачу. Після отримання даної скарги на вирок чи ухвалу суду першої інстанції, суддя-доповідач протягом трьох днів перевіряє її на відповідність вимогам, що ставляться до апеляційної скарги, і за відсутності перешкод постановляє відповідну ухвалу – про відкриття провадження чи про залишення апеляційної скарги без руху, у якій зазначаються виявлені недоліки і встановлюються достатні строки для їх усунення[1].

Деякі вчені вважають, що позбавлення суду першої інстанції права розглядати скаргу на відповідність законодавству підвищує довіру тих, хто бере участь у справі, до рішення суду та самого суду, а також збільшує відповідальність суду першої інстанції. Ця процесуальна процедура унеможливорює діяльність суду, рішення якого оскаржується, вплинути на рішення апеляційного суду про прийняття або неприйняття апеляційної скарги та залишити її без заяви чи розгляду, оскільки призначати дату розгляду справи за

апеляцією та направляти повідомлення про це повинен апеляційний суд [3, с. 4; 4, с. 14].

Отже, перегляд судових рішень по кримінальних справах є однією з важливих гарантій здійснення правосуддя відповідно до вимог закону. Процедура розгляду апеляції, встановлена КПК України, усуває суб'єктивний фактор під час здійснення перевірки відповідності до законодавчих вимог у суді першої інстанції.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI, від 13.04.2012, Редакція від 14.01.2021, URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>(дата звернення 05.06.2021)

2. Коваленко Є.Г., Маляренко В.Т. Кримінальний процес України: підручник 2-ге вид., перероб. і допов. / Є.Г. Коваленко, В.Т. Маляренко. Київ: ЮрінкомІнтер, 2008. 712 с.

3. Костюченко О.Ю. Апеляційне оскарження судових рішень у кримінальному процесі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза» / О.Ю. Костюченко; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2013. 18 с.

4. Коваль В.М. Апеляційні суди в Україні : становлення і розвиток : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. : спец. 12.00.10 «Судоустрій, прокуратура та адвокатура» / В.М. Коваль ; Одеська національна юридична академія Міністерства освіти і науки України. Одеса, 2014. 19 с

Ян Сергійович ПЕРЕТЯТЬКО,
*курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
старший викладач кафедри
кримінального процесу ФПФОДР*

РЕЧОВІ ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Речові докази відіграють важливу роль у сфері відправлення правосуддя у кримінальних справах, адже саме вони містять інформацію про обставини справи, що мали місце в минулому, так як саме ці «німі свідки» надають можливість судді шляхом їх огляду отримати ту інформацію, яка може вплинути на рух справи в майбутньому, що в свою чергу забезпечить ухвалення справедливого рішення по справі на користь однієї з сторін судового процесу. Проте на практиці та й між вченими процесуалістами завжди постає питання до якого виду доказів (письмових чи речових) та по яким критеріям необхідно віднести той чи інший предмет, який містить в собі інформацію про обставини справи [1].

У цілому, такий стан справ негативно впливає на вдосконалення процесу відправлення правосуддя в кримінальних справах. Отже, невідкладне усунення вищезгаданих недоліків вкрай важливе та надзвичайно актуальне у наш час, оскільки дослідження речових доказів для сучасної вітчизняної кримінально - процесуальної науки наділено також методологічним значенням, та сприяє виявленню та розв'язанню важливих аспектів проблеми доказування.

Речові докази займають самостійне місце в системі інших процесуальних джерел доказів, а їхнє використання в кримінально-процесуальній діяльності зростає. Це пов'язане з постійним розвитком науки та техніки, що дозволяє дослідити властивості та значення різних об'єктів, а також криміналістики, яка розробляє на базі наукових досягнень різні прийоми і методи щодо збирання та дослідження речових доказів.

Визначення поняття речових доказів по-різному тлумачиться науковцями. Так, А.О. Ляш вказує, що це предмети матеріального світу, які володіють властивістю незамінності та мають доведений в установленому законом порядку причинний зв'язок з обставинами, що мають відношення до справи, визнані джерелом доказів і приєднані до справи спеціальною постановою [1].

На думку, Вапнярчук В.В. речовим доказом є предмет, який знаходиться у розпорядженні органу розслідування чи суду, зафіксований у ході процесуальної дії; під даними, що містяться у речовому доказі, розуміють інформацію про елементарний акт відображення події. Речовий доказ єдність двох вищенаведених категорій [2, с. 120].

Ю. І. Кайло розглядає речові докази в їх гносеологічному аспекті як предмети, що є частиною цього середовища, в які злочином або іншою встановленою по справі подією внесені (або мають бути внесені) зміни. Гносеологічні ознаки речових доказів в багатьох випадках визначають їх юридичну природу та процесуальне призначення [3, с.5]. Речовими доказами можуть бути лише такі предмети, які через свій об'єктивний зв'язок з подією, яка розслідується, можуть виконувати в процесі доказування певні гносеологічні функції, слугують засобами пізнання фактів, що підлягають встановленню по даній справі.

За визначеннями указаних авторів, до речових доказів відносяться будь-які предмети, які можуть бути використані для встановлення обставин, що входять в предмет доказування в кримінальному провадженні.

Тепер звернемося до думок науковців щодо документу.

На думку В. М. Тertiшника, документ - діловий папір або матеріальний об'єкт - результат технічного документування, який підтверджує певний юридичний факт або слугує доказом яких-небудь фактів [4, с. 45].

Юридичним документом вважається письмовий акт, який встановлює, розвиває або припиняє певні правовідносини або фіксує юридично значимі факти та дії.

На думку, А. Слободзян *документи як докази розмежовуються за такими критеріями*: – документ – самостійне джерело доказів. У змісті документа викладено інформацію (описування обставин чи фактів), яка має значення для кримінального провадження. Такий документ можна замінити іншим аналогічним документом або дублікатом. Дублікат документа (документ, виготовлений у такий же спосіб, як і його оригінал) може бути визнаний судом як оригінал документа; – документ – речовий доказ, який є способом передачі інформації[5].

За способом фіксації відомостей документи можуть бути: письмові (усі рукописні та машинописні документи, виготовлені за допомогою оргтехніки); графічні (схеми, графіки, креслення, в яких зображення об'єктів передано за допомогою ліній, штрихів, світлотіні); фотодокументи (фотокартки); кінодокументи (кіноплівки); відеозапис (відеотеки); звукозапис (фонограми як такі, що створюються за допомогою будь-якої системи звуко записування й відтворюють звукову інформацію, наприклад, записану під час проведення нарад, засідань тощо).

В кримінальному процесі існує дискусія щодо залучення документів як доказів до кримінального провадження відповідно до вимог кримінального процесуального закону. Так наприклад А. Слободзян вважає що залучення документів як доказів до кримінального провадження відповідно до вимог кримінального процесуального закону можливе у такі способи:– подання за власною ініціативою учасниками провадження, а також будь-якими іншими фізичними та юридичними особами; – витребування і отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб документів, їх копій, висновків ревізій,

актів перевірок на вимогу сторони кримінального провадження та потерпілого; – вилучення документів під час обшуку, що проводиться на підставі ухвали слідчого судді; – тимчасового доступу на підставі ухвали слідчого судді, суду, що полягає у наданні сторони кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії, а у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом – вилучення (тимчасовий доступ заборонено до документів).[5]

Проте, на думку окремих науковців, до електронних речових доказів можна віднести також окремі матеріальні інформації, що сприятиме встановленню обставин злочину. Наприклад, мобільний телефон може бути віднесений до електронних речових доказів у випадку, коли він перепрограмований і завдяки цьому виконує не тільки стандартні функції. Він стає спеціалізованим радіоприймачем, і коли його включити в зоні дії мережі мобільних телефонів, то це дозволить одержати PIN - коди абонентів, що знаходяться неподалік. В цьому випадку важливими є його перероблені функції (властивості). Те саме можна сказати про малогабаритний мікрокомп'ютер, котрий відноситься до категорії електронних речових доказів у тому разі, коли його стандартна програма пристосована (змінена) і завдяки їй він стає знаряддям злочину чи створює сприятливі умови для його вчинення. Даючи визначення електронних речових доказів, автори підкреслюють, що під ними потрібно розуміти електронні об'єкти, які завдяки своїм індивідуальним чи системним властивостям були знаряддям злочину чи зберегли на собі сліди злочину, а також можуть служити засобом для виявлення злочину чи встановлення обставин справи.

Уявляється, що з таким визначенням можна погодитись, однак потрібно усвідомити складність виявлення таких слідів і необхідність спеціальних знань при цьому. В той же час необхідно враховувати, що у зв'язку зі стрімким

розвитком інформаційних технологій практика кримінального процесу чекає від науковців розширення об'єктів матеріального світу, які можуть стати речовими доказами. А це одночасно вимагає вдосконалення прийомів і способів збирання та дослідження таких речових доказів.

Отже, існує безліч думок щодо поняття речовий доказ та документ у кримінальному провадженні.

Перелік використаних джерел

1. Ляш А. О., Ліщенко В. М. Поняття доказів у кримінальному процесі. *Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право".* 2012. № 2(6) URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12laoukr.pdf>
2. Вапнярчук В.В. Щодо сутності речових доказів і впливу їх специфіки на забезпечення допустимості в кримінальному процесуальному доказуванні *Jurnalul juridic national: teorie și practică.* August, 2015. Кишинев. С. 120–124
3. Кайло І.Ю. Належне документальне оформлення речових доказів як одна із умов їх допустимості. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція.* 2020. № 15. Том 2. С. 130–134.
4. Теорія доказів: підручник для слухачів магістратури юридичних вузів / Антонов К.В., Сачко О. В., Тertiшник В. М., Уваров В. Г. / За заг ред.. В. М. Тertiшника. Київ : Алерта, 2015. 294с.
5. Слободзян А. Документ як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України.* 2014. № 1. С. 184–190 URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/1-2014/184-slobodzan.pdf>

Микита Геннадійович ПОДАЧЕНКОВ,

курсант 2-го курсу, гр. КП-931
факультету підготовки фахівців
для підрозділу кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

*Професор кафедри кримінального процесу ФПФОДР
к.ю.н., доцент*

ДЖЕРЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Взагалі, кримінальне процесуальне право - це одна із галузей права, яка становить собою сукупність правових норм, що регулюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, судовий розгляд кримінальних справ, перегляд судових рішень та вирішення процесуальних питань, пов'язаних із їх виконанням.

Право покликане слугувати задоволенню інтересів громадян, їхніх об'єднань, держави і суспільства в цілому. У цьому виявляється його цінність. Цінність кримінального процесуального права дістає вияв у таких вимірах:

- Соціальна цінність цієї галузі права полягає в тому, що вона втілює інтереси громадян у вільному від злочинності суспільному середовищі;
- Інструментальна цінність кримінального процесуального права - один із проявів його загально соціальної цінності - полягає в тому, що воно є регулятором суспільних відносин, котрі виникають у зв'язку зі вчиненням кримінального правопорушення; інструментом вирішення кримінально-правових конфліктів у державі.

Кримінально-процесуальна діяльність та відносини регулюються нормами права, які виражені, закріплені в кримінальному процесуальному законі. Кримінальне процесуальне право України - писане й кодифіковане. Єдиним джерелом кримінального процесуального права є закон. Кримінальний процесуальний закон – це сукупність процесуальних норм, що регулюють кримінально-процесуальну діяльність і спрямовані на забезпечення виконання завдань кримінального судочинства.

Джерелами кримінального процесуального права України є форми закріплення кримінально-процесуальних норм, що регулюють кримінально-процесуальні відносини та встановлені органами державної влади під час реалізації ними функцій у законодавчій, виконавчій і судовій сферах, а також містяться в чинних міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та практиці Європейського суду з прав людини. Весь комплекс кримінально-процесуальних відносин регулюється системою джерел кримінального процесуального права. У свою чергу, система джерел кримінального процесуального права є єдиною, цілісною, доцільною та ієрархічно організованою, структурно упорядкованою і цілеспрямованою, органічно відмежованою сукупністю чинних правових актів. Вказані правові акти справляють унікальний регулятивний вплив гуманітарного спрямування на кримінально-процесуальні відносини.

Основним джерелом кримінального процесуального права України є закон. Кримінально-процесуальна діяльність та відносини регулюються нормами права, які виражені, закріплені в кримінальному процесуальному законі. Згідно з п. 14 ст. 92 Конституції України судоустрій, судочинство, статус суддів, засади судової експертизи, організація і діяльність прокуратури, органів слідства, нотаріату, органів і установ виконання покарань, основи організації та діяльності адвокатури визначаються виключно законами України.

Норми кримінального процесуального права (кримінальні процесуальні норми) визначають завдання, принципи, правила здійснення кримінального судочинства, права і обов'язки посадових осіб і державних органів, що його здійснюють, а також фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у кримінально-процесуальній діяльності або на яких вона поширюється. Детально регулюючи всю діяльність по розслідуванню кримінальних правопорушень, викриттю винних і притягненню їх до відповідальності, кримінальні

процесуальні норми створюють кримінально-процесуальний порядок, дотримання якого є необхідним для успішного виконання завдань кримінального судочинства і проведення в життя принципу соціальної справедливості у сфері боротьби зі злочинністю.

Отже, кримінальний процесуальний закон створює умови для правильного застосування кримінального та інших законів. Якщо кримінальний закон встановлює підстави, межі і види кримінальної відповідальності, то

Кримінальний процесуальний закон визначає порядок, правила, процедуру притягнення до кримінальної відповідальності, форми державної діяльності по розслідуванню кримінальних правопорушень і здійсненню правосуддя. При цьому від ефективності процесуально-правового регулювання і найсуворішого дотримання всіх процесуальних норм залежить правильність застосування кримінального закону. Успіх боротьби зі злочинністю за допомогою кримінально-правових засобів може бути досягнутий шляхом застосування кримінально-процесуальних норм.

Перелік використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року №254к/96-ВР. Дата оновлення: 21.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та доповн. станом на 24 липня 2020 р.: Офіц. текст. К.: Алерта. 2020. 324 с.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від від 2 червня 2016 р № 1402-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення 8.06.2019)
4. Про прокуратуру. Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення: 01.06.2018)

5. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3460-17/conv> (дата звернення 03.06.2019)
6. Кримінальний процес України у 2-х част.: ч. 1: Досудове провадження: підручник / Бойко О.П., та ін. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; 2017. 327 с.

Сергій Олександрович ПРОТАСОВ,
курсант 2-го курсу, гр.КП- 931,
факультету підготовки фахівців
для підрозділу кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Професор кафедри кримінального процесу ФПФОДР
к.ю.н., доцент

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО

ПОНЯТТЯ І ВИДИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВИТРАТ

Виділяючи певні витрати на процесуальні витрати, необхідно приступити до юридичної суті інституту цієї процедури. Відшкодування процесуальних витрат не є додатковою мірою покарання за кримінальне правопорушення. Це не цивільний позов, оскільки це не договір погашення або цивільний обов'язок. Необхідно враховувати безпосередню причину: процесуальні витрати пов'язані з кримінальною справою, а не з кримінальним правопорушенням. Кримінальне правопорушення часто є причиною судового розгляду і не вважається безпосередньою причиною витрат.

Процесуальні витрати є юридичним поняттям, а їх обмеження встановлюються кримінально-процесуальним законом. Характеристика витрат,

пов'язаних із кримінальним судочинством, але не передбачена ст. 118 КПК, є неприйнятним [1].

Суд залишає за собою право зменшити розмір судових витрат або відмовити або відкласти виплату повної або часткової виплати, беручи до уваги фінансовий стан особи (обвинуваченого, потерпілого) за власною ініціативою або за її бажанням.

Якщо суд буде визнаний винним, він відшкодує всі задокументовані процесуальні витрати від імені потерпілого. Якщо у обвинуваченого не вистачає грошей на погашення цих витрат, потерпілим буде компенсована компенсація в порядку, передбаченому законом, для відшкодування збитків з державного бюджету України та кримінальних правопорушень. Це компенсація, яку обвинувачений сплачує за процесуальні витрати потерпілого.

Якщо злочин буде доведено, суд відшкодує задокументовані витрати на втручання експерта від імені держави .

Якщо Апеляційний або Верховний Суд України не приймає рішення про новий судовий розгляд, не змінює рішення суду або не приймає нового, це змінює розподіл судових витрат [2].

Оскільки відповідачі не можуть відшкодувати ці витрати, вони будуть компенсовані потерпілим за рахунок коштів державного бюджету України у справах та відповідно до рішення, прийнятого відповідно до ст. 1177 Цивільного кодексу України [3].

У кримінальному провадженні проти суду у справах неповнолітніх може бути розпочато провадження, пов'язане з процесуальними витратами, для батьків, опікунів чи піклувальників.

Прийняття судом обвинувального вироку без повної безкарності не є підставою для звільнення засудженого від відшкодування судових витрат на користь держави.

Якщо кілька осіб будуть засуджені в контексті кримінального провадження, витрати на провадження будуть стягуватися приватно з кожного з них, беручи до уваги вину, ступінь відповідальності та статок.

Верховний Суд або Верховний Суд України має право при розгляді апеляційних і касаційних рішень за нововиявленими обставинами змінити рішення чи винести нове. Якщо нова постанова Верховного суду виключає випадки переслідування або виправдовує окремих осіб, витрати на розгляд, пов'язані зі збором і зберіганням предметів і документів, буде нести держава.

За клопотанням фізичних осіб, суд вправі визначити розмір судових витрат, які підлягають відшкодуванню.

Сума процесуальних витрат є фактом, який слід довести в контексті кримінального провадження (п. 3 ч. 1 ст. 91 КПК).

Отже, лише суд може остаточно прийняти рішення щодо суми витрат на провадження. Особи, які беруть участь у кримінальному провадженні, мають право визначати розмір судових витрат. Суд має право вимагати від цих учасників пред'явлення документів, що підтверджують розмір цих витрат.

Визначенню суми процесуальних витрат сприяє обов'язок, покладений на слідчого та прокурора (п. 8 ч. 2 ст. 291 КПК), відмітити суму в документі.

Перелік використаних джерел

1. Кримінально процесуальний кодекс України. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України / за ред. професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є.Шумила. К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.
3. Кримінально процесуальне право України: навчальний посібник для підготовки до іспитів. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 2016с.

Максим Володимирович ПРОЦЬКИЙ,
курсант 2-го курсу, гр. КП - 931
факультету підготовки фахівців
для підрозділу кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Професор кафедри кримінального процесу ФПФОДР
к.ю.н., доцент

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО

ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Слідчі дії – це процесуальні дії дослідницького характеру, за допомогою яких орган досудового розслідування чи прокурор вирішують завдання, пов'язані з виявленням, закріпленням і дослідженням доказів під час досудового провадження[2].

Вони поділяються на: слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії.

Згідно з ч. 2 ст. 223 КПК підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети. Досить часто виникають ситуації, коли для проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії необхідні не лише фактичні, але й юридичні (правові) підстави. І законом вони врегульовані при визначенні процесуального порядку проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії[1].

Наступною вимогою до проведення слідчих (розшукових) дій є забезпечення присутності певної кількості осіб під час їх проведення та пояснення прав та обов'язків осіб, які беруть участь у слідчих (розшукових) діях. Не менш важливою є загальна вимога щодо проведення слідчої (розшукової) дії,

пов'язаної із залученням та участю у кримінальному провадженні незацікавлених осіб (свідків). Свідками є особи, яких не цікавлять результати кримінального провадження. Їх призначення викликане необхідністю довести факт проведення слідчої (розшукової) дії, її перебігу та результатів, а також засвідчення відповідності проведених дій їх відображенню в протоколі.

Згідно зі ст. 103 КПК, процесуальні дії під час досудового розслідування можуть фіксуватися у таких формах: а) протокол; б) носій інформації, на якому процесуальна дія зафіксована за допомогою технічних засобів.

Закон передбачає проведення таких слідчих дій, як: допит, пред'явлення для впізнання, огляд, обшук, слідчий експеримент, освідкування особи, експертиза[1].

Слідчі дії будуть законними відповідно до інших норм, встановлених Кримінально-процесуальним кодексом. Суворе дотримання встановленої законом процедури слідчої дії, яка визначає межі допустимих та неприпустимих, не тільки забезпечує права та законні інтереси причетних, але й забезпечує процедурну якість фактично отриманих даних. тобто відповідність їх властивостям, залежність, прийнятність, надійність[2].

Процесуальними документами для проведення таємних слідчих (дослідницьких) дій є постанови, клопотання, інструкції, протоколи уповноваженого працівника (працівника) оперативного підрозділу, слідчого, прокурора, а також рішення слідчого судді. Протокол про хід і результати таємної слідчої (дослідницької) дії (або її етапів) складається слідчим, якщо вона здійснюється за його безпосередньої участі, в інших випадках - уповноваженим працівником оперативного підрозділу, і вони повинні відповідати загальним правилам кримінального провадження.

Кожен звіт про результати слідчої дії (розслідування), з додатками, повинен бути поданий прокурору, який контролює дотримання закону під час підготовчого

слідства, надаючи процесуальні вказівки не пізніше ніж через 24 години після його підготовки.

Перелік використаних джерел

1. Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 №114/1042/516/1199/936/1687/5 «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні»

Владислав Сергійович РУДИЙ,
*курсант 3 курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань, гр. ФЕБ 842
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Професор кафедри кримінального процесу ФПФОДР
к.ю.н., доцент*

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ МАЛОЛІТНЬОЇ АБО НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ

Неповнолітній підозрюваний або обвинувачений повідомляється або викликається слідчим, прокурором, слідчим суддею або судом через своїх батьків або інших законних представників. Інше розпорядження допускається лише за умови, що воно зумовлене обставинами, встановленими під час кримінального провадження (ст. 489 КПК України).

Відповідно до частини 8 статті 228 КПК України психологи та інші фахівці можуть залучатись до пред'явлення для визнання. Крім того, відповідно до статті 227 КПК України, при проведенні слідчої дії за участю дитини забезпечується участь законного представника, психолога, якщо це необхідно, лікаря. Це відповідна гарантія поваги прав та інтересів дитини, яка зазнала або стала свідком злочину. Однак участь захисника в таких випадках не є обов'язковою, що є ознакою неоднакового статусу дитини, оскільки існують правові норми, яких необхідно дотримуватися, і це функція захисту дитини, щоб забезпечити проведення слідства місце в межах закону (наприклад, серед особи, яка має бути впізнаваною, повинні бути принаймні три інші особи, які не можуть змінити вік, зовнішній вигляд та одяг; якщо ідентифікація відбувається на фотографіях, вони не повинні мати жодних позначок тощо). Представляючи особу для виявлення причетності до дитини, підозрюваної чи обвинуваченої у скоєнні злочину, участь адвоката є обов'язковою, але не вимагає участі законного представника, психолога чи лікаря для дітей віком від 16 до 18 років. У цьому випадку законодавець нехтував принципами рівності та конкуренції у кримінальному судочинстві для кожної сторони.

Крім того, важливим є визначення способу проведення впізнання за участю дитини. Відповідно до пункту 4 статті 228 КПК України, для забезпечення безпеки особи, яка впізнає особу, ідентифікація може проводитися в тих випадках, коли особа, яка впізнає, не бачить і не чує особу, яка впізнає особу, тобто поза її візуальним і слуховим спостереженням.

У зв'язку з цим у судовій літературі рекомендується застосовувати такі методи захисту особи, яка впізнає: процес ідентифікації знаходиться в приміщенні: одне з яких темне, а друге світле; особа, яка впізнає, знаходиться разом із слідчим і розміщується в темній частині кімнати; особи, яких слід впізнати, перебувають у світлій частині кімнати. Однак ми критично ставимось

до цієї точки зору, оскільки існує ризик того, що дитина, яка її визнає, може зустріти цю людину потім. У цьому випадку доречно використовувати спеціально обладнане приміщення - «зелену кімнату». Особливістю такої кімнати є наявність венеціанського скла, через яке можна спостерігати, що відбувається в кімнаті. Для людини в кімнаті венеціанське скло виглядає як звичайне дзеркало. Такі приміщення переважно використовуються для допиту дитини з метою зменшення травматизації дитини, але, на нашу думку, вони цілком можуть бути використані під час слідчої (розшукової) дії - представлення особи для впізнання. В Україні є чотири «зелені кімнати», які обладнані згідно стандарту, по дві у місті Києві та по одній у містах Одеса та Харків. Використання цих приміщень особливо актуально у випадках сексуального насильства та сексуальної експлуатації дитини, торгівлі дітьми та інших злочинів насильницького характеру щодо дитини. Такий підхід забезпечить уникнення зорового контакту дитини з підозрюваним та додасть дитині відчуття безпеки та комфорту. Необхідно окремо зупинитися на участі дитини у слідчій дії пред'явлення трупа для впізнання. Відповідно до статті 230 КПК України пред'явлення трупа для впізнання здійснюється відповідно до вимог, встановлених пунктами 1 та 8 статті 228 КПК України. Ми вважаємо, що в цьому випадку участь дитини має бути обмеженою, оскільки це спричинить психологічну шкоду дитині, навіть якщо розпізнавання буде зроблено за допомогою фотографії. У такій ситуації участь дитини має відбуватися у виняткових випадках і лише за наявності позитивної думки психолога [1, с. 78].

Стаття 226 КПК України передбачає, що допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря.

Допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом - понад дві години на день.

Середовище допиту також може істотно вплинути на встановлення психологічного контакту. Слідчий повинен вирішити, зокрема, такі питання: проведення допиту у своєму кабінеті, де немає інших слідчих, для яких цей кабінет є також основним місцем роботи; стан цієї шафи (наявність певних меблів тощо); чи потрібно проводити допит в офіційній формі тощо [2, с. 318].

Враховуючи вікові особливості опитуваного, слідчому слід пам'ятати, що для встановлення психологічного контакту необхідно провести підготовку викладача чи спеціаліста в галузі психології, а за наявності певних медичних показань також і лікаря.

Готуючись до допиту, слідчий повинен не лише ретельно розглянути свій план, але і визначити, які психологічні знання слід використовувати для його ефективного здійснення. Особливе місце серед засобів оптимізації допиту належить тактичним прийомам, заснованим на даних психології.

У кожному випадку перед допитом слідчому необхідно вжити заходів ситуативно.

Так, К.О. Чаплінський визначає перелік заходів, які слід вжити для підготовки до допиту:

- ретельне, повне та всебічне вивчення матеріалів кримінального провадження та визначення предмета допиту (виявлення обставин, які можуть бути відомі опитуваному), слідчої ситуації;
- визначення кола осіб, які підлягають допиту, та послідовності їх проведення (визначення "слабкої ланки", яка сприйнятлива до психологічного впливу та може полегшити розслідування);
- збір актуальної інформації про склад групи та її злочини;
- вивчення опитуваної особи;
- підбір речових доказів та інших матеріалів для представлення опитуваному;

- вирішення питання про час та місце допиту, спосіб виклику на допит;
- визначення тактичних прийомів, які слід використовувати під час допиту;
- визначення необхідних технічних засобів для фіксації допиту та їх підготовки;
- визначення учасників допиту;
- забезпечення сприятливих умов для проведення допиту з урахуванням необхідності гарантувати безпеку та планувати допит [3, с. 68].

Успіх допиту підозрюваного залежить від вмілого підбору та ефективного застосування тактики та прийомів, вироблених теорією.

Вирішення питання про місце допиту (за місцем розслідування або за місцем допитуваної особи) залежить від конкретної ситуації. Однак у всіх випадках слідчий повинен прагнути до того, щоб місце відповідало вимогам середовища допиту - було зручним для проведення цієї слідчої (розшукової) дії, полегшувало встановлення необхідного психологічного контакту з допитуваним, фокус його уваги щодо предмету допиту, забезпечувалося збереження слідчої таємниці [4, с. 218].

Якщо є підстави, слідчий повинен вирішити, чи використовувати тактичні засоби впливу. Засоби впливу мають певні критерії, які визначаються кримінально-процесуальним законом, віковими та психічними особливостями опитуваного.

Наприклад, Р.С. Белкін виділяє такі критерії допустимості засобів впливу: 1) законність, тобто послідовність прийому, означає вимоги закону; 2) вибірковість впливу, тобто орієнтація лише на певних індивідів та нейтралітет до інших; 3) моральність, тобто дотримання моральних принципів суспільства [4, с. 511].

Водночас систематичний аналіз норм глави 20 КПК України дозволяє констатувати, що в окремих випадках визначення доцільності участі певних осіб

у слідчих діях покладається на розсуд слідчого прокурора, який їх проводить. Зокрема, у разі необхідності допиту залучається перекладач (ч. 3 ст. 224 нової КПК України), а також лікар у допиті та інших слідчих (розшукових) діях, пов'язаних із неповнолітньою чи неповнолітньою особою, у тому числі (Частина 1 статті 226, частина 1 статті 227 та частина 1 статті 491 КПК України) [5, с. 9].

Кримінальне провадження щодо неповнолітніх здійснюється в межах повноважень єдиної системи процесуальної діяльності органів досудового розслідування, прокуратур та судів, спрямованих на досягнення загальних цілей кримінального провадження та виходячи із його загальних принципів. Однак він має і свої особливості, які спрямовані на вирішення питань відповідальності та покарання неповнолітніх за кримінальні правопорушення. Ці особливості пов'язані з предметом доказування, колом та статусом осіб, які беруть участь у провадженні, з метою посилення правового захисту неповнолітніх, здійснення окремих слідчих дій, публічності судового розгляду тощо.

Отже, у кримінальному провадженні проти осіб, підозрюваних або обвинувачених у вчиненні кримінального правопорушення віком до 18 років, участь захисника є обов'язковою з моменту встановлення факту неповнолітніх чи будь-яких сумнівів у тому, що особа має повноліття.

Перелік використаних джерел

1. Мальована Т.І. Особливості проведення пред'явлення для впізнання за участю дитини у кримінальному провадженні. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. № 1. Т. 4. С. 78-80.
2. Лобойко Л.М. Кримінальний процес: Підручник. К.: Істина, 2014. 432 с.
3. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: Підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Х.: Право, 2008. 240 с.
4. Криміналістика : учеб. для вузов / под. ред. Р. С. Белкина. М. : НОРМА, 2001. 990 с.

5. Іващенко О. В. Підстави і процесуальний порядок виклику учасників кримінального провадження для участі у слідчих (розшукових) діях. Часопис Національного університету "Острозька академія". 2013. № 1(7) С.1–16.

Діана Артуровна ТУПОТІНА,
курсант 3 курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Денис Валерійович СМІРНОВ,
курсант 3 курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Доцент кафедри криміналістики та
домедичної підготовки ФПФОДР
к.ю.н., доцент
Ганна Сергіївна БІДНЯК

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ ПІДОЗРЮВАНИХ (ОБВИНУВАЧЕНИХ)

За своїм характером допит – складна багатоаспектна слідча (розшукова) дія, що часто протікає в умовах конфліктної ситуації. Під конфліктною ситуацією розуміють таке поєднання обставин інтересів слідчого (як представника держави), що розслідує кримінальне правопорушення, і допитуваної особи.

Розроблено широкий спектр тактичних прийомів спрямованих на подолання конфліктної ситуації. Застосовуватися вони можуть як окремо, так і в комплексі. Ці прийоми мають тактичний, логічний, психологічний і комплексний характер. Для того, щоб вибрати з них найбільш доцільний і ефективний необхідно враховувати наявність або відсутність у допитуваної особи досвіду, даних, що компрометують його, що ставлять під сумнів доброчесність або, навпаки, свідчать про позитивні якості його особистості, законослухняності, сумлінності, статеві, фізичні, психологічні та вікові характеристики. У зв'язку з цим певними особливостями володіє допит неповнолітніх підозрюваних (обвинувачених).

Особливість допиту неповнолітніх полягає не в передчасній оцінці достовірності, а в тих методах, прийомах, які, з огляду на особливості розвитку дитини, можуть отримати від нього найбільш повну і достовірну інформацію.

Для неповнолітніх характерні недостатній рівень знань, обмежене коло навіть загальноприйнятих понять, відсутність належного досвіду, професійних знань, піднесений емоційний стан під час сприйняття і некритичного ставлення що сприймається, нездатність правильно оцінити вчинки, своєрідний сленг, підвищена схильність до навіювання, фантазування. Все це необхідно враховувати при виборі тактики. [1]

Найважливіше для слідчого – встановити психологічний контакт. І починати його установку потрібно вже на стадії підготовки, врахувати всі аспекти, які подіють на позитивний результат: вибір місця, збирання якомога більш докладної інформації про особу, правильного формулювання питань.

Готуючись до допиту, слідчий повинен детально вивчити середу, в якій живе і виховується неповнолітній, з'ясувати умови життя і виховання, склад сім'ї, її житлові та матеріальні умови, побутове оточення, успішність

неповнолітнього, його інтереси, по можливості приватної розмови з його знайомими, з'ясувати до якої групи він відноситься, дізнатися про його поведінку в навчальному закладі і вдома.

Рекомендується починати допит навіть не з вільної розповіді, а зі звичайної бесіди. Враховуємо, що неповнолітні, викликані на допит, в більшості випадків знаходяться в стані психічної напруги, отже важливо визначити зовнішні ознаки напруги і спробувати зняти його. А зняти його можна, наприклад, застосуваннями наступних тактичних прийомів: залучення в бесіду на тему, яка цікава і слідчому, і неповнолітньому та звернення до позитивних якостей особистості.

Таким чином, застосування тактичних прийомів встановлення психологічного контакту дозволить організувати безконфліктне спілкування з неповнолітнім підозрюваним (обвинуваченим).

Далі допит повинен протікати в формі вільної розповіді, для чого доцільно запропонувати почати розповідь з періоду попереднього цікавить слідчого події. Водночас розраховувати на повні і логічно вибудовані показання не можна. Так званий вільний розповідь часто буває неконкретний. Проте, необхідно дочекатися закінчення цієї розповіді, не варто доказувати за нього, квапити, переривати. [2]

Необхідно відзначити, що неповнолітні, внаслідок недостатньої розвиненості логічного мислення, відсутність досвіду в послідовному і всебічному викладі будь-яких подій, можуть відчувати труднощі у висвітленні обставин скоєного кримінального правопорушення. І завдання слідчого в зв'язку з цим полягає в тому, щоб, не повідомляючи допитуваному фактів, отриманих з інших джерел, допомогти неповнолітньому викласти свої показання в логічній послідовності

Ще однією головною особливістю неповнолітніх є те, що їм навіть після прийняття рішення дати правдиві показання, складно перейти до цього. Вони готові змінити свою позицію, але не знають як це зробити, тому слідчому не слід поспішати з висновками про те, що допитуваний бреше. Необхідно порадити йому подумати, чи варто йому дотримуватися цієї позиції, і роз'яснити йому наслідки обраної ним позиції і найбільш сприятливі для нього варіанти результату справи.

Вибір тактичних прийомів при проведенні допиту неповнолітніх залежить від конкретних обставин справи і особистості допитуваного. Проведення допиту неповнолітніх учасників кримінального судочинства вимагає від слідчого підготовленості та володіння тактичними прийомами. Тільки сукупність цих елементів здатна принести результативність допиту.

Перелік використаних джерел

1. Тактико-психологічні особливості проведення допиту малолітніх та неповнолітніх осіб [Електронний ресурс] / С. В. Калюжна // Приватне та публічне право. - 2017. - № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpulaw_2017_3_33
2. Психологічні аспекти проведення допиту неповнолітніх [Електронний ресурс] / К. В. Плева, Г. М. Степанова // Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія". - 2018. - Вип. 1 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vchfo_2018_1_19

Ярослав Русланович СОЛОВЬОВ,
курсант 2-го курсу
факультету підготовки фахівців
для підрозділу кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
професор кафедри кримінального процесу ФПФОДР
к.ю.н., доцент

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Будь-яке злочинне діяння як юридичний факт посягає на суспільні відносини і є причиною негативних змін у них. У силу об'єктивно існуючої причинно - наслідкової залежності воно породжує визначені для кожного його окремого виду шкідливі наслідки, що конкретно виражаються у збитку, який заподіюється об'єктам злочину, охоронюваних як кримінальним , так і іншими галузями права.

Стаття 41 Конституції України проголошує, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності. Право приватної власності непорушне й охороняється законом. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності. Ст. 13 Конституції України встановлює принцип рівності всіх суб'єктів права власності перед законом. Громадянин набуває права власності в результаті підприємництва, вкладення грошей в кредитні організації, а також внаслідок спадщини та інших угод, не заборонених законом. Умови та порядок відшкодування майнової шкоди , завданої майну фізичної особи , яка потерпіла від злочину , встановлюється законом.

Суб'єктом захисту майнових прав потерпілих від злочину є орган , що здійснює кримінальний процес. Захист майнових прав потерпілих осіб здійснюється у встановленому кримінально - процесуальним законом порядку шляхом реалізації передбачених кримінально – процесуальних норм.

Чинне законодавство передбачає такі способи відновлення порушеного матеріального стану при провадженні у кримінальній справі , участь у яких бере слідчий:

- а) реституція (ст. 80, 81 КПК України);
- б) добровільне відшкодування шкоди винною особою чи цивільним відповідачем;
- в) розгляд цивільного позову в кримінальній справі (ст. 28 КПК України);

Кожний з перерахованих кримінально-процесуальних способів відновлення порушеної злочином майнової сфери потерпілих осіб розрахований на визначену ситуацію, і їх реалізація залежить насамперед від характеру самого збитку.

Право на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, знаходить свій вираз в таких основних правах людини, як права на життя, права на недоторканність особи, права на честь, гідність і репутацію, права на володіння і розпоряджання власністю. Права на ефективне поновлення у правах за своїм змістом обіймає всі основні права особи та безпосередньо співвідноситься з правом на відшкодування збитку. Відшкодування збитків є однією з форм відновлення порушеного права.

Визнаючи особу відповідачем чи цивільним відповідачем у кримінальному провадженні, слідчий має визначити точноюкою дією чи бездіяльністю цієї особи заподіяно шкоду, якими доказами це підтверджується, а також навести відповідні розрахунки сум, що підлягають стягненню, вказати матеріальний закон, на підставі якого має вирішуватися цивільний позов.

При визнанні обвинуваченого винним у вчиненні кількох злочинів (розкрадання, зловживання службовим станом, халатність та ін.), якими заподіяно 14 матеріальну шкоду, слід вказати розмір стягнень на відшкодування шкоди, заподіяної кожним з цих злочинів.

Статтею 23 ЦК України визначено, коло обставин, у яких полягає моральна шкода. А саме: фізичний біль та страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; душевні страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; душевні страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; у приниженні честі, гідності, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

У кримінальному провадженні вимоги про відшкодування моральної шкоди розглядаються і вирішуються судом за умови, що особу, якій її заподіяно, залучено в установленому законом порядку до кримінального провадження в якості потерпілого та цивільного позивача і що у справі є його письмова заява.

Матеріальні наслідки злочину чітко виражаються, передусім, у майновій шкоді, яка заподіюється, у першу чергу, матеріальним об'єктом, наділений кількісною характеристикою. Матеріальний наслідок вчиненого злочину можна чітко виразити у грошовому еквіваленті, чим відкидаються додаткові проблеми з приводу його усунення. Суд, оперуючи документальним підтвердженням вартості майна, яке було знищене або якому заподіяно шкоду, своїм вироком постановляє відшкодувати потерпілому вказану вартість. Цим самим усувається негативний матеріальний наслідок вчиненого злочину (відшкодовується майнова шкода).

Таким чином, регламентація відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному упровадженні зарахунок держави потребує прийняття спеціального закону, де має бути чітко регламентованими підстави, умови та порядок відшкодування шкоди зарахунок держави. Наукове обґрунтування законодавчого закріплення певних спірних положень досліджуваного питання сприятиме реальному досягненню завдань кримінального провадження. У зв'язку зі специфікою кримінального процесу цивільний позову кримінальній справі має деякі відмінності від позову порядку цивільного судочинства, а саме у кримінальному процесі є неможливим подання зустрічного позову (тобто обвинувачений може бути лише особою, що несе відповідальність за позовом, але нізаяких обставин — цивільним позивачем у тій самій справі);

□ вимога про відшкодування збитків, завданих злочином, має особистий характер, тому у кримінальному процесі є не припустимим відступлення права вимоги за позовом іншій особі;

Отже, завданням кримінального процесу є не лише встановлення винної у вчиненні злочину особи та її покарання, а й усунення наслідків злочину, у тому числі й пов'язаних із порушенням майнових та особистих немайнових прав громадянина юридичних осіб, а цивільний позов у кримінальній справі є одним із засобів, спрямованих на усунення чи компенсацію злочинних наслідків у вигляді майнової, моральної або фізичної шкоди.

Перелік використаних джерел

1. . Відшкодування потерпілим від насильницьких злочинів: європейські стандарти зарубіжне законодавство / [Банчук О. А., Дмитрієва І. О., Малишев Б. В., Саїдова З. М.] ; за заг. ред. О. А. Банчука. К. : Москаленко О. М., 2015. 268 с.
2. Цивільний кодекс України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

Тетяна Олександрівна ТРЕНЬ,
*Курсантка групи 941 факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
Університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дмитро Олексійович АНІСІМОВ*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОЇ СИЛИ

Конституція України, як Основний Закон нашої держави, передбачає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю в Україні [1]. Виходячи з цього, можна стверджувати, що в усіх сферах діяльності ці права мають максимально забезпечуватися. Національна поліція з метою запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення застосовує в межах її компетенції поліцейські заходи примусу, в тому числі й фізичний вплив. Питання реалізації такого поліцейського заходу має розглядатися через призму забезпечення прав та свобод людини. Відсутність наукових робіт щодо дотримання права на свободу та особисту недоторканність при застосуванні фізичної сили і зумовлює актуальність дослідження.

Суттєве значення має той факт, що застосування фізичної сили є допустимим тільки тоді, коли інші засоби є неефективними або не матимуть наслідком досягнення бажаного результату. Право на свободу та особисту недоторканість – не абсолютне право, оскільки може бути обмеженим, талише на підставах та в порядку, які чітко визначені в законі.

Вважаємо за необхідне розглянути сутність права на особисту недоторканість в аспекті застосування фізичної сили. Цікавою є позиція науковців, які стверджують, що слід відрізнити фізичну недоторканність, яка, на нашу думку, і лежить в основі захисту цього права під час застосування заходів фізичного впливу [2, с. 253]. Фізична недоторканість повинна включати в себе захист від насильства, небезпечних для життя і здоров'я дій, охорону свободи. З цього випливає, що застосування фізичної сили поліцейськими має бути чітко регламентовано законом, а правоохоронці під час виконання службових обов'язків зобов'язані керуватися підставами для застосування цього заходу. Також чи не найважливішою умовою застосування фізичної сили має бути пропорційність. Остання передбачає, щорозмір завданої шкоди не має перевищувати відвернену, а вид фізичного впливу має відповідати поставленій меті поліцейського заходу.

Хочемо звернути увагу на те, що важливе значення мають загальнодержавні стандарти застосування заходів фізичного впливу. Саме вони визначають допустимий рівень застосування сили до підозрюваних у порушенні правопорядку в залежності від конкретної ситуації. В більшості країн такі стандарти визначені законодавством і шляхом судової практики становлять основу посадових інструкцій співробітників правоохоронних органів. Як такої загальної моделі застосування сили сьогодні не існує, однак першочерговою метою застосування сили правоохоронними органами наразі є чіткий та розумний баланс у будь-якій ситуації. Треба сказати, що порушення

цього принципу може призвести до незворотних наслідків, таких як смерть чи каліцтво [3, с. 135].

Дійсно, невизначеність порядку дій в тій чи іншій ситуації хоча й дає свободу вибору поліцейському тої чи іншої поведінки під час різних обставин, проте в той же час припускає можливість численних порушень прав людини під час застосування поліцейським заходів примусу, бо кожен поліцейський захід, що обмежує права людини тією чи іншою мірою, не підкріплений буквою закону, перетворюється на порушення прав людини з боку представника правоохоронних органів. Задля запобігання таких проявів Закон зобов'язує поліцейського повідомляти своє керівництво про всі випадки застосування фізичної сили [4, с.37].

Межа допустимості застосування фізичної сили є досить тонкою. Отож, поки людина існує та діє з власної волі, без примусу, вона недоторкана. Але як тільки вплив на неї здійснюється примусово, недоторканість обмежується. В такому разі примус є правомірним. Коли ж недоторканість порушується, а не обмежується, застосування заходів фізичного впливу є неправомірним.

Принагідно зазначити, що термін «свобода» не доречно розглядати відокремлено від «особистої недоторканості», їх варто розуміти як взаємодоповнюючі поняття. Свобода передбачає вільний вибір місця перебування, вільне пересування, право на відсутність спостереження. У вказаному аспекті право на особисту свободу можна розглядати як право на такий стан, при якому людина може розпоряджатися собою, своїм тілом, психікою, мораллю, безпекою на власний розсуд, обмежуючись лише правами інших осіб. Однак у передбачених законом випадках, а саме у кримінальному провадженні, вони можуть бути обмежені у зв'язку з необхідністю захисту соціально значущих цінностей, а також прав і свобод інших людей.

Не слід забувати, що застосуванню заходів фізичного впливу має передувати контроль над правопорушником шляхом діалогу, стримування. У разі, якщо розуміння шляхом діалогу досягти не вдалося, а спротив порушника правопорядку є достатнім для застосування фізичної сили, рівень такого впливу має бути необхідним для отримання розумної та тактичної переваги, можливості розірвати контакт чи посилити реакцію.

Підсумовуючи вищезазначене, треба сказати, що службовці закону повинні у своїй службовій діяльності використовувати ненасильницькі засоби з метою забезпечення права на свободу та особисту недоторканість людини, а застосовувані ними заходи фізичного впливу мають бути пропорційними та достатніми, аби досягнути поставленої мети.

Перелік використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Стецовский Ю.И. Право на свободу и личную неприкосновенность. // Ю.И. Стецовский / М. 1999. 340с.
3. Васильева Е. Г. Принцип неприкосновенности личности в уголовном процессе. Актуальные вопросы уголовного процесса современной России: Межвузовский сборник научных трудов. Уфа: РИО БашГУ. 2003. 263 с.
4. Припутень Д.С. Поняття та особливості примусу у службовому управлінні України, не пов'язаного із юридичною відповідальністю. Journal «ScienceRise: JuridicalScience». 2018. № 2 (4). С. 36–41.

Вікторія Вікторівна УСАТЕНКО,
*курсант 3 курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань, гр. ФЕБ 842
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник
Професор кафедри кримінального процесу ФПФОДР
к.ю.н., доцент*

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО

СУЧАСНИЙ СТАН ДОТРИМАННЯ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Найважливішою гарантією захисту учасника кримінально провадження є принцип презумпції невинуватості, відповідно до якого «особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним Кодексом (далі по тексту – КПК України), і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили» [1].

Аналізуючи чинне кримінально-процесуальне законодавство, ми можемо визначити чітку структуру презумпції невинуватості та не повне доведення вини. Вона складається з наступних взаємозалежних елементів:

- обов'язок доказування, відповідно до ст. 92 КПК України, покладається лише на слідчого, прокурора та в окремих випадках на потерпілого. Невинуватість особою не доводиться;
- суб'єкта щодо якого діє принцип презумпції невинуватості;
- заборона на використання в обвинуваченні доказів, які одержані незаконним шляхом, або базування обвинувачення на припущеннях;

- факт обрання запобіжного заходу не означає, що особа скоїла злочин;
- в засобах масової інформації не можна стверджувати про винуватість особи, поки вирок суду не набрав законної сили;
- всі сумніви слідства тлумачаться на користь підозрюваної особи;
- поводження з підозрюваним у вчиненні злочину повинно бути як з невинною особою.

Перший елемент дає визначення повного переліку осіб, які мають права та обов'язки в сфері доказування в окремо взятому кримінальному провадженні. Важливим є тлумачення ст. 94 КПК України, в якій йдеться про обов'язок слідчого, прокурора, слідчого судді, суду за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінити докази та прийняти відповідне процесуальні рішення. Наприклад, складаючи повідомлення про підозру на конкретну особу, слідчий ніяким чином не може висловлювати свої переконання в її винуватості, в протилежному випадку дане діяння буде фактичним порушенням принципу презумпції невинуватості [2, с.68].

Щодо другого, то провівши паралелі між конституційно-правовим та кримінально-процесуальним значенням поняття «презумпція невинуватості», можна дійти висновку, що забезпечення захисту від обвинувачення, яке діє у вітчизняному варіанті, розповсюджується на широке коло осіб. Наприклад, у ст. 62 Конституції України та ст. 17 КПК [1] визначено, що суб'єктом захисту є «особа», що вважається невинуватою допоки її вину не буде доведено у визначеному законодавством порядку, на відміну від зарубіжного законодавства, в якому такий захист передбачено лише щодо «обвинуваченого».

Третім елементом визначено процес отримання доказів, який не буде порушувати права та свободи особи. Сучасними проблемами в даному аспекті є

не врегульовані процедури отримання доказів, їх витребування та визнання доказів недопустимими. Також є невизначеними поняття «інших процесуальних дій», і в свою чергу «інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів», що передбачено частиною 3 статті 93 КПК. Дані розпливчасті поняття тягнуть за собою практичні труднощі, виникнення сумнівів щодо допустимості доказів [3, с.143].

Четвертий елемент вказує на те, що обрання запобіжного заходу ще не вказує на те, що особа є винною у вчиненні злочину. Даний факт повинен підтвердитися лише обвинувальним вироком суду, а до цього моменту підозрюваний залишається невинуватою особою.

Щодо наступного елементу, то він є надзвичайно актуальним в час інформаційного та телекомунікаційного розвитку. Не поодинокими є випадки, коли на прес-конференціях з журналістами, слідчий або прокурор має необережність назвати підозрюваного злочинцем ще на стадії досудового розслідування, тобто без судового розгляду справи по суті та без наявності обвинувального вироку. Це є прямим порушенням принципу презумпції невинуватості, що тягне за собою відповідні правові наслідки для сторін.

Проаналізувавши останні два елементи, то ми побачимо, що будь-які сумніви слідства не можуть братися до уваги судом і повинні тлумачитися лише на користь підозрюваного чи обвинуваченого. В даному випадку крім сумнівів мають бути безпосередні докази отриманні законним шляхом, які будуть вказувати на причетність підозрюваного до вчиненого протиправного діяння. І з цього випливає той факт, що до того моменту, поки обвинувальний вирок суду не набрав законної сили, з підозрюваним, підсудним та обвинуваченим мають поводитися як з невинуватою особою і дотримуватися та забезпечувати весь перелік її прав і свобод, які передбачені чинним законодавством України та ратифікованими міжнародними договорами.

У висновку варто сказати, що проведений аналіз нормативного складу принципу презумпції невинуватості та безпосередньо практики реалізації її змісту робить можливим виокремлення основних елементів, які і роблять можливим дослідження презумпції невинуватості. На цій підставі ми можемо порівняти дію принципу в кримінальному процесуальному праві України з міжнародними стандартами судочинства.

Бібліографічні посилання:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України, Відомості Верховної Ради України: кодекс від 13.04.2012, редакція від 11.09.2020, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1089>(дата звернення 27.11.2020 р.)
2. Кримінальний процес. за заг. ред. Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної. Харків. : Право, 2010. 606 с.
3. Грошевий Ю.М. Концептуальні засади побудови проекту кримінально-процесуального кодексу України, Харків. : Право, 2011. 652 с.

Карина Павлівна ЧЕМЕРИС,
курсантка 3 курсу
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Науковий керівник
Доцент кафедри кримінального процесу ФПФОДР
к.ю.н., доцент

Наталія Петрівна ЧЕРНЯК

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ФОРМІ ДІЗНАННЯ

Актуальність обраної тематики зумовлена тим, що ще до недавнього часу досудове розслідування в Україні проводилось лише в одній формі – у формі

досудового розслідування кримінальних проваджень. І зовсім нещодавно, а саме 1 липня 2020 року в Україні набрав чинності нова форма досудового розслідування – дізнання кримінальних проступків. Потреба в створенні органів дізнання була продиктована великою завантаженістю слідчих підрозділів, а також надмірною кількістю злочинів, які мали приставку «невеликої тяжкості». Сьогодні такі злочини вже називаються по-іншому та виражаються в новому понятті – кримінальні проступки. Враховуючи відносну новизну даного інституту кримінального процесуального законодавства та, відповідно, її недостатнє дослідження, є чимало питань щодо яких можуть виникати запитання у практичних співробітників.

Кримінальний процесуальний кодекс регламентує докази як фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню[1]. Відповідно, доказуванням є збирання, перевірка та подальша оцінка доказів, задля того, щоб встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження, про що зазначено в статті 91 КПК України.

Особливостями доказування під час здійснення дізнання є спрощена форма отримання доказів, а також значне розширення процесуальних джерел доказів, що надало б змогу розвантажити слідчі підрозділи та спростити процес розслідування нетяжких злочинів. Ще Стратегією розвитку органів системи МВС України на період до 2020 року наголошується на тому, що однією з основних проблем є низька ефективність проведення досудового розслідування як наслідок недосконалості відповідних правових механізмів, надмірного навантаження на органи досудового розслідування та неукomплектованості[2]. Як шлях подолання вищезгаданою Стратегією зазначено впровадження

інституту кримінальних проступків і нових процесуальних форм для підвищення ефективності досудового розслідування.

Поняття процесуальних джерел доказів під час здійснення дізнання є більш широким, аніж під час здійснення досудового слідства. Окрім зазначених статтею 84 КПК джерел доказів, досудовому розслідуванню у формі дізнання також притаманні ті джерела, що регламентовані статтею 298 Кримінального процесуального Кодексу, а саме: пояснення осіб, результати медичного освідування, висновок спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису[1]. Ці джерела доказів притаманні лише дізнанню кримінальних проступків, а у випадку виникнення підстав для подальшого досудового слідства кримінального провадження як злочину, вищезгадані докази можуть бути використані виключно на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора.

За своєю природою доказування, як під час досудового слідства, так і під час дізнання, бере початок ще майже з самого початку процесу кримінального-процесуального доказування – на початковій стадії кримінального процесу, на стадії відкриття кримінального провадження[3]. Однак, важливою особливістю забезпечення процесу доказування під час дізнання кримінальних проступків також є те, щодосудове розслідування кримінальних проступків відбувається в набагато більше стиснені строки, якщо порівнювати із досудовим слідством злочинів, відповідно. Зазначимо, що досудове розслідування у формі дізнання здійснює дізнавач. Дізнавач – це службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції України або уповноважена особа іншого підрозділу поліції, яка уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків[4]. Саме тому важливим для дізнавача є те, що у випадку здійснення дізнання, воно має бути проведено у

встановлені чинним законодавством строки, які, хоч і є доволі обмеженими та короткими, проте об'єктивно необхідно вказати на те, що дізнання є спрощеною формою досудового розслідування. Відповідно, здійснення дізнання кримінальних проступків, а також процес самого доказування таких проваджень, може бути досить коротким, оскільки їх складність не вимагає значних часових затрат.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можемо дійти до висновку про те, що інститут доказування під час досудового розслідування у формі дізнання є малодослідженим питанням. Майже щоденно дізнавачі у своїй службовій діяльності стикаються із проблемними та колізійними питаннями, які погіршують загальну ефективність дізнання у вітчизняному правовому полі. Складність становища погіршується також рядом прогалин в законодавстві, а також недостатності доктринальних тлумачень проблемних питань.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України. Редакція від 27.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року» від 15.11.2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80#Text>
3. Каз Ц.М. Про межі доказування в кримінальному процесі. Москва, 1998. 117 с.
4. Наказ МВС № 405 від 20.05.2020 «Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text>.

Карина Володимирівна ЧЕПЕЛЯК,
*слухач гр. МП - ДР 021 факультету підготовки
фахівців органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
доцент кафедри криміналістики та
домедичної підготовки ФПФОДР
к.ю.н., доцент*

Віктор Миколайович ПЛЕТЕНЕЦЬ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ДО ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО

Складність допиту неповнолітніх обумовлена вмінням своєчасно зорієнтуватися в конкретній ситуації, правильно визначати напрями, задавати питання, використовуючи при цьому відповідні тактичні прийоми, прогнозуючи можливі результати.

Допит неповнолітніх є цікавим феноменом, адже наділений власною специфікою, яка визначається віковими особливостями, а також своєрідною психологією. Саме тому, криміналістикою розробляються особливі тактичні прийоми, обумовлені додатковими процесуальними гарантіями.

Оскільки розглянута тематика не нова, вона знаходить широке напрацювання серед досягнень вчених, в зокрема: Р. С. Белкіна, В. К. Весельського, В. М. Василева, А. В. Дулова, Н. І. Єнікеєва, В. О. Коновалової, В. В. Кошинець, В. Г. Лукашевича, Н. І. Порубова, М. В. Салтевського, К. О. Чаплинського, В. Ю. Шепітько, Н. П. Яблокова та багатьох інших.

Належна підготовка до проведення слідчих (розшукових) дій, в тому числі і допиту є загальноприйнятою думкою серед вчених. Як зазначає Л. Є. Орбан-Лембрик, успіх допиту визначається саме підготовчою роботою слідчого,

найважливішими моментами якої є: створення інформаційної бази допиту (доскональне вивчення матеріалів кримінального провадження, вивчення особистості допитуваного, підготовка необхідних доказів, отримання консультацій у фахівців-експертів; складання плану допиту (формування мети допиту і сукупності питань, визначення доцільних прийомів психологічного взаємодії з допитуваним, вивчення можливих прийомів психологічного впливу на допитуваного, визначення місця застосування прийомів психологічного впливу на допитуваного, визначення часу проведення допиту) [1, с. 275].

Говорячи про планування допиту неповнолітніх, варто звернути увагу на процесуальний статус допитуваного. При цьому будуть значно відрізнятися між собою умови, місце, час, тактичні прийоми, а також обстановка проведення такого допиту. З цього приводу М. І. Порубов зазначає, що неповнолітніх бажано допитувати в умовах, максимально наближених до їх повсякденних, так як в приміщенні робочого кабінету слідчого опитувані позбавляються сміливості, довіри, іноді виявляють страх [2, с. 189].

В ході підготовки слідчий повинен визначати час проведення з урахуванням добових біоритмів неповнолітнього допитуваного. Від цього залежатиме хід, зміст та результативність проведення допиту. Не меншого значення набуває й час проведення допиту. Так, неповнолітнього підозрюваного доцільно допитувати невідкладно, що обумовлено мінімізацією можливості стороннього тиску з боку зацікавлених осіб. Стан емоційного збудження допитуваного є прийнятним моментом для початку допиту. Відразу після скоєного протиправного діяння особи, що його скоїли, дуже часто переживають і не встигають розробити досить переконливі аргументи на свій захист [3, с. 37]. Як наслідок вербальні і знакові мови матимуть яскраво виражений характер для їх зчитування слідчим. Можливість виявлення знаків, як зазначає В. М. Плетенець, передбачає можливість співробітників

правоохоронних органів вловлювати ці прояви. Тобто вміння бачити, а не просто дивитися і правильна інтерпретація знаків реалізується уповноваженою особою в ході розслідування кримінальних злочинів [4, с. 33]. При плануванні проведення допиту неповнолітнього підозрюваного необхідно створити такі умови, щоб допитуваний розумів, що він повинен давати тільки правдиві свідчення.

Вищесказане дозволяє зробити висновок, що для успішної боротьби зі злочинністю необхідно якісно проводити слідчі (розшукові) дії, серед яких центральне місце займає допит. Ефективність його проведення полягає в неухильному дотриманні процесуальних норм, володінні на високому рівні знаннями психології неповнолітніх, арсеналом тактичних прийомів і т.п., належній підготовці. Це є необхідною умовою для отримання повних і об'єктивних показань неповнолітнього у відповідному кримінальному провадженні.

Перелік використаних джерел

1. Орбан-Лембрик Л. Е. Юридична психологія: навчальний посібник / Л. Е. Орбан-Лембрик, В. В. Кощинець. – Чернівці : Книги – XXI, 2007. 448 с.
2. Порубов Н. И. Допрос: процессуальные и криминалистические аспекты : монография / Н. И. Порубов, А. Н. Порубов. – М. : Юрлитинформ, 2013. 304 с.
3. Лукашевич В. Г. Тактика общения следователя с участниками отдельных следственных действий : учебное пособие / В. Г. Лукашевич. – Киев : НИиРИО КВШ МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1989. 88 с.
4. Плетенець В. М. Можливості використання семіотики у виявленні та подоланні проявів протидії досудовому розслідуванню. *East European scientific journal (Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe)*, 2020. № 9(61). С. 32-35.

Анастасія Олександрівна ЧЕЧЕЛЬ,
*курсант III курсу факультету
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Доцент кафедри криміналістики та
домедичної підготовки ФПФОДР
к.ю.н., доцент*

Ганна Сергіївна БІДНЯК

ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОЇ АБО МАЛОЛІТНЬОЇ ОСОБИ ПСИХОЛОГОМ ЯК ОДИН З ТАКТИЧНИХ ПРИЙОМІВ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ

Тактика допиту неповнолітніх обумовлена особливостями їх психологічного розвитку, адже характерною рисою підлітків є їх психо-емоційна незрілість та досить чутливе світосприйняття. Дана незрілість характеризується незначним життєвим досвідом та багато в чому залежить саме від взаємовідносин дитини з оточуючими.

Нерідко підлітки стають учасниками кримінальних процесуальних відносин, у зв'язку з чим щодо них або за їх участі можуть проводитися різні слідчі (розшукові) дії. Вищевказане підтверджується зростанням відсотку дитячої злочинності в Україні.

Допит є однією з слідчих (розшукових) дій, який регламентований ст. 224 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)[1]. Однак, у зв'язку з врахуванням особливостей підліткової психіки законодавство зазначає особливості проведення допиту малолітніх та неповнолітніх осіб в ст. 226 КПК України[1].

Слід звернути увагу на те, що допит є своєрідною бесідою уповноваженої особи та дитини. Від підготовки слідчого до допиту залежить ефективність отриманого результату у вигляді показань, а також це відіграє важливу роль у запобіганні повторної травматизації дитини.

Ми вважаємо, що доцільним є окреслити тактичні особливості проведення допиту з підлітками, адже дотримання таких особливостей має на меті забезпечення основоположних прав та свобод дітей, які стають учасниками кримінального провадження.

Найголовнішим етапом підготовки слідчого до допиту є розробка плану допиту з урахуванням розвитку дитини, його вікових можливостей, відносин в колективі та ін. Вищевказана інформація отримується шляхом попереднього збору інформації щодо дитини.

Досить вадливим є вибір місця проведення допиту дитини, адже місце має на меті не лише відволікти дитину від ситуації, але й запобігти повторному травмуванню її психіки. Дітей у віці до 11 років доцільно допитувати в звичній для них обстановці, зокрема, в школі, якщо ситуація дозволяє, то вдома. Вже підлітків доречно допитувати в кабінеті слідчого, як зазначають спеціалісти, в такій обстановці вони у більшості випадках проникаються почуттям відповідальності та говорять правду[3,с.256].

Слідчий повинен розуміти, що діти досить швидко втомлюються, тому законодавець чітко визначає часові межі проведення допиту, які порушувати заборонено. Не потрібно довго зосереджувати увагу дитини на одному питанні. Якщо допит передбачає багато питань, то між такими питаннями доречно робити короткі перерви, щоб дитина мала змогу відволіктися за грою або за чаюванням з печивом.

Досить актуальним є питання розпізнання неправдивих показань дитини. Слід зауважити, що слідчий не завжди здатний розташувати позитивно до себе

дитину та зрозуміти чи готова вона спілкуватися з ним. Досить частими є випадки, коли дитина взагалі відмовляється від надавання показань або говорить неправду. Вищевказане пояснюється тим, що слідчий не має достатньої обізнаності в дитячій психології, тому досить актуальною постає потреба залучення психолога до проведення допиту дитини.

Завдяки психологу слідчий може не лише розуміти коли дитина говорить правду, а коли ні, але й знайти до неї індивідуальний підхід, який допоможе вплинути на позитивний результат проведення допиту та унеможливленні повторної травматизації дитини[2,с.89]. Спеціалісти в галузі дитячої та підліткової психології можуть стати своєрідною підказкою для слідчого, адже психолог може знайти підхід до кожної дитини ефективніше ніж слідчий, а слідчий в свою чергу може за допомогою психолога отримати необхідну інформацію від дитини.

Однак, попри необхідність залучення психолога до участі в допиті малолітньої або неповнолітньої особи на практиці це досить рідко застосовується. Перш за все це пов'язане з недостатньою кількістю дитячих психологів, які розуміються не лише на дитячій психології, але й в юриспруденції. Іншою стороною вищевказаної проблеми є недостатня законодавча регламентація повноважень психолога при допиті, адже закон не дозволяє іншим особам, окрім слідчого ставити питання під час допиту.

Вищевказане дає можливість дійти висновку, що участь психолога при допиті малолітніх або неповнолітніх учасників кримінального провадження має значні переваги, але сама процедура проведення допиту психологом та його залучення мають суттєві недоліки, які потрібно вирішувати не лише на законодавчому рівні, але й на практичному. Лише за умови повноцінного реформування чинного законодавства з питання саме проведення допиту

психологом а не слідчим, можливо як отримати позитивний результат від допиту, так і запобігти повторній травматизації дитини.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 29.03.2021)
2. Порубов Н.И. Тактика допроса на предварительном следствии. Москва : БЕК, 1998. 208 с
3. Шепітько В.Ю. Допит потерпілого : тактико-психологічний підхід. Питання боротьби зі злочинністю. 2008. Вип. 15. С. 256–265

Даниїл Ігорович ЧМУХ,
курсант 2-го курсу, гр. КП 931
факультету підготовки фахівців
для підрозділу кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
професор кафедри кримінального процесу ФПФОДР
к.ю.н., доцент

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО

ПРИМУСОВІ ЗАХОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Будь-яка галузь права допускає застосування державного примусу до осіб, які належним чином не виконують вимоги відповідного законодавства. Заходи забезпечення кримінального провадження можуть бути дисциплінарними, цивільними, адміністративними, кримінальними та кримінальними. Примусові заходи процесуального характеру виступають як способи та засоби впливу на

особу та поведінку осіб, які беруть участь у досудових розслідуваннях та судових процесах у кримінальних провадженнях.

Однак ці методи та засоби мають специфічні характеристики, що відрізняють їх від інших примусових заходів. Зрозуміло, що ці характеристики повинні бути відображені в концепції примусових заходів кримінального процесу [1].

Застосовуючи примусові заходи у кримінальному провадженні, слід мати на увазі, що права та свободи людини можуть бути обмежені законом в обсязі, необхідному для захисту. Слід мати на увазі, що громадяни України мають безліч незаперечних прав і свобод, які ні в якому разі не обмежуються у кримінальному провадженні [2]. Норми Конституції та норми затверджених міжнародних документів дозволяють вирішувати такі серйозні питання, як обговорення проблеми визначення меж застосування обов'язкових заходів кримінального процесу. У юридичній літературі сформульовано чотири правила, яких повинні дотримуватися судді, прокурори та співробітники досудових слідчих органів при застосуванні примусових заходів у кримінальному провадженні [3].

Таким чином, заходи забезпечення кримінального провадження є засобами забезпечення законності держави, передбаченими кримінально-процесуальним законом, що застосовуються уповноваженими органами (посадовими особами), що ведуть кримінальний процес, так як це чітко визначено законом, для запобігання та припинення таких правопорушень - забезпечення виявлення та встановлення доказів з метою досягнення ефективності кримінального провадження [4].

Отже, виходячи з цієї теми можна зробити такі висновки, що будь-яка галузь права допускає застосування державного примусу до осіб, які належним чином не виконують вимоги відповідного законодавства.

Та при застосуванні примусових заходів у кримінальному провадженні, слід мати на увазі, що права та свободи людини можуть бути обмежені законом в обсязі, необхідному для захисту. Та ще слід мати на увазі, що громадяни України мають безліч незаперечних прав і свобод, які ні в якому разі не обмежуються у кримінальному провадженні. Заходи забезпечення кримінального провадження є засобами забезпечення законності держави, передбаченими кримінально-процесуальним законом, що застосовуються уповноваженими органами (посадовими особами), що ведуть кримінальний процес, так як це чітко визначено законом, для запобігання та припинення таких правопорушень - забезпечення виявлення та встановлення доказів з метою досягнення ефективності кримінального провадження

Перелік використаних джерел

1. Конституція від 28 червня 1996 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 31.05.2021).
2. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384> (дата звернення: 13.08.2021).
4. Кримінальний процес : підручник / О. В. Капліна, О. Г. Шило, В. М. Трофименко та ін. ; за заг.ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2018. 584

Андрій Миколайович ЩУР,
курсант 2-го курсу, КП 931
факультету підготовки фахівців
для підрозділу кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

професор кафедри кримінального процесу ФПФОДР

к.ю.н., доцент

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОПОРЦІЙНОСТІ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Діяльність державних органів, повинна здійснюватись із дотриманням невідчужуваних, основних прав людини, має бути спрямована на забезпечення цих прав та їх захист, що є однією з умов реалізації принципу верховенства права. Правомірність такої діяльності залежить, зокрема, від дотримання принципу пропорційності, який визначає міру можливого втручання в права й свободи людини, тим самим забезпечуючи їх захист від надмірного державного впливу. Кримінальний процесуальний кодекс України чітко встановлює порядок ініціювання питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, визначає кримінальну процесуальну форму розгляду відповідних клопотань і перелік фактичних обставин, які підлягають встановленню. Неухильне дотримання цих вимог, поєднане з пропорційним застосуванням судового розсуду, на практиці має привести до прийняття слідчим суддею або судом законного й обґрунтованого рішення.[2]

Такий висновок можемо зробити з рішень Конституційного Суду України, де зазначається, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними й несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією та законами України, мати на меті легітимність, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними й обґрунтованими. У разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у

реалізацію цього права або свободи й не порушувати сутнісний зміст такого права. На рівні правозастосування та інтерпретації норм кримінального процесуального права пропорційність має значення для оцінки наявності підстав обмеження прав людини, а також подолання прогалин у кримінальному процесуальному регулюванні й вирішення колізій у цій сфері.

Варто зауважити, що в судовій практиці наявна велика кількість посилань на засаду пропорційності під час реалізації судових повноважень, зокрема що стосуються арешту майна, питань тримання під вартою та багато інших. У зв'язку з цим у статті здійснюється аналіз правового змісту принципу пропорційності під час застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження

Натепер пропорційність розглядається як основоположний принцип права, а саме як необхідна складова верховенства права. Принцип пропорційності є єдиним механізмом із верховенством права в питаннях захисту прав і свобод людини й забезпечення справедливого правового регулювання. Із цього питання Конституційним Судом України у своєму рішенні від 25 січня 2012 року No 3-рп/2012 у справі No 1-11/2012 було зазначено, що: «<...> одним з елементів верховенства права є принцип пропорційності, який у сфері соціального захисту означає, зокрема, що заходи, передбачені в нормативно-правових актах, повинні спрямовуватися на досягнення легітимної мети й мають бути співмірними з нею[1].

Базовими критеріями, які розкривають природу принципу пропорційності, є категорії «обмеження» та «баланс». Вказана пропорція має забезпечувати належний баланс, гармонійний розвиток і безконфліктне врегулювання загальносоціальних та індивідуальних інтересів. Баланс можна вважати справедливим (оптимальним) лише за умови, що обмеження, яке запроваджується, не посягає на саму сутність того чи іншого права й не

призводить до втрати його реального змісту]. Отже, засада пропорційності – це загальна керівна ідея відповідності, співмірності юридичних засобів обмежувального характеру легітимній меті, спрямована на забезпечення ефективності правового регулювання та належного балансу приватних і публічних інтересів.

Перелік використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року No 3-рп/2012 у справі No 1-11/2012 / Конституційний Суд України.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/go/v003p710-12>
2. Капліна О.В., Шило О. Г. Кримінальний процес : підручник. Харків : Право, 2018. 584 с

Михайло Михайлович ЯКУБОВИЧ,

*курсант 3 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

*Доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки ФПФОДР
к.ю.н., доцент*

Наталія Валеріївна ПАВЛОВА

СУТНІСТЬ ВБИВСТВА, ПРИХОВАНОВОГО ІНСЦЕНУВАННЯМ

Розслідування вбивства є складним пізнавальним процесом, який залежить від розуміння ймовірності подій. Більшість юристів вважають, що при наявності одних ознак, слідчий може припускати також інші, а мета інсценування вбивства полягає в тому, щоб заплутати хід розкриття кримінального правопорушення. Почуття страху, що з'являється у злочинця після скоєння злочину, спонукає його

на приховування всіх подій. Це почуття добре розвиває фантазію людини й штовхає на нестандартні вчинки. Інценування є способом приховування вбивства, з метою уникнення кримінальної відповідальності.

Вчинене вбивство під інценування є результатом прогресу злочинної сторони, яка в розслідуванні створює певні труднощі. Слідчий повинен розглядати всі варіанти й враховувати всі докази, щоб розкрити справу правильно. У наш час злочинці все частіше застосовують способи вчинення інценування, вдаються до різноманітних засобів протидії встановлення істини. Отже, це тема є актуальною, як в науковому, так і практичному значенні.

Наприклад, В. Е. Корнух говорить про інценування вбивства, як про самостійну категорію кримінального правопорушення, визначаючи його «системою дій або бездіяльності винної особи та інших зацікавлених осіб, спрямованих на приховування подій вбивства, як під час його вчинення, так і після його закінчення» [1, с. 64].

Інценування вбивства містить у собі:

- приховування трупа;
- знищення трупа;
- переміщення трупа в інше місце;
- знищення знаряддя вбивства і слідів кримінального правопорушення;
- створення помилкових обставин;
- маскуванню мотивів вбивства [1, с. 64].

Інценування вбивства здійснюється з метою перешкод його розкриття, тим самим злочинець здійснює протидію розслідуванню.

Криміналістична характеристика свідчить про те, що інсценовані вбивства під нещасний випадок часто являють собою систему узагальнених даних про типові ознаки, що проявляються в способі і механізмі вбивства, в намірах його вчинення, в особистості злочинця, відомостях, які важливі для розслідування [2,

с. 174]. При цьому, мета інсценування – це бажаний результат, якого хоче досягти суб'єкт результату вчинених дій. Але в таких випадках головну роль займає інша важлива мета злочинця, яка полягає у здійсненні злочину за будь-яку ціну [3, с. 70].

Шляхом інсценування вбивства злочинець намагається уникнути пояснень, що стосуються обставин смерті, а також намагається відвести від себе підозри.

У підсумку важливо додати, що інсценування містить сукупність дій, які спрямовані на приховування винності у вчиненні злочину шляхом створення помилкових обставин. Оскільки інсценування є способом приховування вбивства, то воно є умисною діяльністю, що супроводжується відповідною поведінкою з метою уникнення кримінальної відповідальності.

Перелік використаних джерел

1. Уголовное право и криминалистика. Вестник Московского университета Им. С.Ю. Витте. Серия 2: *Юридические науки*. 2016. № 2. С. 63-70.
2. Орехова Е. П. Криминалистическая характеристика убийств, инсценированных под несчастный случай. 2014. С. 172-175.
3. Протасевич А.А., Коршунов А.Ю. Актуальные вопросы преступной инсценировки. *Сибирские уголовно-процессуальные и криминалистические чтения. Право*. 2016. С. 68-74.

Кирило Віталійович ЯШКОВ,
курсант 3 курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки ФПФОДР
к.ю.н., доцент
Наталя Валеріївна ПАВЛОВА

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ОБШУКУ

Надзвичайно актуальним питанням завжди було і залишається дослідження слідчих (розшукових) дій (далі – СРД) в кримінальному процесі України. Надзвичайно важливим та малодослідженим питанням залишається процес забезпечення безпеки під час проведення СРД, в нашому випадку – обшуку.

Гадаємо, що варто почати саме з визначення законодавчого та доктринального значення поняття обшуку.

Обшук - це слідча (розшукова) дія, спрямована на обов'язкову перевірку територій, приміщень, тіла людини, його одягу та особистих речей, яке здійснюється в рамках кримінально-процесуального закону, затвердженого цією особою з дотриманням гарантії закону і законних інтересів громадян і юридичних осіб при розшуку (ідентифікації) і вилучення (затримання) конкретних джерел доказів (матеріальних об'єктів), які можуть мати відношення до справи. Пошук також може бути виконаний при пошуку людини, трупа або частини пошуку. Відповідно до кримінально-процесуальним законодавством проводяться обшуки для виявлення і реєстрації інформації про обставини кримінального злочину, розшуку кримінального злочину або майна [1, с.33].

На нашу думку, однією з найважливіших та об'ємних СРД є саме обшук. Варто відзначити, що в ході розслідування та розкриття злочинів має бути виданий дозвіл на обшук, зокрема - ухвала слідчого судді, яка є обов'язковою для осіб, щодо яких він проводиться та без чого неможливе проведення даної СРД.

З аналізу положень КПК України випливає, що існує три види обшуків:

- а) обшук будинку (житла);
- б) обшук іншого володіння особи;
- в) обшук особи [2].

Клопотання про проведення обшуку повинно включати в себе оригінали або копії документів та інших матеріалів, використаних слідчим, прокурором для обґрунтування мотивування даного клопотання, а також виписку з Єдиного реєстру досудового розслідування у кримінальному провадженні, по якому дане клопотання зроблено.

Фактичною основою для обшуку є наявність достатньої інформації, щоб вказати, що він може досягти своєї мети. До того ж, обшук також проводиться при наявності достатніх доказів того, що люди, труп або речові докази можуть знаходитися саме в певній кімнаті або місці [3, с.72].

Такі дані можуть бути отримані в ході розслідування і утримуватися в матеріалах кримінального провадження (в показаннях та інших повідомленнях громадян і посадових осіб, заявах, поясненнях, звітах), в протоколах слідчого розслідування, негласних слідчих (розшукових) дій і т. д. Ці дані також можуть бути отримані за допомогою оперативно-розшукових заходів. Важливо відзначити, що докази, за якими проводиться обшук, повинні відповідати вимогам принципів належності та допустимості (статті 86-88 КПК) [4, с.97].

Тепер перейдемо до процесу забезпечення безпеки під час проведення обшуку.

Дане питання регламентоване чинним КПК та ЗУ «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві».

У ст. 7 КПК визначено засади кримінального провадження, однією з яких (п. 5) передбачено забезпечення права на свободу й особисту недоторканість. Щодо забезпечення безпеки суб'єктів кримінального провадження, зокрема на стадії досудового розслідування, таких як свідок, потерпілий та ін., саме поняття «забезпечення безпеки» не визначено й не конкретизовано, а в загальному «розпорошено» (на відміну від попереднього КПК – статті 52–1, 52–2 й ін.) по різних статтях нового КПК. У п. 5 ст. 56 КПК, наприклад, передбачено, що потерпілий, за наявності відповідних підстав, має право на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та життя. Також загалом питання забезпечення безпеки свідка вирішує й п. 8 ст. 66 КПК, що свідок має право заявляти клопотання у випадках, передбачених законом. Аналогічна позиція законодавця закріплена і в п. 4 ст. 68, п. 7 ст. 69, п. 6 ст. 71 КПК, відповідно, щодо перекладача, експерта, спеціаліста.

Статтею 42 чинного КПК передбачено, що підозрюваний, обвинувачений має право заявляти клопотання про забезпечення безпеки щодо себе самого, членів сім'ї, майна, житла тощо.

З цієї дефініції ми бачимо, що процес забезпечення безпеки підозрюваного закріплений в КПК, але чіткого визначення його процесу немає.

Тому вся відповідальність за хід обшуку та забезпечення безпеки підозрюваного покладається на слідчого, оперативних співробітників та криміналіста.

Таким чином, вивчаючи це питання, можемо зробити висновок, що обшук, як СРД, можливо, є найбільш важливим інститутом збирання доказів під час досудового розслідування. Зрештою, інформація, отримана співробітниками правоохоронних органів під час обшуку, є дуже цінною за своїм характером і

дозволяє швидше збирати всі необхідні докази для швидкого розслідування кримінальних правопорушень.

Також убачається, що поняття «забезпечення безпеки» в кримінальному провадженні та на досудових його стадіях, зокрема, потребує законодавчої конкретизації саме в Кримінальному процесуальному кодексі України, котрий повинен визначити й порядок забезпечення безпеки, зокрема таких суб'єктів, як заявник, потерпілий, свідок та інші. Порядок же здійснення нагляду за додержанням законності – галузевим наказом Генерального прокурора України.

Перелік використаних джерел

1. Капліна О.В. Проблеми нормативного регулювання та практики проведення обшуку під час кримінального провадження. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право», № 2(12). 2015. С. 30-38.*
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 : станом на 17.03.2021. *Відомості Верховної Ради України, 2021, № 9-10, №11-12, №13, ст. 88.* URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 19.05.2021)
3. Коваленко Є.Г. Кримінальний процес України: Підручник / Є.Г. Коваленко, В.Т. Маляренко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. С. 704 .
4. Комарова М.В. Правова регламентація поняття «Обшук». *«Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети»*; Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (м. Одеса, Україна, 22-23 січня 2016 р.). Одеса, 2016. С. 97-100.